

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ
ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ,
ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**"ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ
ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ"**

ΑΝΑΜΠΕΛΛΑ – ΜΑΡΙΑ ΦΑΣΤΡΕ

ΜΠ 19020

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΛΙΑΚΟΥΡΑΣ

ΠΕΙΡΑΙΑΣ 2023

Η υπογεγραμμένη Αναμπέλλα-Μαρία Φαστρέ, βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή ο τίτλος.

«Η παρούσα διπλωματική εργασία αφιερώνεται στις κόρες μου και τη μητέρα μου, που πάντα στηρίζουν τις επιλογές μου καθώς και στους καθηγητές μου, κ. Πέτρο Λιάκουρα, κα. Φωτεινή Ασδεράκη και κ. Χαράλαμπο Γκούσιο, οι οποίοι υποστήριξαν τη συγκεκριμένη προσπάθεια»

Περίληψη

Η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του ΠΜΣ Διεθνείς & Ευρωπαϊκές Πολιτικές στην Εκπαίδευση, Κατάρτιση και Έρευνα του Τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) αποτελεί τον επιφανέστερο και παλαιότερο διεθνή οργανισμό προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχει αποστολή την τήρηση και διασφάλιση των αρχών της Δημοκρατίας και του Κράτους Δικαίου.

Το κύρος, οι αξίες και οι αρχές του είναι ιδιαίτερα προβεβλημένες σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Σημαντική είναι η συμβολή του μέσω της εκπαιδευτικής πολιτικής. Η εκπαίδευση αποτελεί εθνική αρμοδιότητα κάθε κράτους. Δεν αποτελεί μόνο διαδικασία απόκτησης γνώσεων. Αποτελεί διαδικασία απαραίτητη για την απόκτηση κοινωνικών δεξιοτήτων και συμπεριφορών, αξιών, στάσεων καθώς και απαραίτητη διαδικασία κοινωνικοποίησης.

Στόχος της εκπαίδευσης για το ΣτΕ είναι η προώθηση των αξιών, της ειρήνης, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η εκπαίδευση γίνεται μέσω ανάπτυξης διεθνών αξιών και τύπων συμπεριφοράς. Γίνεται μέσο για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της μη ανεκτικότητας, της ξеноφοβίας και του εξτρεμισμού.

Η εκπαίδευση αποτελεί ατομικό και κοινωνικό δικαίωμα. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση και η σχέση του με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς γενικότερα σχετίζεται με την πρόσβαση στην εκπαίδευση, με τον δωρεάν χαρακτήρα της αλλά και με την ελευθερία ίδρυσης εκπαιδευτικών ιδρυμάτων.

Το δικαίωμα του ανθρώπου στην εκπαίδευση είναι ιδιαίτερα σημαντικό και πρέπει να προστατεύεται. Η ανά χείρας εργασία ασχολείται με την προστασία του δικαιώματος στην εκπαίδευση υπό το πρίσμα του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Η εργασία αποτελείται από 5 κεφάλαια. Αρχίζει με μια ιστορική αναδρομή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται η θεσμική δομή και τα εξωσυμβατικά όργανα καθώς και το κορυφαίο νομικό κείμενο, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) σε συνδυασμό με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) που αποτελεί τον δικαστικό μηχανισμό προστασίας τους. Εξετάζονται επίσης οι όροι «Εκπαίδευση» και «Παιδεία», απαραίτητη αναφορά για να καταλήξει στη μελέτη της έννοιας του Δικαιώματος στην

Εκπαίδευση. Στο 3^ο κεφάλαιο μελετώνται το Εθνικό πλαίσιο και το άρθρο 16 του Συντάγματος και στο 4^ο κεφάλαιο οι πρακτικές του ΣτΕ και η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΔΑ). Διερευνάται το πώς προστατεύεται το δικαίωμα αυτό από τους θεσμούς και το ΕΔΔΑ. Τέλος, μελετώνται υποθέσεις του Δικαστηρίου μέσω βιβλιογραφικών αναφορών και της Νομολογίας στο πλαίσιο του ΣτΕ, καθώς επίσης και οι υποθέσεις που σχετίζονται με την Ελλάδα και το κατά πόσο εφαρμόζονται στην πράξη οι πολιτικές αυτές.

Στο 5^ο κεφάλαιο γίνεται σύντομη αναφορά στην αναγκαιότητα της διδασκαλίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου που οδηγεί στην ενεργό πολιτειότητα του πολίτη του αύριο. Η σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ ζητά την ενσωμάτωση της διδασκαλίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα προγράμματα σπουδών όλων των βαθμίδων, στοχεύοντας σε έναν πολιτισμό δικαιωμάτων του ανθρώπου. Το ΣτΕ αποδίδει μεγάλη σημασία στη Νεολαία, το μέλλον της κοινωνίας και των πολιτών του αύριο.

Η Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποτελεί ένα *«ξεχωριστό ανθρώπινο δικαίωμα»*.

Λέξεις κλειδιά : Συμβούλιο της Ευρώπης, Εκπαίδευση, Δικαίωμα στην Εκπαίδευση

Abstract

This particular thesis was prepared within the framework of the International & European Policies in Education, Training and Research Program of the Department of International and European Studies of the University of Piraeus.

The Council of Europe is the most prominent and oldest international organization for the defense of human rights. It has the mission of observing and safeguarding the principles of Democracy and the Rule of Law.

Its prestige, values and principles are highly visible at the international, national and local level. Its contribution through educational policy is important. Education is a national competence of each state. It is not only a process of acquiring knowledge. It is a process necessary for the acquisition of social skills and behaviors, values, attitudes as well as a necessary process of socialization.

The goal of education for the CoE is the promotion of values, peace, democracy, human rights. Education becomes a means of developing international values and patterns of behaviour. It becomes a means to fight racism, intolerance, xenophobia and extremism.

Education is an individual and social right. The term right is a power granted to persons by law to satisfy interests.

The right to education and its relationship with European institutions in general is linked to access to education, its free nature and the freedom to establish educational institutions.

The human right to education is particularly important and must be protected. The work will deal with the protection of the Right in the light of the Council of Europe.

The work consists of 5 chapters. It begins with a historical overview of the Council of Europe. The institutional structure and extra-treaty bodies are presented, as well as the leading legal text, the European Convention of Human Rights-ECHR and the European Court of Human Rights - ECtHR. The term Education is examined, a necessary reference to conclude the study of the concept of the Right to Education. Then in the third chapter the National framework and article 16 of the Constitution are studied, as well as in the fourth the practices of the CoE and the Jurisprudence. We will see how this right is protected by the institutions and the European Court of Human Rights -

ECtHR. Finally, cases of the Court are studied through bibliographic references and the Jurisprudence in the context of the SC. Cases related to Greece are studied as well as whether these policies are implemented in practice.

In the fifth chapter, a brief reference is made to the necessity of teaching human rights that are the basis of human existence, the dignity that leads to the active citizenship of the citizen of tomorrow. The Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Ministers calls for the integration of the teaching of human rights in the curricula of all levels aiming at a culture of human rights. The CoE attaches great importance to Youth, the future of society and the citizens of tomorrow.

Human Rights Education is a "distinct human right".

Key words: Council of Europe, Education, Right to Education

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	11
ΜΕΘΟΛΟΛΟΓΙΑ	12
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ	13
1.1. Προπύργιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων - Ιστορική αναδρομή	13
1.2. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) – Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ).....	14
1.2.1. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	14
1.2.2. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	15
1.2.3. Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης.....	20
1.3. Θεσμική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης.....	24
1.4. Εξωσυμβατικά όργανα	25
1.4.1. Ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου	25
1.4.2. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI – European Committee against Racism and Intolerance)	25
1.4.3. Το Κέντρο Ενημέρωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.....	26
1.4.4. Το Συμβούλιο για Πολιτιστική Συνεργασία	26
1.4.5. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Νεότητας - Η Νεολαία στη θεσμική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης	26
1.4.5.1. Το Τμήμα Νεολαίας	27
1.4.5.2. Θεσμικά όργανα, σύστημα Συνδιαχείρισης και πολιτικές νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης	28
1.5. Σχέσεις και Συνεργασία Ελλάδας-Συμβουλίου της Ευρώπης.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	37
2.1. Η Εκπαίδευση	37
2.1.1.1. Μεταβλητοί σκοποί της Εκπαίδευσης.....	39
2.1.1.2. Διαχρονικοί σκοποί της Εκπαίδευσης.....	39
2.1.1.3. Παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης	41
2.2. Η Παιδεία.....	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	45
3.1. Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση.....	45
3.2. Άρθρο 16 του Συντάγματος.....	48
3.3. Νομική φύση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	52
4.1. Το Δικαίωμα στην εκπαίδευση.....	52
4.2. Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου	53
4.3. Συμβάσεις που έχει υιοθετήσει το Συμβούλιο της Ευρώπης σχετικές με το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση	54
4.4. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών – ΕΣΔΑ	57
4.5. Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση Άρθρο 2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση 58	
4.6. Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – ΕΔΔΑ.....	60
4.7. Περιορισμοί του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση.....	61
4.8. Υποθέσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που σχετίζονται με την Ελλάδα.....	68
4.8.1. Εκπαίδευση και Μη Διάκριση - Υποθέσεις Διακρίνουσας Μεταχείρισης.....	69
4.8.2. Εκπαίδευση και Θρησκευτική Ελευθερία - Υποθέσεις	72
4.8.3. Εκπαίδευση και Νομιμότητα	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο Μια καλύτερη εκπαίδευση για καλύτερες δημοκρατίες.....	80
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	82
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	86
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	86
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΠΗΓΕΣ.....	89

«Αυτοί που μελέτησαν προσεκτικά τον τρόπο διακυβέρνησης των ανθρώπων, πρέπει να έχουν πεισθεί πως η τύχη των εθνών εξαρτάται από την εκπαίδευση των νέων»

Αριστοτέλης

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στόχος της εκπαίδευσης για το ΣτΕ είναι η προώθηση των αξιών, της ειρήνης, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η εκπαίδευση γίνεται μέσο ανάπτυξης διεθνών αξιών και τύπων συμπεριφοράς. Γίνεται μέσο για την καταπολέμηση του ρατσισμού, της μη ανεκτικότητας, της ξενοφοβίας και του εξτρεμισμού.

Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση αποτελεί βασικό ανθρωπινό δικαίωμα και απαραίτητη προϋπόθεση για την απόλαυση των άλλων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Αποτελεί κοινωνικό και ταυτόχρονα ατομικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό δικαίωμα. Το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιτάσσει την παροχή εκπαίδευσης, σε όλα τα άτομα, χωρίς διακρίσεις. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση καθίσταται υποχρέωση. Έχει ενσωματωθεί σε όλα σχεδόν τα Συντάγματα των κρατών και σε ένα μεγάλο αριθμό Διεθνών Συμβάσεων. Πρόκειται για συμβάσεις στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), αλλά και Περιφερειακών Οργανισμών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ανάμεσα σε αυτούς. Τα κράτη δεσμεύονται να εφαρμόσουν τις διατάξεις και οφείλουν με την κύρωση τους να σχεδιάζουν τα εκπαιδευτικά προγράμματα σύμφωνα με αυτές. Σε περίπτωση παραβίασης των διατάξεων, το κράτος είναι υπόλογο σε όργανα ελέγχου του εκάστοτε οργανισμού. Η Ελλάδα συμμετέχει στους οργανισμούς αυτούς.

Στόχος της παρούσης εργασίας, με διεξοδική ανάλυση των βιβλιογραφικών αναφορών και ιστοσελίδων του Οργανισμού, είναι η διερεύνηση και η μελέτη του δικαιώματος στην εκπαίδευση υπό το πρίσμα του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και για το πώς επηρεάζεται και ενσωματώνεται η πολιτική αυτή σε εθνικό επίπεδο.

Τα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας εργασίας είναι ποιος είναι ο ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης στην προστασία του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση. Ποιοι είναι οι περιορισμοί του Δικαιώματος αυτού. Ποιες είναι οι υποθέσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου που σχετίζονται με την Ελλάδα, ποιες αποφάσεις πάρθηκαν καθώς και σε ποιο βαθμό εφαρμόζονται στην ελληνική πραγματικότητα. Ποιος είναι ο ρόλος του κράτους και τέλος πώς εξελίχθηκαν υποθέσεις που σχετίζονται με το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση.

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η μεθοδολογία για τη διεκπεραίωση της έρευνας ακολουθεί τη μελέτη του εθνικού θεσμικού πλαισίου για την εκπαίδευση, του θεσμικού πλαισίου για την εκπαίδευση του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και τη μελέτη της νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων μέσω εκδικασμένων υποθέσεων που αφορούν την εκπαίδευση στις οποίες εμπλέκεται η Ελλάδα. Τέλος, εμβαθύνοντας στην υπόθεση *Parageorgiou (2018)*, σχετική με τη θρησκευτική ελευθερία, η οποία είχε ως επακόλουθο την αλλαγή στη διαδικασία εξάιρεσης από το μάθημα των Θρησκευτικών, μελετήθηκαν Υπουργικές Αποφάσεις, Εγκύκλιοι του ΥΠΑΙΘ και γνωμοδοτήσεις της ΑΠΔΠΧ.

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1.1. Προπύργιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων - Ιστορική αναδρομή

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ο παλαιότερος ευρωπαϊκός πολιτικός οργανισμός. Έχει ως αποστολή *«την επεξεργασία και υιοθέτηση κανόνων και προτύπων και την παρακολούθηση της τήρησής τους, επί τη βάση κοινών αξιών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Δημοκρατίας και Κράτος Δικαίου»* (ΥΠΕΞ, 2021).

Η δημιουργία του οφείλεται κυρίως σε ατομική πρωτοβουλία. Οι θεμελιώδεις αρχές των μελλοντικών ευρωπαϊκών οργανισμών καθώς και η επιθυμία για μία «Ενωμένη Ευρώπη» τέθηκαν στη Χάγη όταν οργανώθηκε, υπό την τιμητική προεδρία του Winston Churchill, η «Διεθνής Επιτροπή Συνεργασίας των κινήσεων για την Ένωση της Ευρώπης». Λίγο αργότερα στις 19 Ιουλίου 1948 ο Robert Schuman, υπουργός Εξωτερικών της Γαλλίας, πρότεινε να δημιουργηθεί μία Κοινοβουλευτική Συνέλευση των Ευρωπαϊκών Κρατών (Νάσκου-Περράκη, Αντωνόπουλος & Σαρηγιαννίδης, 2019, σ.323). Η Επιτροπή των πέντε κρατών του Οργανισμού της Συνθήκης των Βρυξελλών συστάθηκε σύντομα. Το Συμβούλιο της Ευρώπης ιδρύθηκε με τη Συνθήκη του Λονδίνου στις 5 Μαΐου 1949, από τα εξής μέλη: Δανία, Ιρλανδία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Βέλγιο, Ιταλία, με στόχο την *«επίτευξη στενότερης ενότητας μεταξύ των μελών του, ώστε να διαφυλαχθούν και να προωθηθούν τα κοινά ιδεώδη και οι αρχές και να ευνοηθεί η οικονομική πρόοδός τους»*. Ο οργανισμός βασίζεται στις αρχές της δημοκρατίας, στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στο κράτος δικαίου. (ΥΠΕΞ, 2021)

Ως κύριος στόχος του Συμβουλίου αναδείχθηκε η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του κράτους δικαίου στα κράτη-μέλη.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ) έχει έδρα στο Στρασβούργο της Γαλλίας. Η επιρροή του επεκτείνεται όχι μόνο στα 27 κράτη μέλη της Ε.Ε. αλλά σε συνολικά 47 κράτη του ευρύτερου ευρωπαϊκού γεωγραφικού χώρου: Αζερμπαϊτζάν, Αλβανία, Ανδόρα, Αρμενία, Αυστρία, Βέλγιο, Βόρεια Μακεδονία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη,

Βουλγαρία, Γαλλία, Γερμανία, Γεωργία, Δανία, Ελβετία, Ελλάδα, Εσθονία, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιρλανδία, Ισλανδία, Ισπανία, Ιταλία, Κροατία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Λιχτενστάιν, Λουξεμβούργο, Μάλτα, Μαυροβούνιο, Μολδαβία, Μονακό, Νορβηγία, Ολλανδία, Ουγγαρία, Ουκρανία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Ρωσική Ομοσπονδία, Σαν Μαρίνο, Σερβία, Σλοβακική Δημοκρατία, Σλοβενία, Σουηδία, Τουρκία, Τσεχική Δημοκρατία, Φινλανδία. Ως παρατηρήτριες χώρες έχουν γίνει δεκτές το Βατικανό, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η Ιαπωνία, το Ισραήλ (Παρατηρητής της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης), ο Καναδάς και το Μεξικό.

Μια σειρά νομικών πράξεων, γνωστές ως Συνθήκες (συμβάσεις, χάρτες, συμφωνίες), βρίσκονται πίσω από το ΣτΕ. Έχουν συνταχθεί υπό την αιγίδα του, έως τις μέρες μας, πάνω από 200 τέτοιες νομικές πράξεις.

1.2. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) – Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ)

1.2.1. Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Κορυφαίο νομικό κείμενο αποτελεί η ΕΣΔΑ - η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (European Convention of Human Rights - ECHR), την οποία συνυπογράφουν τα 47 κράτη-μέλη του (*Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα δικαιώματα του Ανθρώπου-ΕΣΔΑ*). Εμπνεόμενη από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η ΕΣΔΑ υιοθετήθηκε από τα κράτη μέλη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953.

Η ΕΣΔΑ, που συμπληρώνεται από 16 Πρωτόκολλα, αποτελεί την πρώτη διεθνή συμφωνία προστασίας των δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπου αποτυπώνονται οι αξίες και τα ιδανικά που αντιπροσωπεύει το ΣτΕ (COE, 2014).

Η συνεισφορά της ΕΣΔΑ στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι καθοριστική. Περιέχει έναν κατάλογο ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων που παρέχουν πλήρη προστασία στους πολίτες των 47 κρατών-μελών (Νάσκου-Περράκη, Αντωνόπουλος & Σαρηγιαννίδης, 2019, σ.334). Το δικαίωμα στη ζωή, στην ελευθερία και στην ασφάλεια, στη δικαιοσύνη, στην αξιοπρέπεια και στην ακεραιότητα, στην κατοικία, στην οικογενειακή ζωή, στην περιουσία, στην

εκπαίδευση, στην ελευθερία λόγου και έκφρασης αποτελούν κάποια από τα βασικά δικαιώματα καθώς και πολλά άλλα που προάγουν την ανθρώπινη υπόσταση. Σύμφωνα με το Άρθρο 3 του Καταστατικού, τα κράτη πρέπει να «αναγνωρίζουν την υπεροχή του δικαίου και την αρχή ότι κάθε άτομο που βρίσκεται στη δικαιοδοσία τους πρέπει να απολαμβάνει τα δικαιώματα του ανθρώπου και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.» (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.213) Αποτελώντας παράλληλα προϋπόθεση για την ένταξη του κράτους στον Οργανισμό - Άρθρο 8, αλλά και όπως ορίζει το Άρθρο 7, αιτία αποβολής, η μη τήρηση, με αναστολή του δικαιώματος αντιπροσώπευσης και κλήση του κράτους-μέλους σε αποχώρηση (Νάσκου-Περράκη, Αντωνόπουλος & Σαρηγιαννίδης, 2019, σ.322).

Έχοντας συμπληρώσει πάνω από εβδομήντα χρόνια, το ΣτΕ με πυξίδα την ΕΣΔΑ αλλά και τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη (ΑΕΚΧ), πέτυχε σημαντικούς στόχους στους τομείς δράσης του στην Ευρώπη των 830 εκατομμυρίων κατοίκων.

Ακόμη, το ΣτΕ προχώρησε στην υιοθέτηση νομικά δεσμευτικών Ευρωπαϊκών Συμβάσεων, που αποτελούν βάση μεταρρύθμισης και εναρμόνισης των νομοθεσιών των κρατών μελών, σχετικές με τα ανθρώπινα δικαιώματα, την καταπολέμηση των βασανιστηρίων, της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος καθώς και την εν γένει συνεργασία σε θέματα ποινικού δικαίου, την προστασία των προσωπικών δεδομένων, την πολιτιστική συνεργασία κ.ά. Επιπρόσθετα, το ΣτΕ προέβη στην επεξεργασία κατευθυντηρίων γραμμών πολιτικής στους τομείς της υγείας, παιδείας, πολιτισμού, αθλητισμού κ.λπ. (ΥΠΕΞ, 2021).

1.2.2. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) αποτελεί τον σημαντικότερο - σε διεθνές επίπεδο - δικαστικό μηχανισμό προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Είναι το μόνιμο σώμα που εγγυάται την περιφρούρηση και την εφαρμογή τους, όπως προβλέπονται από την ΕΣΔΑ. Εδρεύει στο Στρασβούργο και είναι το όργανο ενώπιον του οποίου εκδικάζονται υποθέσεις ατομικές κατά κράτους μέλους ή διακρατικές, όταν παραβιάζονται τα δικαιώματα που εγγυώνται από την ΕΣΔΑ και τα Πρωτόκολλα που έχουν κυρώσει τα κράτη-μέλη. Προϋπόθεση αποτελεί η εξάντληση των εσωτερικών ενδίκων μέσων.

Το ΕΔΔΑ τέθηκε σε λειτουργία το 1959. Έως το 1998 λειτουργούσαν δύο όργανα ελέγχου της ΕΣΔΑ, ήτοι η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Επιτροπή) και το ΕΔΔΑ. Με τη θέση σε ισχύ του 11^{ου} Πρωτοκόλλου, το 1998, το Δικαστήριο αποτελεί το μόνο όργανο ενώπιον του οποίου κατατίθενται οι προσφυγές κατά Κρατών Μερών. Η Επιτροπή Υπουργών του ΣτΕ αποτελεί το όργανο που ελέγχει την εφαρμογή των αποφάσεων του ΕΔΔΑ (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ.199).

Στο ΕΔΔΑ μπορούν να προσφύγουν άτομα ή ομάδες ατόμων, μη κυβερνητικές οργανώσεις κατά κράτους ή κράτος κατά κράτους. Όταν όλες οι δυνατότητες προσφυγής έχουν εξαντληθεί, εντός του εκάστου κράτους μέλους, τα άτομα έχουν το δικαίωμα να υποβάλλουν καταγγελίες για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε διεθνές επίπεδο. Στα εσωτερικά δικαστήρια δίνεται η δυνατότητα να εφαρμόσουν και την ΕΣΔΑ κατά τη θεραπεία αιτημάτων. Το ΕΔΔΑ δεν αποτελεί «τέταρτο βαθμό δικαιοδοσίας» στην εξέταση μίας υπόθεσης. Ενεργεί συμπληρωματικά στο εθνικό σύστημα για την προστασία των δικαιωμάτων αφήνοντας το περιθώριο στο κράτος να κρίνει εφαρμόζοντας τους νόμους του και την ΕΣΔΑ. (Λιάκουρας, σελ. 818).

Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου είναι καθοριστικός στην εφαρμογή της ΕΣΔΑ. Δεν προσδιορίζει μόνο τα όρια των διατάξεων και των πτυχών του κάθε δικαιώματος αλλά παράλληλα επικαιροποιεί και εφαρμόζει το κείμενο της στις εσωτερικές έννομες τάξεις των κρατών. Με αυτόν τον τρόπο συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας «ενιαίας ευρωπαϊκής έννομης τάξης» (Λιάκουρας, σελ. 814). Η εξέλιξη της πορείας του Δικαστηρίου ωφελήθηκε μετά την θέση σε ισχύ του 14^{ου} Πρωτοκόλλου καθώς και με την εφαρμογή των πιλοτικών αποφάσεων. Έτσι όχι μόνο μεριμνά για την ολοκλήρωση αλλά και σε δεύτερο χρόνο στην εφαρμογή των αποφάσεων και συμμόρφωση των κρατών μερών με τη νομολογία. Σε περιπτώσεις δυσλειτουργίας ή κακών πρακτικών της εσωτερικής νομοθεσίας, που θα διαπιστωθούν από το ΕΔΔΑ, σε περίπτωση προσφυγής, οι πιλοτικές αποφάσεις αποτελούν προληπτική προσαρμογή. Μία πιλοτική απόφαση, καλεί τα κράτη μέρη, όπως αναφέρει ο Λιάκουρας, «να προσαρμόσουν με βελτιώσεις ή αναθεωρήσεις την νομοθεσία τους, ώστε να θεωρούνται ως συμμορφούμενες».

Κατά αυτό τον τρόπο προτού τα κράτη καταδικαστούν για μία υπόθεση η οποία είναι όμοια με κάποια άλλη που έχει κριθεί καταδικαστέα, καλούνται σε συμμόρφωση και σε εναρμόνιση, με αναθεώρηση ή κατάργηση νομοθεσίας. Επιπλέον το κράτος

καθίσταται αρμόδιο για άμεση εφαρμογή και για παράκαμψη της επισφαλούς νομοθεσίας. Όταν η διαπιστωμένη παραβίαση προκύπτει από συστημικό πρόβλημα σχετικό με «*δυσλειτουργία ή παθολογία της νομοθεσίας*», το ΕΔΔΑ αναθέτει ριζικές εσωτερικές ρυθμίσεις στη νομοθεσία και δικαστηριακή νομολογία, οδηγώντας ακόμα κοντά στην ευρωπαϊκή ενοποίηση (Λιάκουρας, σελ. 815). Η διαμόρφωση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα σχετίζεται με την ελάχιστη «*επιβαλλόμενη ομοιόμορφη*» αντιμετώπιση και συμπεριφορά απέναντι στο άτομο. Έτσι θα ικανοποιηθεί όχι μόνο ο προσφεύγων αλλά και τρίτοι που σχετίζονται με παρόμοιες υποθέσεις, αποφεύγοντας παράλληλα την προσφυγή και καταδίκη των κρατών μερών, αφού σε διαφορετική περίπτωση θα αντιμετώπιζαν με τη σειρά τους παρόμοια εξέλιξη (Λιάκουρας, σελ. 815). Το άρθρο 46 του 14^{ου} Πρωτοκόλλου προβλέπει, σε περίπτωση παραβίασης, ένα αυστηρό σύστημα εφαρμογής και συμμόρφωσης στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ και με εμπλοκή της Επιτροπής Υπουργών (Λιάκουρας, σελ. 814). Η επιβολή όπως αναφέρει ο Λιάκουρας είναι «*μάλλον αναγκαστική*». Η ΕΣΔΑ δεν αποτελεί μόνο υποχρέωση μεταξύ των κρατών μερών αλλά ορίζει και τα μέσα και τις «*ερμηνευτικές και αποφασιστικές αρμοδιότητες*» του ΕΔΔΑ που καθορίζουν την εφαρμογή της ΕΣΔΑ, η οποία εισέρχεται στις έννομες τάξεις των κρατών επιτάσσοντας συμμόρφωση και λήψη μέτρων (Λιάκουρας, σελ. 815).

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου όπως προαναφέρθηκε είναι δεσμευτικές για τα κράτη-μέρη. Σε περίπτωση καταδίκης οφείλουν να προβούν σε νομοθετικές ρυθμίσεις, σε λήψη μέτρων ευθυγράμμισης της εσωτερικής τους νομοθεσίας, στην εφαρμογή καταδικαστικών αποφάσεων καθώς και στη καταβολή αποζημίωσης όταν και εφόσον επιδικαστεί.

Το Δικαστήριο όμως κινείται πάνω από τις εσωτερικές έννομες τάξεις. Προσαρμόζει τη νομολογία του στη σύγχρονη ευρωπαϊκή πραγματικότητα, τις σύγχρονες ανάγκες και αντιλήψεις, προσπαθώντας να καλύψει κενά ή να γεφυρώσει διαφορετικές εθνικές ερμηνείες, αναζητώντας το κοινό έδαφος των αρχών και εννοιών των έννομων τάξεων των κρατών. Διαμορφώνει τις διατάξεις της ΕΣΔΑ ώστε να ανταποκρίνεται στον ευρωπαϊκό χώρο, επιλύοντας παράλληλα τις διαφορές ανάμεσα σε άτομα και κράτη μέρη. (Λιάκουρας, σελ. 822). Με διατάξεις αρκετά ελαστικές και με μεγάλα περιθώρια ερμηνευτικής παρέμβασης, δίνεται στην ΕΣΔΑ το περιθώριο προσαρμογής στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Αποδεικνύοντας ότι αποτελεί έναν ζωντανό οργανισμό, *living instrument*, η ΕΣΔΑ προσαρμόζεται στο διαρκώς εξελισσόμενο

περιβάλλον και επικαιροποιείται (Λιάκουρας, σελ. 825). Η προσαρμογή της στις συνθήκες επιφέρει την εκπλήρωση των σύγχρονων αναγκών. Έτσι το Δικαστήριο ερμηνεύοντας την ΕΣΔΑ, υιοθετώντας την ιδέα του *living instrument*, εκπληρώνει το αντικείμενο και τον σκοπό της μέσα στο πλαίσιο των κοινά αποδεκτών αντιλήψεων των κρατών μερών. Η κοινή αποδοχή αντιλήψεων στην ευρωπαϊκή ήπειρο, προϋποθέτει την ωρίμανση των συνθηκών και την ανοχή για ορισμένα θέματα.

Η επέμβαση του κράτους δικαιολογείται όταν πρόκειται να προστατευτεί το δημόσιο ή εθνικό συμφέρον ή συλλογικοί στόχοι. Το ΕΔΔΑ κινούμενο συμπληρωματικά, ελέγχει την κρατική απόκλιση εξετάζοντας αν τηρήθηκε η αρχή της αναλογικότητας, δίνοντας παράλληλα το περιθώριο εκτίμησης στο κράτος. Η αρχή της αναλογικότητας ελέγχει εάν το κράτος τηρεί την εξισορρόπηση των συμφερόντων του και από την άλλη εάν το μέτρο που πήρε «δεν είναι υπερβολικό σε σχέση με τον επιδιωκόμενο σκοπό.» (Λιάκουρας, σελ. 832).

Το ΕΔΔΑ αντλεί τη βασική ιδέα από τα νομικά συστήματα των κρατών, που αποτελούν πηγή έμπνευσης των ερμηνευτικών επιλογών του, αναζητώντας το ευρωπαϊκό *consensus*. Όσο δεν υπάρχει *consensus* το κράτος έχει το περιθώριο εκτίμησης να ερμηνεύσει τις υποχρεώσεις του. Όσο το *consensus*, η «ευρωπαϊκή πραγματικότητα» διαπιστώνεται, δηλαδή όσο ενοποιείται βαθμιαία η προστασία των δικαιωμάτων, τόσο μειώνεται το περιθώριο εκτίμησης (Λιάκουρας, σελ. 817).

Το περιθώριο εκτίμησης *margin of appreciation* αποτελεί μια αυτόνομη αρχή (Λιάκουρας, σελ. 832). Το κράτος κρίνει το κατά πόσο συντρέχουν λόγοι για επέμβαση, επιβάλλοντας περιορισμούς υπό την δεύτερη παράγραφο των διατάξεων των άρθρων 8, 9, 10, 11 αλλά και του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτόκολλου της ΕΣΔΑ. Περιορίζει το Δικαστήριο να προχωρήσει και αποδέχεται την απόφαση του εθνικού δικαστηρίου χωρίς ουσιαστικό έλεγχο. Αποτελεί «κριτήριο συμβιβασμού ανάμεσα στο συμφέρον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στο συμφέρον του κράτους», όπως αναφέρει ο Λιάκουρας. Ο εθνικός δικαστής γνωρίζει καλύτερα τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες που ισχύουν στη χώρα του από τον ευρωπαϊό δικαστή. Έτσι επεμβαίνοντας στην άσκηση του δικαιώματος, το κράτος προσπαθεί να διατηρήσει τις δημοκρατικές αρχές υπό τις ιδιαίτερες συνθήκες που ισχύουν στο εσωτερικό του. Αξιολογεί το επίπεδο της επείγουσας κατάστασης και τους τρόπους επέμβασης σε περιπτώσεις απειλής για τη δημοκρατία και την πολιτεία και την διατήρηση της δημόσιας τάξης. Κατά αυτό τον τρόπο το *περιθώριο εκτίμησης* περιορίζει το φάσμα της

επέμβασης του ΕΔΔΑ. Η αναγκαιότητα του μέτρου διαφέρει από κοινωνία σε κοινωνία, και αυτό το γνωρίζει και σέβεται το ΕΔΔΑ. Χωρίς να αποτελεί χαλάρωση το περιθώριο εκτίμησης υπόκειται συμπληρωματικά στον ευρωπαϊκό έλεγχο (αρχή της επικουρικότητας). Γίνεται έλεγχος νομιμότητας, σχετικά με τον νόμο και τις αποφάσεις που τον εφαρμόζουν και αξιολογείται αν το κράτος υπερέβη την γραμμή της διακριτικής ευχέρειας που εγγυάται την προστασία των δικαιωμάτων. Αν κριθεί αυθαιρεσία από την πλευρά των εσωτερικών οργάνων επεμβαίνει στην υπόθεση. Όσο όμως ενοποιείται η προστασία των δικαιωμάτων, το *consensus*, τόσο περιορίζεται η επίκληση στο περιθώριο εκτίμησης. Το ΕΔΔΑ εξετάζει λοιπόν κατά πόσο η επέμβαση του εναγόμενου κράτους ισοδυναμεί με παραβίαση της ΕΣΔΑ. Φυσικά για να δοθεί στο κράτος το περιθώριο εκτίμησης, θα έχει εξεταστεί αν για την συγκεκριμένη επέμβαση έχει διαπιστωθεί *consensus*. Εφόσον δεν έχει διαπιστωθεί θα εξετάσει κατά πόσο τα συμφέροντα χρήζουν προστασίας και για ποιους λόγους. Αν δεν διαπιστωθεί *consensus*, θα ελέγξει αν εκπληρώνονται οι θεμιτοί σκοποί που αποτελούν βάση της δημοκρατικής κοινωνίας. Θα εξετάσει αν υπάρχει αυθαιρεσία και κατά πόσο το μέτρο ακολουθεί την αρχή της αναλογικότητας δηλαδή ότι το μέτρο είναι ανάλογο του σκοπού και όχι υπερβολικό και ότι το κράτος έδρασε μέσα στα όρια του περιθωρίου εκτίμησης και ότι η επέμβαση δεν αποτελεί παραβίαση (Λιάκουρας, σελ. 836). Ο περιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πρέπει να στοχεύει στην ισορροπία ανάμεσα σε ατομικά και συλλογικά δικαιώματα. Τέλος η αρχή της δημοκρατικότητας επιβάλλει τον πλουραλισμό. Εξασφαλίζοντας την ανοχή των ανταγωνιστικών κοινωνικών ομάδων παράλληλα με την προστασία των ιδιαίτερων δικαιωμάτων, ο πλουραλισμός αποτελεί το μεγάλο επίτευγμα και θεμέλιο της δημοκρατίας. Σκοπός του είναι η δημόσια ειρήνη. Η επίλυση πραγματοποιείται με δημοκρατικό διάλογο. Η επέμβαση γίνεται κατασταλτικά ποτέ προληπτικά, διαφορετικά το μέτρο θα είναι δυσανάλογο σε σχέση με την επιδίωξη της διασφάλισης της ειρήνης και της δημόσιας τάξης.

Και όπως αναφέρει ο Λιάκουρας «η δημοκρατική αρχή δεν μπορεί να καταλήγει στη διαίρεση μιας κοινωνίας ή στον αποκλεισμό των μελών της μίας ομάδας σε όφελος της άλλης αλλά να εξασφαλίζει την ολοκλήρωση». (Λιάκουρας, σελ. 838).

Η αύξηση των υποθέσεων που κατατίθενται στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το καθιστά τρόπον τινά «*θύμα της επιτυχίας του*», αφού καλείται να ανταποκριθεί σε περίπου 60.000 υποθέσεις ετησίως (ΥΠΕΞ, 2021). Το 2019, κατατέθηκαν στο Δικαστήριο 44.500 προσφυγές, παρουσιάζοντας μια αύξηση 3% από το 2018, ανεβάζοντας τον αριθμό των εκκρεμών υποθέσεων σε 59.800. Οι παραβιάσεις ποικίλουν. Την τελευταία δεκαετία οι αιτήσεις αφορούν κυρίως το δικαίωμα σε ελεύθερες εκλογές, το σύμφωνο συμβίωσης, το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη και ακρόαση, το δικαίωμα στην ίδια τη ζωή. Σχετικά με την Ελλάδα, εκδόθηκαν 24 αποφάσεις, εκ των οποίων στις 23 το Δικαστήριο διαπίστωσε τουλάχιστον μία παραβίαση της Σύμβασης. Οι περισσότερες παραβιάσεις αφορούσαν τα εξής άρθρα της ΕΣΔΑ: «*άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή), άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης), άρθρο 4 (απαγόρευση δουλείας και καταναγκαστικών έργων), άρθρο 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια), άρθρο 6 (δικαίωμα στη δίκαιη δίκη), άρθρο 12 (δικαίωμα στη σύναψη γάμου), άρθρο 13 (δικαίωμα στην αποτελεσματική προσφυγή), καθώς και τα άρθρα 1 και 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της Σύμβασης (προστασία ιδιοκτησίας και δικαίωμα στην εκπαίδευση)*» (ΥΠΕΞ, 2021).

Από το 2010, έχει αρχίσει μια διαδικασία μεταρρύθμισης της λειτουργίας του συστήματος της ΕΣΔΑ, εντός πλαισίου που τέθηκε στη Διάσκεψη Υψηλού Επιπέδου του Interlaken (2010), την οποία ακολούθησαν οι Διασκέψεις της Σμύρνης (2011), του Μπράιτον (2012), των Βρυξελλών (2015) και της Κοπεγχάγης (2018).

Στη διαδικασία αυτή συμπεριλαμβάνεται η λήψη μέτρων για πιο αποτελεσματική εφαρμογή της ΕΣΔΑ, η ενίσχυση της αρχής της επικουρικότητας και η αναμόρφωση των κριτηρίων του παραδεκτού των προσφυγών. Τη διαδικασία μεταρρύθμισης αναμένεται να ενισχύσει περαιτέρω η θέση σε ισχύ του 15^{ου} Πρωτοκόλλου στην ΕΣΔΑ (ΥΠΕΞ, 2021).

1.2.3. Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΕΚΧ) υιοθετήθηκε στο Τορίνο στις 18/12/1961 και τέθηκε σε ισχύ στις 26/02/1965. Αναθεωρήθηκε στις 03/05/1996 και τέθηκε σε ισχύ τη 01/07/1999 (Στάγκος, 2013). Κυρώθηκε με τον Ν. 4353/2016, ΦΕΚ Α'5 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.217). Αποτελεί σε παγκόσμιο επίπεδο την πρώτη διεθνή πράξη προστασίας των κοινωνικών και οικονομικών δικαιωμάτων. Συμπληρώθηκε με το

Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1988 που τέθηκε σε ισχύ στις 04/09/1992 και κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον Ν. 2595/1998, ΦΕΚ Α' 63 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.243). Με το Πρωτόκολλο του 1991 προβλέπει τον Μηχανισμό των Συλλογικών Καταγγελιών. Ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης (ΑΕΚΧ) υιοθετήθηκε στο Στρασβούργο στις 03/05/1996 και τέθηκε σε ισχύ τη 01/07/1999. Η Ελλάδα τον κύρωσε με τον Ν. 4359/2016, ΦΕΚ Α'5. Ο ΑΕΚΧ συμπληρώνει τον κατάλογο με νέα δικαιώματα αποτελώντας την “αδερφή” Σύμβαση της ΕΣΔΑ. Ανάμεσα στα δικαιώματα που προστατεύει είναι και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Μια σειρά από διατάξεις κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως το άρθρο 7, παράγραφο 1 του ΑΕΚΧ που αναφέρεται στο δικαίωμα των παιδιών για προστασία. Μεταξύ άλλων ζητά από τα κράτη μέρη να μεριμνήσουν για την προσβάσιμη και αποτελεσματική εκπαίδευση. Επιπλέον, ορίζεται το 15ο έτος της ηλικίας «ως το κατώτατο όριο εισόδου του παιδιού στην απασχόληση, με δυνατότητα όμως εξαιρέσεων για παιδιά που απασχολούνται σε ελαφρές εργασίες που δεν βλάπτουν μεταξύ άλλων την εκπαίδευσή τους». Ακόμα «απαγορεύουν την απασχόληση παιδιών που υποχρεούνται να φοιτούν σε σχολείο, σε εργασίες που τους στερούν τη δυνατότητα να επωφεληθούν από την εκπαίδευσή αυτή» (ΑΕΚΧ, άρθρο 7, παρ.3). Επίσης «απαγορεύουν την απασχόληση παιδιών που υποχρεούνται να φοιτούν σε σχολείο, σε εργασίες που τους στερούν τη δυνατότητα να επωφεληθούν από την εκπαίδευσή αλλά και να περιορίζουν τη διάρκεια εργασίας των παιδιών κάτω των 16». Ο ΑΕΚΧ απαγορεύει την απασχόληση σε νέους κάτω των 18 σε ορισμένες εργασίες, ώστε αυτοί να μπορούν να ολοκληρώσουν την υποχρεωτική εκπαίδευση των εννέα ετών, όπως ορίζει η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (άρθρα 28-29). Τέλος, ο ΑΕΚΧ εξασφαλίζει το δικαίωμα στον επαγγελματικό προσανατολισμό, συμπεριλαμβάνοντας και τα ΑμεΑ. Σύμφωνα με το άρθρο 10, τα κράτη αναλαμβάνουν να εξασφαλίσουν, σε όλα ανεξαιρέτως τα άτομα, επαγγελματική κατάρτιση και μετεκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένου του συστήματος της μαθητείας και άλλων συστημάτων για να παρέχονται στους νέους μέσα για την είσοδό τους στην ανώτερη και ανώτατη εκπαίδευση. Με το άρθρο 17, προτρέπονται τα κράτη να παρέχουν δωρεάν πρόσβαση στις δύο πρώτες βαθμίδες εκπαίδευσης σε άτομα κάτω των 18, εκτός και αν ορίζεται από τον νόμο διαφορετικό όριο ενηλικίωσης. Με τον ΑΕΚΧ γίνεται προσπάθεια καθοδήγησης των κρατών στην κατάρτιση ενός εκπαιδευτικού συστήματος, δωρεάν, χωρίς διακρίσεις και με ειδικά μέτρα για παιδιά μειονοτικών ομάδων, όπως προσφύγων, μεταναστών, παιδιών με προβλήματα υγείας κ.ά.

Την εφαρμογή του ΑΕΚΧ ελέγχει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή Κοινωνικών Δικαιωμάτων (ΕΕΚΔ), παρακολουθώντας ετησίως τις Εκθέσεις που υποβάλλονται από τα μέρη, σχετικές με την εφαρμογή των διατάξεων και την εναρμόνιση των εθνικών νομοθεσιών. Η Επιτροπή Υπουργών του ΣτΕ προβαίνει σε συστάσεις, σε αντίθετη περίπτωση, τις οποίες και προετοιμάζει η Διοικούσα Επιτροπή, που αποτελείται από εκπροσώπους των κυβερνήσεων των κρατών μερών.

Με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στον Χάρτη το 1995, προβλέπεται και ο μηχανισμός των Συλλογικών Καταγγελιών, που εφαρμόστηκε από τη 01/07/1998 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.247). Αποτελεί τον πρώτο σχετικό μηχανισμό στον κοινωνικό χώρο, κατά τον οποίο διεθνείς και εθνικές οργανώσεις εργοδοτών και εργαζομένων, διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) και εθνικές αντιπροσωπευτικές οργανώσεις που υπάγονται στη δικαιοδοσία του κράτους, δύνανται να υποβάλλουν καταγγελίες για μη ικανοποιητική εφαρμογή των διατάξεων του ΑΕΚΧ. Η Ελλάδα δεν επιτρέπει άσκηση συλλογικής προσφυγής από ΜΚΟ. Η επιτροπή δεν αποδέχεται ατομικές προσφυγές, οι καταγγελίες γίνονται κατά ενός των κρατών μερών που έχουν κυρώσει το Πρόσθετο Πρωτόκολλο. Αφού η Επιτροπή (ΕΕΚΔ) εξετάσει το παραδεκτό της καταγγελίας, τα συμπεράσματα με τη μορφή Έκθεσης διαβιβάζονται στην Επιτροπή Υπουργών του ΣτΕ και, αφού διαπιστωθεί τυχόν παραβίαση, υιοθετείται Απόφαση (Resolution) και στη συνέχεια Σύσταση (Recommendation) στο κράτος (άρθρο 9 του Πρωτοκόλλου). Στη συνέχεια, το κράτος ενημερώνει για την τροποποίηση της νομοθεσίας ή της πρακτικής του και απαλλάσσεται με επόμενη έκθεση της ΕΕΚΔ. Όσον αφορά τη Νομολογία της ΕΕΚΔ, περιορισμένος αριθμός υποθέσεων για παραβιάσεις του Χάρτη σχετίζονται με το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση. Ενδεικτική προσφυγή Αυτισμός–Ευρώπη κατά Γαλλίας (International Association Autism-Europe (IAEE) v. France, No.13/2002, 07/11/2003).

Στο πλαίσιο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προστέθηκαν άλλες δύο επιτροπές. Το 1989 συμπληρώνει το έργο μια νέα Ευρωπαϊκή Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων, στο πλαίσιο της οποίας λειτουργεί η Επιτροπή κατά των Βασανιστηρίων. Επιπλέον, προστέθηκε και η Επιτροπή κατά της Ξενοφοβίας και της Μισαλλοδοξίας ECRl (European Commission against Racism and Intolerance) με συμβουλευτικό και εποπτικό ρόλο. Ο ρόλος του Δικαστηρίου αναμένεται να ενισχυθεί περαιτέρω, με την προσχώρηση της ΕΕ στην ΕΣΔΑ για τη «διασφάλιση περισσότερης συνεκτικότητας στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη» (ΥΠΕΞ,

2021). Η Επιτροπή Υπουργών των κρατών μερών, εποπτεύει την εφαρμογή και εκτέλεση των αποφάσεων του Δικαστηρίου.

Προπύργιο του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

1.3. Θεσμική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το καταστατικό του ΣτΕ υιοθετήθηκε στο Λονδίνο στις 5 Μαΐου 1949 και τέθηκε σε ισχύ από τις 3 Αυγούστου 1949). Η Ελλάδα κύρωσε το καταστατικό του ΣτΕ το 1949 με το Ν.Δ.1051/1949, ΦΕΚ.Α΄197 (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ.197).

Το ΣτΕ διαρθρώνεται σε τμήματα ανάλογα με τη θεματική και τον σκοπό. Διευθυντής και εκπρόσωπος του οργανισμού είναι ο Γενικός Γραμματέας.

Με θέματα που αφορούν την εκπαίδευση ασχολούνται η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου.

1.3.1. Η Επιτροπή Υπουργών

Η Επιτροπή Υπουργών, όπως ορίζει το Άρθρο 15 του Καταστατικού, είναι το αρμόδιο όργανο για όλη τη λειτουργία του Συμβουλίου. Είναι το όργανο που αποφασίζει για την πολιτική του οργανισμού, τον προϋπολογισμό και τον προγραμματισμό δραστηριοτήτων. Αποτελείται από τους Υπουργούς Εξωτερικών των κρατών-μελών και εξετάζει θέματα που είτε προτείνονται από την ίδια είτε υποβάλλονται από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση. Ειδικοί Εμπειρογνώμονες, οι Μόνιμοι Αντιπρόσωποι στο ΣτΕ, στην έδρα του Οργανισμού στο Στρασβούργο, λαμβάνουν μέρος σε επιτροπές, όπως η Διαρκής Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ή η Σύνοδος Ευρωπαϊών Υπουργών Παιδείας. Ένας μακρύς κατάλογος αποφάσεων σχετικών με ζητήματα εκπαίδευσης έχει υιοθετηθεί από την Επιτροπή Υπουργών καθώς και συμβάσεις που τα κράτη μέλη δεσμεύονται να εφαρμόσουν μετά την κύρωσή τους (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.214).

1.3.2. Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση

Η Κοινοβουλευτική Συνέλευση απαρτίζεται από 324 κοινοβουλευτικά μέλη εκπροσώπους των 47 κρατών. Τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών τους ορίζουν ή τους εκλέγουν ανάλογα με τον πληθυσμό ή τον αριθμό των πολιτικών κομμάτων. Ο ρόλος της είναι σημαντικός. Εκλέγει τον Γενικό Γραμματέα, τον Επίτροπο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τους δικαστές του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Η Συνέλευση δεν έχει νομοθετική εξουσία όμως διαβιβάζει Συστάσεις στην Επιτροπή Υπουργών (Άρθρο 22). Επιπλέον, δημιουργεί Επιτροπές (Άρθρο 24), οι οποίες αναλαμβάνουν διάφορα θέματα. Με θέματα εκπαίδευσης ασχολείται η Επιτροπή Πολιτισμού, Επιστήμης και Παιδείας (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.214).

1.3.3. Το Κογκρέσο των Τοπικών και Περιφερειακών Αρχών

Είναι υπεύθυνο για την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών των 47 κρατών μελών. Αποτελείται από δύο τμήματα - το Επιμελητήριο Τοπικών Αρχών και το Επιμελητήριο των Περιφερειών - και τρεις επιτροπές. Στο Κογκρέσο εκπροσωπούνται πάνω από 200.000 τοπικές και περιφερειακές αρχές.

1.4. Εξωσυμβατικά όργανα

1.4.1. Ο Επίτροπος για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Όργανο ανεξάρτητο με αρμοδιότητες συνεχώς διευρυνόμενες, έχει ως έργο την προαγωγή της εκπαίδευσης και την αφύπνιση των κρατών στα ανθρώπινα δικαιώματα. Δημιουργήθηκε το 1999 με απόφαση της Επιτροπής Υπουργών (Resolution (99)50 of CM, 7 May 1999). Εκλέγεται από την Κοινοβουλευτική Συνέλευση για 6 έτη. Συνεργάζεται στενά με τον Συνήγορο του Πολίτη, Εθνικές Επιτροπές για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όργανα των διεθνών Οργανισμών και ΜΚΟ. Όπως αναφέρει το 14^ο Πρωτόκολλο έχει τη δικαιοδοσία να παρεμβαίνει σε υποθέσεις ενώπιον του ΕΔΔΑ, κάνοντας παρατηρήσεις (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 215).

1.4.2. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI – European Committee against Racism and Intolerance)

Λειτουργεί από το 1994, απαρτιζόμενη από 47 ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες, έναν από κάθε κράτος μέλος. Αποτελεί το βασικό όργανο του Συμβουλίου για τη καταπολέμηση του ρατσισμού, της ξενοφοβίας, των διακρίσεων, του αντισημιτισμού και της μισαλλοδοξίας.

Παρακολουθεί στενά τα ζητήματα των αρμοδιοτήτων της, διενεργώντας επισκέψεις στα κράτη και συνεργάζεται με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Απευθύνει στα κράτη Εκθέσεις μέσω Συστάσεων. Στην Ελλάδα έχουν ήδη απευθυνθεί επτά εκθέσεις

σχετικές με την εκπαίδευση, με συστάσεις για ένταση προσπαθειών σχετικών με τη διαπολιτισμική εκπαίδευση, τον σεβασμό προς την ετερότητα και την πρόσβαση στην εκπαιδευτική διαδικασία παιδιών προερχόμενα από μειονοτικές ομάδες.

Η ECRI με την έκδοση Συστάσεων Γενικής Πολιτικής παρέχει οδηγίες για τη χάραξη στρατηγικής πολιτικής, όπως τη «Σύσταση για την καταπολέμηση του ρατσισμού και φυλετικών διακρίσεων μέσω της εκπαίδευσης» - ECRIGPR, no10/2006 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.216).

1.4.3. Το Κέντρο Ενημέρωσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου

Έχει στόχο την εισαγωγή της διδασκαλίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης καθώς σε ειδικές επαγγελματικές κατηγορίες, όπως δεσμοφύλακες, αστυνομικοί κ.ά.

1.4.4. Το Συμβούλιο για Πολιτιστική Συνεργασία

Το Συμβούλιο για Πολιτιστική Συνεργασία (Council for Cultural Cooperation) συστάθηκε το 1961 και αποβλέπει στη παροχή εκπαίδευσης διά βίου σε όλους τους ανθρώπους.

1.4.5. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Νεότητας - Η Νεολαία στη θεσμική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το Συμβούλιο της Ευρώπης δίνει τη δυνατότητα στους νέους να λαμβάνουν αποφάσεις και να διαδραματίζουν ενεργό ρόλο στη χάραξη των πολιτικών. Στους περισσότερους διεθνείς οργανισμούς οι νέοι δύνανται να παρακολουθούν συνεδριάσεις και να εντάσσονται σε προγράμματα. Ο ρόλος τους είναι καθαρά συμβουλευτικός. Στο ΣτΕ όμως ο ρόλος της Νεολαίας είναι διαφορετικός. Η συμμετοχή των νέων στη λήψη αποφάσεων πραγματοποιείται μέσω του καινοτόμου συστήματος της Συνδιαχείρισης.

Στη συνέχεια θα αναλυθεί η θέση της Νεολαίας στη θεσμική δομή του Συμβουλίου της Ευρώπης. Θα παρουσιαστούν τα τμήματα και οι θεσμοί που ασχολούνται με τις πολιτικές νεολαίας και ο τρόπος λήψης αποφάσεων μέσω του συστήματος Συνδιαχείρισης. Θα γίνει αναφορά σε τρόπους χάραξης πολιτικής και συμμετοχής των νέων.

1.4.5.1. Το Τμήμα Νεολαίας

Το Τμήμα Νεολαίας αποτελεί μέρος της Διεύθυνσης για τη Δημοκρατία, την Ιδιότητα του Πολίτη και της Συμμετοχής – Directorate of Democratic Citizenship and Participation. Ανήκει στη Γενική Διεύθυνση για τη Δημοκρατία - Directorate General of Democracy του Συμβουλίου της Ευρώπης. Το τμήμα ασχολείται με τις κατευθυντήριες γραμμές, τα προγράμματα και τα εργαλεία για την ανάπτυξη των πολιτικών νεολαίας σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Παρέχει εκπαιδευτική υποστήριξη σε οργανώσεις, προωθώντας τα δικαιώματα των νέων. Υποστηρίζει επιπλέον με χρηματοδοτικά εργαλεία και άλλα μέσα, τις δράσεις οργανισμών που εργάζονται με νέους.

Υπό την εποπτεία του Τμήματος Νεολαίας λειτουργούν δύο μεγάλα Ευρωπαϊκά Κέντρα Νεότητας (European Youth Centers-EYC) στο Στρασβούργο και στη Βουδαπέστη. Φιλοξενούν διεθνείς δραστηριότητες, με ταυτόχρονη διερμηνεία, κέντρα πληροφόρησης και εγκαταστάσεις εξοπλισμένες με οπτικοακουστικά και άλλα τεχνολογικά μέσα. Περιλαμβάνουν επιπλέον χώρους φιλοξενίας, εστίασης και αναψυχής.

Κέντρα Νεότητας του Συμβουλίου της Ευρώπης

Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Νεότητας του Στρασβούργο ιδρύθηκε με την υποστήριξη της νορβηγικής κυβέρνησης το 1972. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο Νεότητας της Βουδαπέστης ιδρύθηκε το 1995, αποτελώντας την πρώτη μόνιμη υπηρεσία του Συμβουλίου της Ευρώπης σε χώρα της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Η Ουγγρική Κυβέρνηση προσφέρει δωρεάν τις εγκαταστάσεις. Στοχεύει στη διαπολιτισμική εκπαίδευση και στην εκπαίδευση δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Τα κέντρα νεότητας έχουν ως *βασικούς στόχους*:

- ❖ Την εξασφάλιση της συμμετοχής των νέων της Ευρώπης και των διεθνών μη κυβερνητικών οργανώσεων νεολαίας σε συναντήσεις και εκπαιδεύσεις που οργανώνονται ετησίως, υπό την αιγίδα των Κέντρων Νεότητας του ΣτΕ. Συμμετέχουν εκατοντάδες οργανισμοί νέων από όλα τα κράτη-μέλη του ΣτΕ
- ❖ Την υποστήριξη της κατάρτισης μελλοντικών ηγετών μέσα στο ευρωπαϊκό πλαίσιο, παρέχοντας το πεδίο, τα εργαλεία και τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων σχετικά με ευρωπαϊκά ζητήματα νεολαίας

- ❖ Την ενημέρωση, εμβάθυνση και ευαισθητοποίηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες.
- ❖ Την αναζήτηση καινοτόμων μέσων για τη διασφάλιση της συμμετοχής των νέων στην επίλυση των θεμάτων που τους αφορούν, παρέχοντας τεχνογνωσία, εργαλεία και νέες μεθόδους.

1.4.5.2. Θεσμικά όργανα, σύστημα Συνδιαχείρισης και πολιτικές νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης

Θεσμικά όργανα του Τμήματος Νεολαίας είναι α) το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Νέων (Advisory Council on Youth) και β) η Ευρωπαϊκή Συντονιστική Επιτροπή για τη Νεολαία (European Steering Committee on Youth). Τα δύο αυτά όργανα λαμβάνουν από κοινού τις αποφάσεις του τμήματος, τις πολιτικές νεολαίας, τον προϋπολογισμό των προγραμμάτων.

A. Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Νέων (Advisory Council on Youth)

Το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Νέων αποτελείται από 30 εκπροσώπους μη κυβερνητικών οργανώσεων, Εθνικών Συμβουλίων Νέων και δικτύων νεολαίας. Έχει ως στόχο :

- Την εξασφάλιση της ενσωμάτωσης των πολιτικών για τη νεολαία σε όλες τις δραστηριότητες και τα προγράμματα του Συμβουλίου της Ευρώπης.
- Τη διατύπωση προτάσεων, συστάσεων και οδηγιών για τη συμμετοχή των νέων στην κοινωνική και πολιτική ζωή.
- Τις στρατηγικές προτεραιότητες στον τομέα της νεολαίας.
- Την κατανομή κονδυλίων σε δράσεις που προτείνονται από το Τμήμα Νεολαίας.
- Τον απολογισμό της επίτευξης των στόχων σχετικά με τη χρηματοδότηση των προγραμμάτων και τον έλεγχο της ορθής διαχείρισης της.

Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Νεολαίας (European Youth Foundation-EYF)

Ιδρύθηκε το 1972 με σκοπό τη χρηματοοικονομική και εκπαιδευτική υποστήριξη προγραμμάτων νεολαίας. Με ετήσιο προϋπολογισμό περίπου 3,7 εκατομμυρίων ευρώ, στηρίζει οικονομικά διεθνείς συναντήσεις, συνέδρια, εκστρατείες, σεμινάρια, δημοσιεύσεις κ.ά. Τα έσοδα του προέρχονται από την ετήσια τακτική εισφορά των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, καθώς και άλλες δωρεές.

Η χρηματοδότηση κατανέμει 3 εκατομμύρια ευρώ σε δράσεις νεολαίας με τη συμμετοχή 15.000 νέων κάθε χρόνο. Πάνω από 370.000 νέοι στην Ευρώπη έχουν επωφεληθεί απευθείας από τα χρηματοδοτούμενα προγράμματα.

Οι οργανισμοί που μπορούν να αιτηθούν χρηματοδότηση είναι:

- Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Νέων
- Διεθνή δίκτυα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Νέων
- Περιφερειακά δίκτυα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων Νέων
- Εθνικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Νέων

Τοπικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις Νέων

Οι δράσεις πρέπει:

- Να στοχεύουν στη συνεργασία, την ειρήνη και την κατανόηση
- Να βοηθούν την ανταλλαγή πληροφοριών και να ενθαρρύνουν την αμοιβαία βοήθεια
- Να ανταποκρίνονται στις προτεραιότητες του τομέα της Νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης.

B. Η Ευρωπαϊκή Συντονιστική Επιτροπή για τη Νεολαία (Steering Committee on Youth)

Απαρτίζεται από αντιπροσώπους των υπουργείων ή φορέων που είναι αρμόδιοι για θέματα νεολαίας από τα 50 κράτη που συμμετέχουν στην Ευρωπαϊκή Πολιτιστική Σύμβαση (European Cultural Convention). Μέσω αυτής ενισχύεται η συνεργασία μεταξύ των κυβερνήσεων και καθορίζεται το πλαίσιο ανταλλαγής καλών πρακτικών. Επίσης περιλαμβάνει τη σύνταξη οδηγιών για θέματα νεολαίας και τη σύγκριση εθνικών πολιτικών.

Γ. Το σύστημα συνδιαχείρισης στο Τμήμα Νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης

Οι πολιτικές νεολαίας χαράσσονται μέσα από ένα πρωτοποριακό σύστημα, το λεγόμενο σύστημα συνδιαχείρισης (co-management system).

Οι νέοι από οργανισμούς νεολαίας των κρατών μελών (Advisory Council on Youth) μαζί με εκπροσώπους υπουργείων που ασχολούνται με τη νεολαία (Steering Committee on Youth) αποφασίζουν από κοινού και μέσω συναίνεσης. Έτσι, εκτός από

γνωμοδοτικό, έχουν και αποφασιστικό ρόλο. Αναπτύσσουν τις απόψεις τους και προτείνουν πολιτικές και δράσεις. Οι πολιτικές αυτές θα ενσωματωθούν στη συνέχεια σε εθνικό επίπεδο. Το σύστημα συνδιαχείρισης στον τομέα της νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι καινοτόμο χάρη στη συμβολή των νέων, στη λήψη αποφάσεων και στη διαδικασία της συμμετοχικής δημοκρατίας. Κατά αυτό το τρόπο, οι νέοι διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της στρατηγικής και τη χάραξη πολιτικών.

Το σύστημα συνδιαχείρισης (co-management)

Η Συνδιαχείριση είναι ένα σύστημα λήψης αποφάσεων. Αποτελεί μια συνεργασία εμπιστοσύνης συνδυάζοντας την εμπειρία και τις γνώσεις με το νεανικό και αυθόρμητο πνεύμα (Hadzibegovic, 2009).

Όπως αναφέρει η Ajsa Hadzibegovic «η Συνδιαχείριση είναι ένα σύστημα λήψης αποφάσεων, που ενώνει τους νέους με τις εκάστοτε Αρχές, κάτω από ίσους όρους και ίδιες υποχρεώσεις. Είναι μια συνεργασία εμπιστοσύνης που συνδυάζει τις γνώσεις και την εμπειρία με τις φρέσκες ιδέες και τη νεανική ματιά» (Hadzibegovic, 2009).

Τα δύο αυτά όργανα, το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Νέων (Advisory Council on Youth) και η Ευρωπαϊκή Συντονιστική Επιτροπή για τη Νεολαία (European Steering Committee on Youth), απαρτίζουν το Κοινό Συμβούλιο Νεολαίας (Joint Council on Youth). Λαμβάνουν από κοινού τις αποφάσεις που αφορούν τη νεολαία και αποτελούν το ανώτατο όργανο λήψης αποφάσεων. Απαραίτητος όρος είναι η ομοφωνία.

Το Κοινό Συμβούλιο Νεολαίας έχει θητεία δύο ετών και αποτελείται από 16 άτομα (8 από το Γνωμοδοτικό Συμβούλιο Νέων και 8 από την Ευρωπαϊκή Συντονιστική Επιτροπή για τη Νεολαία), τα οποία θα απαρτίζουν την Προγραμματική Επιτροπή για τη Νεολαία (Programming Committee on Youth). Η επιτροπή αυτή διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό του Ευρωπαϊκού Ιδρύματος Νεολαίας (European Youth Foundation). Ορίζει τη διανομή της χρηματοδότησης δράσεων και προγραμμάτων αλλά και κονδυλίων που αιτούνται Μη Κυβερνητικοί Οργανισμοί.

Έτσι οι εκπρόσωποι των κρατών μελών (European Steering Committee on Youth) και οι εκπρόσωποι των οργανώσεων νεολαίας (Advisory Council on Youth) αποφασίζουν ομόφωνα για την κατανομή των πόρων (τεχνοκρατικά θέματα: πληρωμή υπαλλήλων, λειτουργία κέντρων νεότητας, χρονοδιάγραμμα δράσεων), αλλά και για τις πολιτικές νεολαίας, τη στρατηγική της, καθώς και για χρηματοδοτήσεις προγραμμάτων και

έργων. Στο τέλος κάθε έτους, το Κοινό Συμβούλιο συνεδριάζει, αξιολογεί και ελέγχει τα οικονομικά του Τμήματος. Η Επιτροπή για τη Νεολαία με το σύστημα συνδιαχείρισης, εγκρίνει, ελέγχει και αξιολογεί τις χρηματοδοτήσεις στους διάφορους φορείς νέων κατά τη διάρκεια του έτους.

Το έργο του Τμήματος Νεολαίας είναι αρκετά δύσκολο, αφού εκπροσωπεί 47 κράτη-μέλη, με διαφορετικές εθνικές πολιτικές και ανάγκες, που επιζητούν κοινές λύσεις και κοινές αποφάσεις.

Δ. Πολιτικές Νεολαίας στο Συμβούλιο της Ευρώπης

Με τη λήξη του καταστροφικού πολέμου, η Ευρώπη έστρεψε τη προσοχή της στην ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών χωρών. Το Συμβούλιο της Ευρώπης άρχισε να περιλαμβάνει στα σχέδιά του την ένταξη των νέων στην κοινωνική και πολιτική ζωή της Ευρώπης. Η στροφή προς την ενασχόληση με τα ζητήματα νεολαίας, έχει αρχίσει ήδη από τη δεκαετία του '60. Εκείνη τη περίοδο κατέστη σαφές ότι οι νέοι, το μέλλον της Ευρώπης, καθώς και οι διάφορες ΜΚΟ νεολαίας, αποτελούν το βασικό στοιχείο κοινωνικής ανάπτυξης και συνοχής, αλλά και βασικό παράγοντα της διάδοσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Από την αρχή του 1960, το Συμβούλιο για την Πολιτιστική Συνεργασία, έδωσε τη δυνατότητα σε φορείς νεολαίας να λάβουν μέρος στη διοργάνωση πολιτισμικών δράσεων. Την πιλοτική σύσταση ενός Κέντρου Νεότητας στην πόλη Ομπερνέ, στη Γαλλία, ακολουθεί η ίδρυση στο Στρασβούργο του Κέντρου Νεότητας του ΣτΕ (1970) και το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα Νεολαίας (1972).

Ο διάλογος με τους νέους και τους οργανισμούς τους πρέπει να αποτελέσει τη βάση για τη χάραξη των πολιτικών νεολαίας.

Η κρίση της περιόδου 60'-70', ενέτεινε την ανάγκη συμμετοχής και υποστήριξης των νέων. Το 1985 οργανώθηκε το πρώτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Υπουργών για ζητήματα νεολαίας, ενώ δέκα χρόνια αργότερα, ιδρύθηκε το δεύτερο κέντρο νεότητας στη Βουδαπέστη (Eberhard, 2022).

Έως το 2000, το Τμήμα Νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης είχε λάβει σχεδόν τη σημερινή του μορφή. Το σύστημα συνδιαχείρισης συμπεριέλαβε εκτός από τους διεθνείς όλους τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς. Το κοινό Συμβούλιο για τη

Νεολαία αποτελεί το όργανο που αποφασίζει για τις πολιτικές νεολαίας,¹ χαράσσει τη στρατηγική και σχεδιάζει την ατζέντα νεολαίας.

Στις μέρες μας συστήνεται η «Ατζέντα για τη Νεολαία» που ορίζει το πλαίσιο στρατηγικής και πολιτικών για χρονικό διάστημα 10 χρόνων, δίνοντας τις κατευθυντήριες γραμμές και τα πλαίσια στα οποία θα κινηθούν τα προγράμματα και οι εκπαιδεύσεις του Τμήματος Νεολαίας. Ορίζονται οι προτεραιότητες, άρρηκτα συνδεδεμένες με τις κατευθυντήριες γραμμές της Ατζέντας, καθώς και με τις ανάγκες που προκύπτουν. Για το χρονικό διάστημα 2018-2019 ²:

1. Πρόσβαση στα δικαιώματα

Αφορά δραστηριότητες που στοχεύουν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των νέων στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας. Σχετίζεται ακόμα με πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της βίας και των ανισοτήτων μεταξύ των φύλων, δίνοντας έμφαση στην ευαλωτότητα των νεαρών γυναικών προσφύγων και μεταναστών.

2. Πολιτική συμμετοχή των νέων

Περιλαμβάνει δραστηριότητες που στοχεύουν στην ευαισθητοποίηση και στην ενεργό πολιτική συμμετοχή των νέων στη λήψη αποφάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο.

3. Κοινωνία χωρίς αποκλεισμούς

Σχετίζεται με την κοινωνική ενσωμάτωση των νεαρών προσφύγων-μεταναστών, την ενίσχυση της κοινωνίας των πολιτών και την εκστρατεία κατά της ρητορικής μίσους No Hate Speech Movement, η οποία είναι πρωτοβουλία του Τμήματος Νεολαίας

¹Directorate of Democratic Citizenship and Participation, Youth Department. (2016). *The Council of Europe and youth policy Support, assistance and resources for youth policy development in Member States*.

² *Priorities for the 2020-2021 program of activities of the Council of Europe's Youth Sector*. Διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/priorities-youth-sector-en-2020-2021/168092e8a9>

(Youth Department) του ΣτΕ. Η Ρητορική του Μίσους αποτελεί στις μέρες μας μία από τις πιο διαδεδομένες μορφές παραβίασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των αξιών και της δημοκρατίας (COE, 2022).

Το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν δρα μόνο του. Συνεργάζεται στενά με την Ευρωπαϊκή Ένωση και βρίσκεται σε συνεχή συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη, τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) αλλά και σε διεθνές επίπεδο με πολλά κράτη εταίρους. Όλοι οι οργανισμοί συνεργάζονται μεταξύ τους για να επίτευξη των στόχων του ΣτΕ.

1.5. Σχέσεις και Συνεργασία Ελλάδας-Συμβουλίου της Ευρώπης

Η Ελλάδα έγινε μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης στις 09 Αυγούστου 1949, τρεις μόλις μήνες μετά την ίδρυσή του. Η Ελλάδα κύρωσε το καταστατικό του ΣτΕ το 1949 με το Ν.Δ.1051/1949, ΦΕΚ.Α'197 (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ.197). Οι σχέσεις της χώρας μας με το Συμβούλιο έχουν αναβαθμιστεί. Οι ελληνικές Αρχές συνεργάζονται στενά με τα θεσμικά και τα εξειδικευμένα όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης σε τομείς που αφορούν τη δικαιοσύνη, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το προσφυγικό-μεταναστευτικό.

Σχετικά με τη συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η εικόνα της Ελλάδας παρουσιάζει συνεχή βελτίωση, παρόλο που εκκρεμούν αρκετές προσφυγές εναντίον της, την τελευταία πενταετία, κυρίως, για υπέρβαση του εύλογου χρόνου εκδίκασης υποθέσεων και για παραβίαση του δικαιώματος σε αποτελεσματική προσφυγή (ΥΠΠΞ, 2021). Με τον Ν. 4443/2016, ΦΕΚ Α'232, 09/12/2016, ορίστηκε η δημιουργία Εθνικού Μηχανισμού εποπτείας της εφαρμογής των Αποφάσεων του ΕΔΔΑ, ο οποίος αποτελείται από εκπροσώπους του Υπουργείου Εξωτερικών, του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.214).

Το 2019, έκλεισαν 60 υποθέσεις με φιλικό διακανονισμό και 11 υποθέσεις με μονομερή δήλωση. Στις 31.12.2019, ο αριθμός των εκκρεμών υποθέσεων εις βάρος της Ελλάδας σε διάφορα στάδια επεξεργασίας ανερχόταν σε 727. Από αυτές 459 ανέμεναν την πρώτη εξέτασή τους από Τμήμα ή Επιτροπή του Δικαστηρίου.

Το 2021-22, «τουλάχιστον 536 αιτήσεις που αφορούσαν την Ελλάδα το 2021, εξέτασε

το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, σύμφωνα με το ενημερωμένο «Προφίλ χωρών» που δόθηκε στην δημοσιότητα και περιέχει γεγονότα, αριθμούς και περιλήψεις βασικών υποθέσεων και για τα 47 κράτη μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης. Από αυτές οι 521 αιτήσεις κηρύχθηκαν ως απαράδεκτες ή διαγράφηκαν από το πινάκιο, ενώ εκδόθηκαν 13 αποφάσεις που αφορούσαν 15 αιτήσεις, στις οποίες διαπιστώθηκε μία παραβίαση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Πάνω από μισές αποφάσεις αφορούσαν το άρθρο 6 που σχετίζεται με το δικαίωμα σε δίκαιη ακρόαση, είτε με τη διάρκεια της διαδικασίας, που σημειώνεται στη μεγάλη πλειονότητα των περιπτώσεων, είτε για το δίκαιο των διαδικασιών» (EPT, 2022).

Εποικοδομητική συνεργασία ακολουθείται με τις Επιτροπές του Συμβουλίου της Ευρώπης: CPT, ECRI και GRECO, στο πλαίσιο της εντολής παρακολούθησης και τήρησης των υποχρεώσεων και δεσμεύσεων.

Η Ελλάδα έχει ενεργή παρουσία στα θεσμικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης με εξέχουσες προσωπικότητες του ακαδημαϊκού και πολιτικού χώρου.

Η Ελλάδα κύρωσε νομοθετικά στις 26 Φεβρουαρίου 2019, το 16^ο Πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα των Ανωτάτων Δικαστηρίων των μερών της να υποβάλουν αίτημα γνωμοδότησης προς το ΕΔΔΑ. Το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ την 1^η Αυγούστου 2019.

Στις 6 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, η Ελλάδα υπέγραψε το Τροποποιητικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των ατόμων από την αυτόματη επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Η ετήσια συνεισφορά της χώρας μας στον προϋπολογισμό του ΣτΕ ανέρχεται σε περίπου 3,5 εκατομμύρια ευρώ.

Την Προεδρία της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης άσκησε η Ελλάδα κατά την περίοδο Μαΐου-Νοεμβρίου 2020. Κεντρικό θέμα της Ελληνικής Προεδρίας αποτέλεσε *«η προστασία της ανθρώπινης ζωής και της δημόσιας υγείας σε συνθήκες πανδημίας και η αποτελεσματική διαχείριση μιας υγειονομικής κρίσης με πλήρη σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αρχές δημοκρατίας και κράτους δικαίου»* (ΥΠΕΞ, 2021). Στο πλαίσιο της πρόκλησης που αποτέλεσε η πανδημία του κορωνοϊού για τον πολιτικό μας πολιτισμό, βασικές προτεραιότητες θα αναδειχθούν: *«α) οι επιπτώσεις της πανδημίας στη κοινωνία, δημοκρατία και οικονομία, β) τα μαθήματα που αντλούνται από την πανδημία και οι καλές πρακτικές που αναδεικνύονται για τη*

διαχείριση της κρίσης, γ) οι προϋποθέσεις συμβατότητας των προληπτικών μέτρων για την προστασία της δημόσιας υγείας με τις πρόνοιες της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» (ΥΠΕΞ, 2021).

Η πανηγυρική συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών-μελών του ΣτΕ πραγματοποιήθηκε στις 04 Νοεμβρίου 2020, ημέρα εορτασμού 70 ετών από την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στη Ρώμη, στις 04 Νοεμβρίου 1950. Η ανάδειξη της σημασίας της ΕΣΔΑ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ευρώπη, αλλά και η προσήλωση της χώρας μας στις θεμελιώδεις αρχές και αξίες του ΣτΕ σε περιόδους κρίσης, όπως αυτή που βιώνει η Ευρώπη την περίοδο εκείνη, αποτέλεσαν βασικούς στόχους της συνάντησης. Επιπλέον πρέπει να σημειωθεί ότι η Ελληνική Προεδρία υποστήριξε την προοπτική προσχώρησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ενώ, στη συνέχεια της Διαδικασίας Interlaken, επιδιώκει την ανανέωση της πολιτικής δέσμευσης στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ.

Παράλληλα, δόθηκε έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων των νέων με την υποστήριξη της *«Νέας Στρατηγικής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Νεολαία 2030»*, ενισχύοντας την άποψη ότι το ΣτΕ πρέπει να διαδραματίσει καθοδηγητικό ρόλο στη διαμόρφωση του μέλλοντος της ηπείρου, της νεολαίας, ενισχύοντας τη συμμετοχή της στις δημοκρατικές διαδικασίες.

Η Ελληνική Προεδρία προβάλλει τις ακόλουθες προτεραιότητες:

- α) Εκπαίδευση και Δημοκρατικός Πολιτισμός στην ψηφιακή εποχή,*
- β) Τα παιδιά ως ευάλωτα άτομα (σε κίνδυνο φτώχειας, θύματα βίας, εμπορίας, αναγκαστικής εργασίας, ασυνόδευτοι πρόσφυγες ανήλικοι),*
- γ) Δικαίωμα των νέων γενιών να απολαμβάνουν την πολιτιστική κληρονομιά αλώβητη από τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής,*
- δ) Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης - Κοινωνικά δικαιώματα στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης - Επιπτώσεις της κρίσης πανδημίας στο δικαίωμα πρόσβασης ευάλωτων κοινωνικών ομάδων στο δημόσιο αγαθό της υγείας.» (ΥΠΕΞ, 2021).*

Προτεραιότητες που θα παρουσιάσει και στα υπόλοιπα θεσμικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης: την Κοινοβουλευτική Συνέλευση, το Κογκρέσο Τοπικών

και Περιφερειακών Αρχών, αλλά και σε άλλους οργανισμούς, όπως τον ΟΗΕ (Γενική Συνέλευση), την ΕΕ (Ομάδα Εργασίας COSCE, ΕΠΑ, COREPER, Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων) και τον ΟΑΣΕ (Μόνιμο Συμβούλιο και Κοινοβουλευτική Συνέλευση) (ΥΠΕΞ, 2021).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

2.1. Η Εκπαίδευση

2.1.1. Ο ορισμός της Εκπαίδευσης στη Σύγχρονη Βιβλιογραφία

Ο ορισμός της εκπαίδευσης ως κοινωνικού φαινομένου, προσωπικής εμπειρίας ή διαδικασίας μύησης είναι ένα εγχείρημα πολύ απαιτητικό. Η εξερεύνηση της πλούσιας διαθέσιμης βιβλιογραφίας αποκαλύπτει ένα σύνολο διαφορετικών περιγραφών της δραστηριότητας αυτής.

Σύμφωνα με τον συχνότερα απαντώμενο ορισμό: *«Με την ευρύτερη έννοια, η εκπαίδευση νοείται ως η διαδικασία με την οποία οι γνώσεις, οι συνήθειες, τα έθιμα και οι αξίες μιας κοινωνίας μεταδίδονται στην επόμενη γενιά»* (Ηλιού, 1990).

Η εκπαίδευση ως όρος έχει ρίζα λατινική (educatio) και προέρχεται από τη λατινική ετυμολογία του όρου educare που σημαίνει «εξαγωγή» (ex-) και (*deuk-) που σημαίνει «ηγεσία, καθοδήγηση».

Από τεχνικής απόψεως, η εκπαίδευση ορίζεται ως *«η συστηματική διαδικασία ανάπτυξης των φυσικών, πνευματικών και ηθικών ικανοτήτων του ανθρώπου, προκειμένου να ενσωματωθεί καλύτερα στην κοινωνία ή στη δική του κοινωνική ομάδα»* (Δούκας, 1997).

Η εκπαίδευση, κατά άλλους, περιλαμβάνει επίσης *«την αφομοίωση και την πρακτική των κανόνων ευγενείας και συμπεριφοράς»*. Ως εκ τούτου, στην καθομιλουμένη και κατά την κοινή αντίληψη, *«η εξάσκηση αυτών των συνηθειών κοινωνικοποίησης είναι ενδεικτική της καλής εκπαίδευσης του ατόμου»*. Είναι όμως αληθινός αυτός ο ισχυρισμός; Πώς διαχωρίζεται η εκπαίδευση από άλλες συναφείς έννοιες, όπως λ.χ. η «παιδεία»; Στα παρακάτω κεφάλαια θα επιχειρηθεί η εννοιολόγηση των όρων αυτών, όπως επίσης και η διαφοροποίησή τους. Ακόμη, θα αναλυθεί η δικαιωματική ιδιότητα αυτών, ενώ θα παρουσιαστεί και το νομικό πλαίσιο με βάση το οποίο η ιδιότητά τους αυτή κατοχυρώνεται εντός της Ελληνικής Επικράτειας.

Η Εννοιολόγηση της Εκπαίδευσης

Κάθε γενιά αντιμετωπίζει ως καθήκον αυτονόητο να καθοδηγήσει την επόμενη, να την ενημερώσει για την πολιτιστική και κοινωνική κληρονομιά και να την μεταβάλλει σε φορέα κοινωνικής και πολιτιστικής δημιουργίας. Πράγματι, ακόμη και στις πιο πρωτόγονες κοινωνίες, τα ώριμα μέλη της κοινωνικής ομάδας προσπαθούν να επιδράσουν στα νεότερα, να τους μεταδώσουν τη γλώσσα τους, τις τεχνικές γνώσεις, τις αξίες τους, τις ιδέες τους, τον τρόπο ζωής τους (Ηλιού, 1990).

Όσο πιο εξελιγμένη είναι μια κοινωνία, τόσο πιο οργανωμένα και μελετημένα γίνεται αυτή η προσπάθεια επίδρασης. Θέτονται προκαθορισμένοι στόχοι που εξυπηρετούν ανάγκες, επιλέγονται ή δημιουργούνται φορείς που θα επιχειρήσουν την επίτευξη αυτών των στόχων, προγραμματίζεται συγκεκριμένη μεθοδολογία και μπαίνουν σε ενέργεια μια σειρά συντονισμένων δραστηριοτήτων που θα στοχεύουν στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Το σύνολο των δραστηριοτήτων αυτών απαρτίζει τους θεσμούς της Εκπαίδευσης (Ηλιού, 1990).

Η εκπαίδευση έχει διττό στόχο: από τη μία να αναπτύξει στον εκπαιδευόμενο ικανότητες τέτοιες, που να του επιτρέπουν να ταξινομήσει συστηματικά τις πολιτιστικές ή τεχνικές γνώσεις που απόκτησε με τη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και να αποκτήσει κριτική στάση απέναντί τους και από την άλλη να τον οδηγήσει στην βελτίωσή της εικόνας του κόσμου που μέχρι τώρα έχει σχηματίσει (Ηλιού, 1990).

Είναι προφανές ότι η Εκπαίδευση συμβάλλει καθοριστικά στην ομαλή διαδοχή των γενεών. Κυρίως αυτή συγκρατεί την εσωτερική ενότητα του λαού, διατηρεί και ανανεώνει τον κοινωνικό μηχανισμό και γίνεται έτσι η βάση κάθε οργανωμένης κοινωνίας. Η ευθύνη της εκπαίδευσης είναι δικαίωμα αλλά και καθήκον της Πολιτείας (Δούκας, 1997).

Σε κάθε κράτος ανάλογα με τις ανάγκες του, τις ιδιαιτερότητές του και τους οραματισμούς του, η Πολιτεία καθορίζει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα Εκπαίδευσης, το οποίο εξυπηρετεί προκαθορισμένους σκοπούς. Είναι αυτονόητο ότι οι σκοποί αυτοί εξαρτώνται από την πολιτικοοικονομική δομή της κοινωνίας, από την πολιτιστική της παράδοση και τους ιδιαίτερους στόχους της συγκεκριμένης χρονικής, πολιτικής και πολιτιστικής στιγμής. Γι' αυτό δεν μπορεί να είναι γενικοί και κοινοί για όλους τους λαούς. Υπάρχουν σκοποί που διαφέρουν από χώρα σε χώρα και από εποχή σε εποχή. Ωστόσο υπάρχουν άλλοι, που μπορεί και πρέπει να είναι σταθεροί και κοινοί για όλα τα κράτη. Οι πρώτοι ονομάζονται μεταβλητοί και οι δεύτεροι διαχρονικοί σκοποί της

Εκπαίδευσης (Δούκας, 1997).

2.1.1.1. Μεταβλητοί σκοποί της Εκπαίδευσης

Η πολιτική, κοινωνική και οικονομική δομή μιας συγκεκριμένης χώρας, οι ιδιαιτερότητές της, οι ανάγκες που αντιμετωπίζει και οι μελλοντικές προκλήσεις καθώς και οι οραματισμοί της Πολιτείας, είναι παράγοντες που διαμορφώνουν και καθορίζουν σκοπούς και στόχους. Τέτοιοι σκοποί μπορεί να είναι :

- Η οικονομική ανάπτυξη της χώρας
- Η βιομηχανική εξέλιξή της
- Η καταπολέμηση του πληθωρισμού και της ανεργίας
- Η δημιουργία νέων επαγγελμάτων
- Η δημιουργία κατάλληλων προϋποθέσεων για κοινωνικό μετασχηματισμό αλλά και αντιμετώπιση θεμάτων πχ. μεταναστευτικό

Ανάλογα με τους επιδιωκόμενους στόχους, η Πολιτεία προγραμματίζει προσεκτικά την Εκπαίδευση και καθορίζει τους σκοπούς της (Ηλιού, 1992).

Είναι φανερό ότι οι σκοποί της Εκπαίδευσης μπορεί να διαφέρουν όχι μόνο από χώρα σε χώρα, αλλά ακόμα και ανάμεσα σε διαφορετικά κοινωνικά στρώματα της ίδιας χώρας (Ηλιού, 1992).

Στην Ελλάδα από την ένταξη στην ΕΕ οι σκοποί της Εκπαίδευσης έχουν μεταβληθεί. Δημιουργήθηκαν Τεχνικά και Επαγγελματικά Λύκεια, Ενιαία Λύκεια, δομές υποδοχής και εκπαίδευσης προσφύγων, η υποχρεωτική εκπαίδευση έγινε εννιάχρονη, έγιναν αλλαγές στα προγράμματα σπουδών με τη διδασκαλία νέων μαθημάτων κα.

2.1.1.2. Διαχρονικοί σκοποί της Εκπαίδευσης

Οι σκοποί αυτοί αποτελούν μέλημα και καθήκον της Πολιτείας και δικαίωμα των πολιτών κάθε χώρας. Διακρίνονται σε μορφωτικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς (Παπάς, 1988).

α) Μορφωτικοί σκοποί

Οι εν λόγω σκοποί αποβλέπουν στη μόρφωση του πολίτη, δηλαδή στην πνευματική, ψυχική και σωματική του ανάπτυξη, που επιτυγχάνεται με την καλλιέργεια του γνωστικού, του βουλευτικού και του συναισθηματικού του στοιχείου.

Οι μορφωτικοί σκοποί πραγματώνονται όταν, έχει δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον καθώς και οι προϋποθέσεις που θα επιτρέψουν στο άτομο να αναπτύξει τις ικανότητές του (πνευματικές, ψυχικές, σωματικές) Η Εκπαίδευση έχει στόχο το άτομο:

- Να αποκτήσει τις γνώσεις και τις δεξιότητες για να ενταχθεί στο κοινωνικό περιβάλλον, να ασκεί κάποιο επάγγελμα και να πάρει τη θέση που το ικανοποιεί στην κοινωνική διεργασία.
- Να αναπτύξει αίσθημα αγάπης και ενδιαφέροντος για τη γνώση και να αποκτήσει ικανότητες, ώστε να μπορεί να συνεχίσει την εκπαίδευσή.
- Να αποκτήσει συλλογιστική ικανότητα και λογική συνέπεια.
- Να αναπτύξει κριτική σκέψη και υπευθυνότητα.
- Να αποκτήσει αυτογνωσία, αυτοπεποίθηση αλλά και την εικόνα του εαυτού του μέσα στο κοινωνικό σύνολο.
- Να γίνει άτομο με ηθικές αξίες, αυτοπειθαρχούμενο, ελεύθερο, πνευματικά και ψυχικά ισορροπημένο (Παπάς, 1988).

β) Κοινωνικοί σκοποί

Ένας από τους βασικότερους σκοπούς της Εκπαίδευσης είναι η κοινωνικοποίηση του ατόμου, η ένταξή του μέσα στο κοινωνικό σύνολο έτσι ώστε:

- Να γνωρίσει τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους.
- Να αντιληφθεί ότι ως μέλος του κοινωνικού συνόλου έχει δικαιώματα, αλλά και υποχρεώσεις. Να εκτελεί χωρίς φόβο και προκατάληψη τις υποχρεώσεις του και να απαιτεί τον σεβασμό των δικαιωμάτων του.
- Να προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο. Να συνεργάζεται με τα μέλη της κοινωνικής ομάδας. Να αποφεύγει τον δογματισμό, τις προκαταλήψεις, την εμπάθεια και τη μισαλλοδοξία (Παπάς, 1988).

γ) Πολιτιστικοί σκοποί

Κάθε κοινωνία έχει την δική της πολιτιστική ταυτότητα, το δικό της πνευματικό πολιτισμό. Ένας βασικός σκοπός της Εκπαίδευσης είναι να περάσει αυτή την πολιτιστική κληρονομιά στη νεότερη γενιά. Είναι απαραίτητο:

- Να μάθει το άτομο τη γλώσσα του, τη δομή και τη λογική της, την αρμονία και την ομορφιά της.

- Να γνωρίσει την ιστορία της χώρας, τα πολιτιστικά επιτεύγματα, την καλλιτεχνική παράδοση, τη λογοτεχνία, τις εικαστικές τέχνες, τη μουσική, τους χορούς, τα ήθη και έθιμα.

2.1.1.3. Παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης

Καθώς η Εκπαίδευση αποτελεί θεμέλιο και κεντρικό άξονα κάθε κοινωνίας, πάρα πολλοί είναι οι παράγοντες που επιδρούν στη διαμόρφωση των σκοπών και του περιεχομένου της: πολιτικοί, κοινωνικοί, οικονομικοί, πολιτιστικοί είναι οι πιο ουσιώδεις, με την επισήμανση ότι δεν λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά ο καθένας τους μπορεί να επηρεάσει τους άλλους ή να επηρεαστεί από αυτούς (Τζάνη, 1998).

α) Πολιτικοί παράγοντες

Η Εκπαίδευση στο μέτρο που αποβλέπει στον κοινωνικό μετασχηματισμό, είναι θέμα πολιτικό και επομένως είναι φυσικό οι σκοποί της σε κάθε χώρα να επηρεάζονται από την πολιτική φιλοσοφία της.

Στη χώρα μας, όπως και σε πολλές άλλες, το εκπαιδευτικό σύστημα καθορίζεται και κατευθύνεται από την κεντρική υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας. Είναι επόμενο ότι η πολιτική φιλοσοφία της κυβέρνησης επηρεάζει ουσιαστικά και καθοριστικά την διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης, αφού η κυβέρνηση καθορίζει τη δομή του εκπαιδευτικού συστήματος, έχει την ευθύνη για τη σύνταξη των προγραμμάτων Εκπαίδευσης, δίνει τις γενικές αρχές διδασκαλίας και μπορεί να ελέγχει την όλη εκπαιδευτική διαδικασία.

β) Κοινωνικοί παράγοντες

Οι παράγοντες αυτοί χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στους πρώτους ανήκει η Πολιτεία που επιδιώκει κοινωνικό μετασχηματισμό, προσανατολίζοντας τους σκοπούς της Εκπαίδευσης προς αυτήν την κατεύθυνση.

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι διάφορες κοινωνικές ομάδες, τα πολιτικά κόμματα και κοινωνικοί φορείς, που ενεργούν ως ομάδες πίεσης και που, στο μέτρο των δυνάμεών τους, προσπαθούν να διαμορφώσουν τους σκοπούς της Εκπαίδευσης σύμφωνα με τη δική τους ιδεολογία, οραματισμούς αλλά και συμφέροντα.

γ) Οικονομικοί παράγοντες

Οι παράγοντες αυτοί χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Στην πρώτη βρίσκεται η Πολιτεία, που διαμορφώνει το περιεχόμενο της Εκπαίδευσης με στόχο την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, την καταπολέμηση του πληθωρισμού, την αύξηση του εθνικού εισοδήματος, την αντιμετώπιση της ανεργίας.

Στη δεύτερη κατηγορία κατατάσσονται οι ποικίλοι παράγοντες της οικονομικής ζωής, οι πολυεθνικές εταιρείες, οι διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί. Καθένας από αυτούς προσπαθεί να επηρεάσει τη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης με κριτήριο το δικό του συμφέρον και οικονομικό όφελος.

δ) Πολιτιστικοί παράγοντες

Η προσπάθεια για τη διατήρηση της πολιτιστικής παράδοσης, τα ήθη και τα έθιμα του λαού, καθώς και οι διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις (εκθέσεις έργων τέχνης, διεθνείς ολυμπιάδες, πολιτιστικές ανταλλαγές), επηρεάζουν αποφασιστικά τη διαμόρφωση των σκοπών της Εκπαίδευσης κάθε χώρας.

ε) Ρεύματα, ιδιομορφίες και ανάγκες της συγκεκριμένης χρονικής, πολιτιστικής ή πολιτικής στιγμής

Η ισότητα των δυο φύλων, η ασταμάτητη εισροή προσφύγων, η αποδοχή της διαφορετικότητας, η εξάπλωση των ναρκωτικών ουσιών, η αύξηση της ρύπανσης, οι φυσικές καταστροφές, είναι κάποια παραδείγματα παραγόντων αυτής της κατηγορίας, που μπορούν να επηρεάσουν τους σκοπούς της Εκπαίδευσης.

2.2. Η Παιδεία

Εκπαίδευση: Υποσύνολο της Παιδείας

Η εκπαίδευση αιώνες τώρα αντιμετωπίζεται και ως ο πλέον οργανωμένος χώρος, το πλέον διαρθρωμένο σύστημα παιδείας. Η εκπαίδευση λοιπόν γίνεται αντιληπτή ως υποσύνολο της παιδείας, δηλαδή του μεγιστοποιούμενου αγαθού και κατάκτησης (Τζάνη, 1998).

Ο Ορισμός της Παιδείας στη Σύγχρονη Βιβλιογραφία και η Εννοιολόγηση Συναφών Όρων

«Ως παιδεία ορίζεται το σύνολο των πνευματικών και ψυχικών επιδράσεων που μορφώνουν τον άνθρωπο». Μόρφωση σημαίνει: «ενέργεια που δίνει μορφή στον άνθρωπο», με άλλα λόγια, «στην ασχημάτιστη, ακαθόριστη και ρευστή υπόστασή του δίνει ένα ορισμένο σχήμα», στην περίπτωση αυτή οι πνευματικές και ψυχικές δυνάμεις του ανθρώπου αποκτούν μια συγκεκριμένη λειτουργία και τείνουν προς ορισμένους σκοπούς ακόμα πιο καθαρά (Τζάνη, 1998).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι παλαιότερα η παιδεία από την πιο συγκεκριμένη και συστηματική μορφή της, την σχολική εκπαίδευση, ως την πιο γενική, τη διάδοση των στοιχείων του πολιτισμού, αποτελούσε αγαθό που αφορούσε άμεσα ένα περιορισμένο αριθμό ανθρώπων, μάλιστα ίσως ορισμένη κοινωνική τάξη, και μόνο έμμεση ήταν η επίδρασή της στο σύνολο της κοινωνίας. Γι' αυτό και το ενδιαφέρον τόσο της κοινωνίας όσο και της πολιτείας ήταν περιορισμένο. Σήμερα η παιδεία αποτελεί μια ενέργεια με καθολική επίδραση και αφορά το σύνολο των μελών της κοινωνίας. Η εκπαίδευση έχει καταστεί υποχρεωτική στις περισσότερες χώρες. Η Πολιτεία έχει συνείδηση της σημασίας της παιδείας και από αυτήν εξαρτάται η μορφή της για το άμεσο μέλλον. Αποτελεί μάλιστα πρόβλημα πολιτικό και ακόμη ευρύτερα πρόβλημα κοινωνικό και όχι πρόβλημα θεωρητικά φιλοσοφικό ή απλά παιδαγωγικό.

Αντιπαραβολή Εκπαίδευσης και «Αγωγής» - «Παιδείας»

Αντιπαραβολή εκπαίδευσης και αγωγής επιχειρεί ο Ιωάννης Ν. Χαραλαμπίδης σε ένα από τα πλέον παραδοσιακά εγχειρίδια τη ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ (1983):

«Η επιστήμη της αγωγής ασχολείται συστηματικώς με το πρόβλημα της «κατά σχέδιον» αγωγής, την αγωγή δηλαδή, η οποία συντελείται εις ορισμένα παιδαγωγικά ιδρύματα [

....]από το Νηπιαγωγείο έως το Πανεπιστήμιο». [...] «Είναι η επιστήμη που δίνει τις κατευθυντήριες γραμμές για τη μεθοδική και αποτελεσματική αντιμετώπιση των ποικίλων και πολύπλοκων προβλημάτων [...]. Είναι ένα θεωρητικό σύστημα που απαρτίζεται από βασικές αρχές και κανόνες θεμελιώδεις για την παιδευτική ενέργεια. Αντιθέτως, η Εκπαίδευσις είναι κάτι το συγκεκριμένο, είναι αυτό τούτο το «παιδαγωγικό οικοδόμημα», είναι η εφαρμογή στην πράξιν αυτού του θεωρητικού συστήματος. Είναι αυτή η εκπαιδευτική πραγματικότητα με τους διάφορους τύπους σχολείων: τα Νηπιαγωγεία, τα Δημοτικά σχολεία, τα σχολεία Μέσης Εκπαίδευσης, τις Ανώτερες Σχολές, τα Πανεπιστήμια»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει αναφορά στο Εθνικό πλαίσιο για την Εκπαίδευση και το άρθρο 16 του Συντάγματος.

3.1. Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση ανήκει σε μία ευρύτερη ομάδα ελευθεριών πνευματικής κίνησης, όπως η ελευθερία της έκφρασης, του Τύπου και της ραδιοτηλεόρασης, κ.ά. ανήκει όμως και σε μία ειδικότερη ομάδα σε αυτή των «μορφωτικών ελευθεριών» (Σαραφιανός, 2017, σ. 383). Ελευθερίες που σχετίζονται με την εκπαίδευση, την επιστήμη, τη τέχνη και επιτρέπουν στο άτομο να διαμορφώνει την προσωπικότητα του. Προτού μελετηθεί το άρθρο 16 του Συντάγματος, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα της υποχρεωτικής, καθολικής και δωρεάν εννεαετούς εκπαίδευσης, θα γίνει αναφορά στον Ν. 3879 που ορίζει τα είδη μάθησης και εκπαίδευσης στην Ελλάδα.

3.1.1. Ο νόμος 3879

Βάσει του Ν.3879 (Φ.Ε.Κ..163/21.09.2010,τ.Α') περί Ανάπτυξη της Διά Βίου Μάθησης και σύμφωνα με το Άρθρο 2 ορίζονται τα εξής είδη μάθησης και εκπαίδευσης:

- **Διά Βίου Μάθηση:** Όλες οι μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, που αποσκοπούν στην απόκτηση ή την ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργούς συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Περιλαμβάνει την τυπική εκπαίδευση, τη μη τυπική εκπαίδευση και την άτυπη μάθηση.
- **Τυπική εκπαίδευση:** Η εκπαίδευση που παρέχεται στο πλαίσιο του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος, οδηγεί στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο από τις δημόσιες αρχές και αποτελεί μέρος της διαβαθμισμένης εκπαιδευτικής κλίμακας. Στην τυπική εκπαίδευση εντάσσεται και η γενική τυπική εκπαίδευση ενηλίκων.
- **Τυπικό εκπαιδευτικό σύστημα:** Το σύστημα της πρωτοβάθμιας, της δευτεροβάθμιας και της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

- **Μη τυπική εκπαίδευση:** Η εκπαίδευση που παρέχεται σε οργανωμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος και μπορεί να οδηγήσει στην απόκτηση πιστοποιητικών αναγνωρισμένων σε εθνικό επίπεδο. Περιλαμβάνει την αρχική επαγγελματική κατάρτιση, τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και τη γενική εκπαίδευση ενηλίκων.
- **Άτυπη μάθηση:** Οι μαθησιακές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εκτός οργανωμένου εκπαιδευτικού πλαισίου, σε όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου, στο πλαίσιο του ελεύθερου χρόνου ή επαγγελματικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Περιλαμβάνει τις κάθε είδους δραστηριότητες αυτομόρφωσης, όπως η αυτομόρφωση με έντυπο υλικό ή μέσω διαδικτύου ή με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή ποικίλων εκπαιδευτικών υποδομών, καθώς και τις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που αποκτά το άτομο από την επαγγελματική εμπειρία του.
- **Αρχική επαγγελματική κατάρτιση:** Η κατάρτιση η οποία προσφέρει βασικές επαγγελματικές γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες σε ειδικότητες και εξειδικεύσεις με στόχο την ένταξη, επανένταξη, επαγγελματική κινητικότητα και ανέλιξη του ανθρώπινου δυναμικού στην αγορά εργασίας, καθώς και την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη.
- **Συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση:** Η κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού που συμπληρώνει, εκσυγχρονίζει ή και αναβαθμίζει γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες, οι οποίες αποκτήθηκαν από τα συστήματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και αρχικής επαγγελματικής κατάρτισης ή από επαγγελματική εμπειρία με στόχο την ένταξη ή επανένταξη στην αγορά εργασίας, τη διασφάλιση της εργασίας και την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη.
- **Γενική εκπαίδευση ενηλίκων:** Περιλαμβάνει όλες τις οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες που απευθύνονται σε ενηλίκους και στοχεύουν στον εμπλουτισμό γνώσεων, στην ανάπτυξη και βελτίωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, καθώς και στην άμβλυνση των μορφωτικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Παρέχεται από φορείς της τυπικής εκπαίδευσης και από φορείς της μη τυπικής εκπαίδευσης.
- **Διά βίου συμβουλευτική:** Η επιστημονική βοήθεια, στήριξη και ενδυνάμωση που παρέχεται στα άτομα στο πλαίσιο της διά βίου μάθησης, έτσι ώστε να

προσδιορίζουν και να επιτυγχάνουν τους προσωπικούς και τους επαγγελματικούς στόχους τους.

- **Επαγγελματικός προσανατολισμός:** Η διαδικασία ενημέρωσης, διερεύνησης και προετοιμασίας που βοηθά το άτομο να επιλέξει την εκπαιδευτική του διαδρομή και το επάγγελμά του, σύμφωνα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και τις ικανότητές του.
- **Δομή κατάρτισης ή εκπαίδευσης:** Η μονάδα, η οποία με την οργανωτική διάρθρωση, τις λειτουργίες, το ανθρώπινο δυναμικό και την υλικοτεχνική υποδομή της παρέχει υπηρεσίες κατάρτισης ή εκπαίδευσης.
- **Εισροές:** Οι άνθρωποι, οικονομικοί και φυσικοί πόροι που χρησιμοποιούνται στη μαθησιακή διαδικασία και ιδίως οι δομές, τα επαγγελματικά περιγράμματα, τα προγράμματα και οι εκπαιδευτές της μη τυπικής εκπαίδευσης.
- **Εκροές:** Τα άμεσα αποτελέσματα της μαθησιακής δραστηριότητας, δηλαδή οι γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες που αποκτά το άτομο.
- **Επαγγελματικά περιγράμματα:** Το σύνολο των βασικών και επί μέρους επαγγελματικών δραστηριοτήτων που συνθέτουν το αντικείμενο εργασίας ενός επαγγέλματος ή μιας ειδικότητας, καθώς και οι αντίστοιχες γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες που απαιτούνται για την ανταπόκριση στις δραστηριότητες αυτές.
- **Προσόντα:** Το σύνολο γενικών και ειδικών γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων που απαιτούνται για την άσκηση ενός επαγγέλματος ή μιας ειδικότητας ή εξειδίκευσης.
- **Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων:** Το πλαίσιο κατάταξης προσόντων με τη μορφή μαθησιακών αποτελεσμάτων, σύμφωνα με ένα σύνολο κριτηρίων επίτευξης επιπέδων μάθησης. Στο Εθνικό Πλαίσιο Προσόντων τα μαθησιακά αποτελέσματα κατηγοριοποιούνται σε γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες, χωρίς να διασπάται οι ενιαίος χαρακτήρας της μάθησης. Στο πλαίσιο του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, ειδικότερα, νοούνται ως:
- **Προσόν:** Το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας αξιολόγησης και επικύρωσης, ύστερα από διαπίστωση από τον αρμόδιο φορέα ότι ένα άτομο έχει επιτύχει μαθησιακά αποτελέσματα που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές.
- **Περιγραφικοί δείκτες:** Οι δείκτες που προσδιορίζουν τα μαθησιακά

αποτελέσματα (γνώσεις, δεξιότητες, ικανότητες) που αντιστοιχούν στα προσόντα ενός συγκεκριμένου επιπέδου.

- **Κλαδικοί περιγραφικοί δείκτες:** Οι εξειδικευμένοι κατά κλάδο περιγραφικοί δείκτες των επιπέδων του Εθνικού Πλαισίου Προσόντων, οι οποίοι προσδιορίζουν τα κλαδικά μαθησιακά αποτελέσματα που αντιστοιχούν στα προσόντα του συγκεκριμένου κλάδου.
- **Κλαδικό προσόν:** Το προσόν που απονέμεται ως αποτέλεσμα μιας διαδικασίας αξιολόγησης και επικύρωσης, ύστερα από διαπίστωση από τον αρμόδιο κλαδικό φορέα ότι ένα άτομο έχει επιτύχει μαθησιακά αποτελέσματα που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές. Αν ο αρμόδιος κλαδικός φορέας έχει διεθνή υπόσταση, το προσόν ονομάζεται «διεθνές κλαδικό προσόν».

3.2. Άρθρο 16 του Συντάγματος

Στην πρώτη παράγραφο του άρθρου 16 όπως θα αναφερθεί πιο κάτω, κατοχυρώνεται η επιστημονική ελευθερία, «ως ελευθερία έρευνας, μάθησης και διδασκαλίας» αλλά και ακαδημαϊκή ελευθερία «ως ελευθερία των διδασκόντων και διδασκομένων, στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα» (Αναστασιάδου, 2020, σ. 27). Η τέχνη, η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες και αποτελούν υποχρέωση του κράτους. Η επιστημονική και ακαδημαϊκή ελευθερία από την άλλη, δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κατοχυρώνεται αρχικά με τις παραγράφους 2, 3 και 4 του άρθρου 16 καθώς και με τις 7 και 8 του ίδιου άρθρου που αναφέρονται στο δικαίωμα για επαγγελματική εκπαίδευση και ελευθερία της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Οι παράγραφοι 1 και 5 του άρθρου αφορούν το δικαίωμα στην ανώτατη εκπαίδευση.

Συνταγματικά, τα περί παιδείας, εκπαίδευσης, τέχνης, επιστήμης, έρευνας και διδασκαλίας, κατοχυρώνονται από το Άρθρο 16 του Συντάγματος (Βουλή των Ελλήνων, 2022):

«1. Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα.

2. Η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής

και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες.

3. Τα έτη υποχρεωτικής φοίτησης δεν μπορεί να είναι λιγότερα από εννέα.

4. Όλοι οι Έλληνες έχουν δικαίωμα δωρεάν παιδείας, σε όλες τις βαθμίδες της, στα κρατικά εκπαιδευτήρια. Το Κράτος ενισχύει τους σπουδαστές που διακρίνονται, καθώς και αυτούς που έχουν ανάγκη από βοήθεια ή ειδική προστασία, ανάλογα με τις ικανότητές τους.

5. Η ανώτατη εκπαίδευση παρέχεται αποκλειστικά από ιδρύματα που αποτελούν νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πλήρη αυτοδιοίκηση. Τα ιδρύματα αυτά τελούν υπό την εποπτεία του Κράτους, έχουν δικαίωμα να ενισχύονται οικονομικά από αυτό και λειτουργούν σύμφωνα με τους νόμους που αφορούν τους οργανισμούς τους. Συγχώνευση ή κατάτμηση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μπορεί να γίνει και κατά παρέκκλιση από κάθε αντίθετη διάταξη, όπως νόμος ορίζει. Ειδικός νόμος ορίζει όσα αφορούν τους φοιτητικούς συλλόγους και τη συμμετοχή των σπουδαστών σ' αυτούς.

6. Οι καθηγητές των ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι δημόσιοι λειτουργοί. Το υπόλοιπο διδακτικό προσωπικό τους επιτελεί επίσης δημόσιο λειτουργήμα, με τις προϋποθέσεις που νόμος ορίζει. Τα σχετικά με την κατάσταση όλων αυτών των προσώπων καθορίζονται από τους οργανισμούς των οικείων ιδρυμάτων.[...]

7. Η επαγγελματική και κάθε άλλη ειδική εκπαίδευση παρέχεται από το Κράτος και με σχολές ανώτερης βαθμίδας για χρονικό διάστημα όχι μεγαλύτερο από τρία χρόνια, όπως προβλέπεται ειδικότερα από το νόμο, που ορίζει και τα επαγγελματικά δικαιώματα όσων αποφοιτούν από τις σχολές αυτές.

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τους όρους χορήγησης άδειας για την ίδρυση και λειτουργία εκπαιδευτηρίων που δεν ανήκουν στο Κράτος, τα σχετικά με την εποπτεία που ασκείται πάνω σε αυτά, καθώς και την υπηρεσιακή κατάσταση του διδακτικού προσωπικού τους. Η σύσταση ανώτατων σχολών από ιδιώτες απαγορεύεται.

9. Ο αθλητισμός τελεί υπό την προστασία και την ανώτατη εποπτεία του Κράτους. Το Κράτος επιχορηγεί και ελέγχει τις ενώσεις των αθλητικών σωματείων κάθε είδους, όπως νόμος ορίζει.[...].»

3.3. Νομική φύση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση προέκυψε από το συνδυασμό ενός πολυσύνθετου πλέγματος ελευθεριών, δικαιωμάτων και εγγυήσεων. Διαθέτει χαρακτηριστικά από όλες τις κατηγορίες δικαιωμάτων, ατομικών, κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και γίνεται απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του πολίτη. Σε αυτό εμπλέκονται μια σειρά από ατομικές ελευθερίες, όπως η ελευθερία της διδασκαλίας και της παιδείας που κατοχυρώνουν την ελεύθερη δράση του ατόμου απέναντι στη παρέμβαση του κράτους. Εμπλέκονται σε αυτό ατομικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της ίδρυσης εκπαιδευτηρίων αλλά και η υποχρέωση-αποστολή του κράτους για παροχή εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες. Έτσι, η αποστολή του κράτους αντιστοιχεί σε κοινωνικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην δωρεάν παιδεία ή το δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση αλλά και σε εγγυήσεις, όπως η αυτοδιοίκηση των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Τέλος δεν πρέπει να παραβλέπουμε τη θεμελιώδη υποχρέωση εκ μέρους των πολιτών για την εννιάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση έχει διττή φύση. Αφενός αποτελεί ατομικό δικαίωμα και αφετέρου κοινωνικό δικαίωμα, αλλά και αποστολή του κράτους. Το περιεχόμενο του συνταγματικού δικαιώματος στην εκπαίδευση συμπληρώνεται από την προστασία του ως «ανθρώπινου δικαιώματος στο διεθνές δίκαιο» (Αναστασιάδου, 2020, σ. 29). Ως προς την ατομική του φύση προστατεύεται από το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, όπως αναλύεται σε επόμενο κεφάλαιο. Το άρθρο 2 κατοχυρώνει και εγγυάται το ατομικό δικαίωμα καθώς και το δικαίωμα επιλογής των γονέων, να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση των παιδιών τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις. Το άρθρο 14, παρ.1. του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ, αντιστοιχεί στο άρθρο 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ αλλά στο πεδίο εφαρμογής του επεκτείνεται στην πρόσβαση στην επαγγελματική και συνεχή κατάρτιση (Παπαδημητρίου, 2001, σ.54). Ο Χάρτης έχει καταστεί νομικά δεσμευτικός ως παράρτημα της Συνθήκης της Λισαβόνας τον Δεκέμβριο του 2009 και διαθέτει την ίδια νομική ισχύ με τις Συνθήκες της ΕΕ (EUROPA EU, «law and publications»).

Θα έπρεπε να προστεθεί στο συγκεκριμένο σημείο ότι με το άρθρο 24 του Χάρτη θεμελιώνονται τα δικαιώματα των παιδιών για την προστασία και την φροντίδα που απαιτείται για τη σωστή διαβίωσή τους. Τονίζεται επίσης πως όλες τις πράξεις που

αφορούν τα παιδιά, είτε είναι από δημόσιες αρχές, είτε από ιδιωτικούς οργανισμούς, πρέπει να στοχεύουν στο συμφέρον του παιδιού (Παπαδημητρίου, 2001). Το άρθρο 26 επιπλέον υπερασπίζεται το δικαίωμα των παιδιών με αναπηρίες, με στόχο τη λήψη μέτρων, όπως η εκπαίδευση, που θα τους εξασφαλίσουν κοινωνική και επαγγελματική ένταξη και συμμετοχή στον κοινωνικό βίο.

Σχετικά με την κοινωνική φύση του δικαιώματος της εκπαίδευσης, αυτή εγγυάται από το άρθρο 28 της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού που ορίζει ότι η εκπαίδευση, τουλάχιστον η στοιχειώδης, πρέπει να είναι υποχρεωτική και δωρεάν. Επιπλέον ότι πρέπει να διασφαλίζεται σε όλες τις βαθμίδες ακόμα και στην ανώτατη συνιστώντας κατά αυτό τον τρόπο δικαίωμα πρόσβασης στο δημόσιο αγαθό της εκπαίδευσης (Αναστασιάδου, 2020, σ. 29).

Πρέπει να τονιστεί ότι το Συμβούλιο της Ευρώπης καθώς και η Ευρωπαϊκή Ένωση βρίσκονται σε συνεχή συνεργασία με τα Ηνωμένα Έθνη, τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) αλλά και σε διεθνές επίπεδο με πολλά κράτη εταίρους. Όλοι οι οργανισμοί συνεργάζονται μεταξύ τους για να επίτευξη των στόχων του ΣτΕ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

4.1. Το Δικαίωμα στην εκπαίδευση

Η συμμετοχή των νέων στο Συμβούλιο της Ευρώπης, όπως αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, αποτελεί βασικό κεφάλαιο ανάπτυξης και εξέλιξης της κοινωνίας. Η πρόσβαση στην εκπαίδευση για κάθε νέο άτομο αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εξέλιξη όχι μόνο του ίδιου του ατόμου αλλά και του κράτους. Το Διεθνές Δίκαιο προσπαθεί και πρέπει να προστατεύει το δικαίωμα αυτό ώστε να γίνεται αποδεκτό από όλα τα μέλη της διεθνούς κοινότητας.

Η εκπαίδευση για το Συμβούλιο της Ευρώπης διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση των βασικών αξιών, της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου, τα ανθρώπινα δικαιώματα καθώς και στην πρόληψη των παραβιάσεων τους. Επιπλέον για το Συμβούλιο, η εκπαίδευση, θεωρείται όλο και περισσότερο, μέσο καταπολέμησης της αύξησης της βίας, του ρατσισμού, του εξτρεμισμού, της ξενοφοβίας, των διακρίσεων και της μισαλλοδοξίας.

Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση αποτελεί βασικό ανθρώπινο δικαίωμα και απαραίτητη προϋπόθεση για την απόλαυση των άλλων δικαιωμάτων. Η στέρησή του καθιστά το άτομο ευάλωτο σε παραβιάσεις των άλλων (Συνήγορος του Πολίτη, 2021). Αποτελεί κοινωνικό και ταυτόχρονα ατομικό, πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό δικαίωμα. Ταυτίζεται άμεσα με την αξία και την εγγενή αξιοπρέπεια του ανθρώπου. Ο όρος δικαίωμα αποτελεί εξουσία, που απονέμεται στα πρόσωπα από το δίκαιο για την ικανοποίηση συμφερόντων.

Το Διεθνές Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου επιτάσσει την παροχή εκπαίδευσης, σε όλα τα άτομα, χωρίς διακρίσεις, στην επικράτεια του κράτους. Το δικαίωμα στην εκπαίδευση καθίσταται υποχρέωση. Έχει ενσωματωθεί σε όλα σχεδόν τα Συντάγματα των κρατών και σε ένα μεγάλο αριθμό Διεθνών Συμβάσεων. Πρόκειται για συμβάσεις στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), αλλά και Περιφερειακών Οργανισμών. Η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ανάμεσα σε αυτούς. Τα κράτη δεσμεύονται να εφαρμόσουν τις διατάξεις, μετά την υπογραφή και κυρίως μετά την κύρωση τους με νόμο. Η παραβίαση των διατάξεων συνεπάγεται διεθνή ευθύνη και το κράτος είναι υπόλογο σε όργανα ελέγχου του εκάστοτε οργανισμού. Τα όργανα αυτά μπορεί να είναι Επιτροπές, όπως αποκαλούνται σε

διεθνές επίπεδο, ενώ σε Περιφερειακό επίπεδο αποκαλούνται Επιτροπές ή Δικαστήρια. Έτσι ο Παγκόσμιος ή ο Περιφερειακός Οργανισμός, μέσω Επιτροπών ή Δικαστηρίων, παρεμβαίνει διορθωτικά για να συνδράμει το άτομο ή την ομάδα ατόμων, των οποίων και παραβιάζονται τα δικαιώματα (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ. VIII).

Η Ελλάδα συμμετέχει στους οργανισμούς αυτούς. Σύμφωνα με το άρθρο 28.1. του Συντάγματος, προβλέπεται η υπεροχή των διατάξεων των Συμβάσεων σε περίπτωση σύγκρουσης με διατάξεις νόμου του κράτους. Γι' αυτόν το λόγο, πρέπει να γνωρίζουμε το περιεχόμενο των διατάξεων, που κατοχυρώνουν το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση, την ερμηνεία που αποδίδουν οι Επιτροπές ή τα Δικαστήρια μέσω Συστάσεων αλλά και τη Νομολογία των Δικαστηρίων, σχετική με την εφαρμογή ή την καταδίκη του κράτους, σε περίπτωση παραβίασης τους (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ. VIII).

Τα κράτη οφείλουν μετά την κύρωση των συμβάσεων να σχεδιάζουν την εκπαίδευση και τα προγράμματα σύμφωνα με τις διατάξεις, στοχεύοντας την ανάπτυξη του ατόμου αλλά και του κοινωνικού συνόλου. Η εκπαίδευση αποτελεί βάση της ζωής, της κοινωνίας και του μέλλοντος του πλανήτη. Έτσι καταλαβαίνουμε γιατί από τους 17 Στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ, ο Στόχος 4 αναφέρεται στην ποιοτική εκπαίδευση.

Η Ελλάδα δεσμεύεται από μία λίστα από διεθνείς συμβάσεις που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση.

4.2. Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Η Ελλάδα υπήρξε μία από τις 48 χώρες που υπερψήφισε την *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*, η οποία αποτελεί βάση της εξέλιξης του Διεθνούς Δικαίου.

Στην *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* αναφέρεται για πρώτη φορά η εκπαίδευση ως δικαίωμα που χρήζει προστασίας. Η ίδια υιοθετήθηκε με την Απόφαση 217 Α (III) της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ της 10^{ης} Δεκεμβρίου 1948 στη Νέα Υόρκη. Αποτελεί πρωτοπόρο παγκόσμιο κείμενο που περιλαμβάνει κατάλογο δικαιωμάτων και στις μέρες μας θεωρείται ότι περιέχει διατάξεις διεθνούς εθιμοτυπικού δικαίου, έχοντας πάψει να αμφισβητείται, ως Διακήρυξη, η δεσμευτικότητα των διατάξεών της (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 3).

Ακολουθώντας το πλαίσιο που ορίζεται από τα δύο πρώτα Άρθρα της, σύμφωνα με τα οποία «όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι ως προς την αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα», (Άρθρο 1 - Ισότητα) και μπορούν να επικαλούνται «τα δικαιώματα και όλες τις ελευθερίες τους χωρίς διάκριση» οποιουδήποτε είδους, συμπεριλαμβανομένης «της διάκρισης λόγω φυλής, χρώματος, φύλου, γλώσσας, θρησκείας, κοινωνικής προέλευσης, καταγωγής ή άλλη κατάσταση» (Άρθρο 2 -Απαγόρευση διακρίσεων), το Άρθρο 26 (Δικαίωμα στην εκπαίδευση), αναφέρει για πρώτη φορά την ανάγκη για καθολική και δωρεάν εκπαίδευση. Εκπαίδευση υποχρεωτική και με πρόσβαση υπό ίσους όρους ανάλογα με τις ικανότητες του ατόμου στην ανώτατη βαθμίδα της. Εκπαίδευση που πρέπει «να αποβλέπει στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιακών ελευθεριών», ενώ δίνει στους γονείς το δικαίωμα επιλογής για την εκπαίδευση των παιδιών τους (Ηνωμένα Έθνη, Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 1948).

Η εκπαίδευση υπό το πρίσμα της «πρέπει να προάγει την κατανόηση, την ανεκτικότητα και τη φιλία ανάμεσα σε όλα τα έθνη και σε όλες τις φυλές και τις θρησκευτικές ομάδες, και να ευνοεί την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της ειρήνης» (Ηνωμένα Έθνη, 1948).

4.3. Συμβάσεις που έχει υιοθετήσει το Συμβούλιο της Ευρώπης σχετικές με το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση

Το Συμβούλιο έχει υιοθετήσει Συμβάσεις που σχετίζονται με το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση.

- Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ
- Τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη – ΑΕΚΧ
- Τον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Περιφερειακών Μειονοτικών Γλωσσών
- Τη Σύμβαση Πλαίσιο για την προστασία των Εθνικών μειονοτήτων
- Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το καθεστώς των Μεταναστών Εργατών
- Τη Σύμβαση για την Πρόληψη και καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και ενδοοικογενειακής βίας (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.216).

Σε παγκόσμιο επίπεδο η Ελλάδα δεσμεύεται από Διεθνείς Συμβάσεις:

- Σύμβαση για την Κατάργηση πάσης μορφής Φυλετικών Διακρίσεων (CERD)

- Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα (ΣΟΚΠΔ)
- Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (ΣΑΠΔ)
- Σύμβαση για την Εξάλειψη όλων των μορφών Διακρίσεων κατά των Γυναικών (CEDAW) και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο που αναγνωρίζει την ατομική συμπεριφορά
- Σύμβαση για την εξάλειψη των Βασανιστηρίων και άλλης Σκληρής, Απάνθρωπης και Ταπεινωτικής Μεταχείρισης ή Τιμωρίας (CAT)
- Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (CRC)
- Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (ΑμεΑ) το Προαιρετικό Πρωτόκολλο που αναγνωρίζει την ατομική αναφορά
- Σύμβαση για την προστασία των Ατόμων από Αναγκαστική Εξαφάνιση (ΣΑΕ)
- Σύμβαση για το καθεστώς των Προσφύγων
- Σύμβαση για το καθεστώς των Ανηθαγενών

Σε περιφερειακό επίπεδο, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης:

1. Η Ελλάδα δεσμεύεται όπως και τα υπόλοιπα 47 κράτη από:
 - Το Πρώτο Πρωτόκολλο στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του ανθρώπου και Θεμελιωδών Ελευθεριών (ΕΣΔΑ) και την ίδια την ΕΣΔΑ, το κορυφαίο νομικό κείμενο του Συμβουλίου της Ευρώπης.
 - Τον Αναθεωρημένο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη – ΑΕΚΧ
2. Τη νομολογία– αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – ΕΔΔΑ, που εγγυάται το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Το ΕΔΔΑ αποτελεί το υπεύθυνο μόνιμο σώμα για την περιφρούρηση των δικαιωμάτων όπως προβλέπονται από την ΕΣΔΑ καθώς και την εφαρμογή τους.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα δεσμεύεται από:

- τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ΧΘΔΕΕ και
- τις διατάξεις της Συνθήκης της ΕΕ

Εκτός των συμβάσεων δεσμεύεται από:

- τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Κοινωνικών Δικαιωμάτων – ΕΕΚΔ

- τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης – ΔΕΕ

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι εκτός των διεθνών Συμβάσεων, τα κράτη δεσμεύονται και από τις αποφάσεις των Επιτρόπων του ΟΗΕ, όπως προκύπτουν έπειτα από αναφορά παραβίασης του δικαιώματος στην εκπαίδευση. Τα Γενικά Σχόλια/Συστάσεις των Επιτρόπων του ΟΗΕ χωρίς να είναι δεσμευτικές, παρέχουν οδηγίες και ερμηνεία των διατάξεων. Κατά αυτόν τον τρόπο διευκολύνεται η σωστή εφαρμογή τους από τα Κράτη – Μέλη (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ. ΙΧ).

Με την υιοθέτηση της ΕΣΔΑ από το ΣτΕ για πρώτη φορά, σε διεθνές επίπεδο, προστατεύονται με ειδικούς νομικούς μηχανισμούς τα δικαιώματα που αποτελούν θεμέλιο κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Η ΕΣΔΑ προστατεύει κυρίως ατομικά και πολιτικά δικαιώματα ενώ η προάσπιση των οικονομικών και κοινωνικών πραγματοποιείται με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που υπογράφηκε στο πλαίσιο του ΣτΕ το 1961 και αναθεωρήθηκε το 1996. Η καινοτομία όμως της ΕΣΔΑ είναι ότι παράλληλα με τη θέσπιση δικαιωμάτων, εγκαθιδρύεται και μία διαδικασία προστασίας, ένας αποτελεσματικός θεσμικός μηχανισμός που κατοχυρώνει σε περιφερειακό και ευρωπαϊκό επίπεδο τα θεμελιώδη δικαιώματα του ατόμου και τις ελευθερίες. Ο μηχανισμός αυτός απαρτίζεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ, άρθρα 19-51) και συμπληρώνεται από την Επιτροπή Υπουργών (ΕΣΔΑ, άρθ. 46), το πολιτικό όργανο, του ΣτΕ. Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι δεσμευτικές για τα κράτη-μέρη που πρέπει να προβούν σε νομοθετικές ρυθμίσεις, σε λήψη μέτρων ευθυγράμμισης της εσωτερικής τους νομοθεσίας, στην εφαρμογή καταδικαστικών αποφάσεων καθώς και στη καταβολή αποζημίωσης όταν και εφόσον επιδικαστεί.

Η μεγαλύτερη πρωτοτυπία όμως είναι το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής. Για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε στα άτομα το δικαίωμα να εγκαλέσουν το κράτος που παραβίασε στο πρόσωπό τους δικαιώματα, ενώπιον διεθνών οργανισμών. Ο κατάλογος των δικαιωμάτων που εγγυώνται από την ΕΣΔΑ διευρύνθηκε και τροποποιήθηκε από μία σειρά Πρωτοκόλλων, μεταξύ άλλων το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο όπου αναφέρονται τρία νέα δικαιώματα ανάμεσα στα οποία και το δικαίωμα στην εκπαίδευση.

4.4. Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών – ΕΣΔΑ

Τα επιτεύγματα του Συμβουλίου είναι πολλά όμως η υιοθέτηση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, που συμπληρώνεται από 16 Πρωτόκολλα, αποτελεί το σημαντικότερο. Εμπνεόμενη από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η ΕΣΔΑ υιοθετήθηκε από τα κράτη μέλη στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 και τέθηκε σε ισχύ στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Η ΕΣΔΑ προστατεύει τα ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα των κατοίκων των 47 κρατών μελών του Οργανισμού. Η Ελλάδα την κύρωσε το 1974 με το ΝΔ 53/1974, ΦΕΚ Α΄256 (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ.197).

Ανάμεσα στα δικαιώματα που προστατεύει είναι και το δικαίωμα στην εκπαίδευση.

Έχοντας υπ' όψη την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που διακήρυξε η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών την 10^η Δεκεμβρίου 1948, τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου αποφάσισαν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων που αναφέρονται σε αυτήν. Συμφώνησαν τα ακόλουθα:

Άρθρο 1. Υποχρέωση σεβασμού των Δικαιωμάτων του ανθρώπου

«Τα υψηλά συμβαλλόμενα μέρη αναγνωρίζουν, εις όλα τα εξαρτώμενα εκ της δικαιοδοσίας των πρόσωπα, τα καθοριζόμενα εις το πρώτον μέρος της παρούσης Συμβάσεως δικαιώματα και ελευθερίας.»

Άρθρο 14. Απαγόρευση των διακρίσεων

«Η χρήση των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.»

Η διάταξη του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, που κατοχυρώνει την απαγόρευση των διακρίσεων και την ίση μεταχείριση του ανθρώπου κατά την απόλαυση των δικαιωμάτων, συνδυάζεται συχνά με αυτή άρθρου 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Το άρθρο 14 άλλωστε δεν εγγυάται δικαίωμα *per se*, αλλά πάντα εξετάζεται σε σχέση με τα άλλα δικαιώματα που εγγυάται η ΕΣΔΑ και τα Πρωτόκολλα (Νάσκου-Περράκη, 2020, σελ. 221).

4.5. Πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Σύμβαση Άρθρο 2 Δικαίωμα στην εκπαίδευση

Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο υιοθετήθηκε στο Παρίσι στις 20 Μαρτίου 1952 και τέθηκε σε ισχύ στις 18 Μαΐου 1954. Η Ελλάδα κύρωσε το Πρωτόκολλο το 1974 με το Ν.Δ.53/1974,ΦΕΚ. Α΄256 (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σελ.199).

«Αι Συμβαλλόμεναι Κυβερνήσεις, Μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης, αποφασισμένοι όπως λάβωσι τα ενδεικνύμενα μέτρα προς διασφάλισιν της συλλογικής εγγυήσεως δικαιωμάτων και ελευθεριών πέραν των ήδη αναφερομένων εις το Κεφάλαιον Ι της Συμβάσεως περί προασπίσεως των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών, ήτις υπεγράφη εν Ρώμη την 4^{ην} Νοεμβρίου 1950 (κατωτέρω κατονομαζομένης «η Σύμβασις»).» Συνεφώνησαν τα ακόλουθα...»

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων Του Ανθρώπου, εμπνεόμενη από την Οικουμενική Διακήρυξη, προστατεύει και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Πιο συγκεκριμένα το Άρθρο 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της αναφέρει:

Άρθρο 2. Δικαίωμα στη εκπαίδευση

«Ουδείς δύναται να στερηθή του δικαιώματος όπως εκπαιδευθή. Παν Κράτος εν τη ασκήσει των αναλαμβανομένων υπ' αυτού καθηκόντων επί του πεδίου της μορφώσεως και της εκπαιδεύσεως θα σέβεται το δικαίωμα των γονέων όπως εξασφαλίζωσι την μόρφωσιν και εκπαίδευσιν ταύτην συμφώνως προς τας ιδίας αυτών θρησκευτικής και φιλοσοφικής πεποιθήσεις.» (Συμβούλιο της Ευρώπης, 1950)

Άρρηκτα συνδεδεμένο με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ, το άρθρο 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου, κατοχυρώνει και εγγυάται το ατομικό δικαίωμα της εκπαίδευσης σε όλες τις βαθμίδες. Απευθύνεται σε όλους όσους το επιθυμούν, ανεξαρτήτως ηλικίας. Κατοχυρώνει επιπλέον το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν την εκπαίδευση των παιδιών σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις.

Κατά αυτόν τον τρόπο, αφού κανένας πολίτης εντός της δικαιοδοσίας των κρατών, δεν δύναται να στερηθεί το δικαίωμα αυτό, τα κράτη είναι υποχρεωμένα να το εγγυώνται μέσω της πρόσβασης στα ήδη υπάρχοντα εκπαιδευτικά ιδρύματα, κρατικά ή μη. Επιπλέον όπως αναφέρθηκε παραπάνω, τα κράτη υποχρεώνονται να σέβονται τις

θηρσκευτικές ή φιλοσοφικές πεποιθήσεις των γονέων. Οι γονείς είναι αυτοί που μπορούν να διεκδικήσουν για τα παιδιά τους το δικαίωμα στην εκπαίδευση (Kiss, 1973, σελ.469). Όπως επισημαίνει η Νάσκου-Περράκη, αναφερόμενη στα παραπάνω, «η σχέση των δύο στοιχείων είναι άρρηκτη, με το πρώτο να κυριαρχεί και το δεύτερο να προσπαθεί να προστατεύσει το παιδί από προσηλυτισμό ή ολοκληρωτικά προγράμματα» (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.219). Έτσι κατά το ΕΔΔΑ, όπως προκύπτει από υποθέσεις, το δικαίωμα των γονέων αποτελεί προσάρτημα του θεμελιώδους δικαιώματος ώστε να μπορούν να διασφαλίσουν στα παιδιά τους την απόλαυση του δικαιώματος αυτού. Η εκπαίδευση εξυπηρετώντας κοινωνικούς σκοπούς αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η εκπαίδευση όμως ενδέχεται να υπόκειται σε περιορισμούς αφού δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα. Υπάρχει το λεγόμενο «περιθώριο εκτίμησης» στα θέματα της εκπαίδευσης, ένα περιθώριο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, που επιτρέπει στα συμβαλλόμενα μέρη να περιορίζουν τους κανόνες της διάταξης, προσαρμόζοντας την στις ανάγκες και στις συνθήκες που επικρατούν τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή και κοινωνία. Έτσι, επιχειρούν να καλύψουν με τον πιο πρόσφορο τρόπο τις υποχρεώσεις και να πετύχουν τον στόχο τους. Η τελική όμως κρίση για τη νομιμότητα της εφαρμογής των περιορισμών αυτών περνά στο Δικαστήριο, το αρμόδιο όργανο που θα κρίνει εάν ο περιορισμός αυτός προσβάλλει ή απειλεί το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Όπως θα αναφερθεί παρακάτω, χαρακτηριστική είναι η υπόθεση Memlika κατά Ελλάδος (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.220). Ο αποκλεισμός από τη σχολική τάξη των παιδιών που έπασχαν από τη νόσο Χάνσεν, για διαφύλαξη της δημόσιας υγείας, έχοντας κριθεί κατ' αρχάς σωστός, στη συνέχεια η μη έγκαιρη συγκρότηση Επιτροπής για εξέταση του αιτήματος επιστροφής των παιδιών, μετά το εξιτήριο από το νοσοκομείο, αλλά και η έλλειψη ταχείας διαδικασίας εκ μέρους του Κράτους, κατέληξαν σε απόφαση παραβίασης του άρθρου 2. Η καθυστέρηση κρίθηκε από το Δικαστήριο δυσανάλογη με τον επιδιωκόμενο σκοπό της εκπαίδευσης (Memlika v. Greece, No. 37991/12, 6 /10/ 2015, παρ.55-57).

4.6. Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – ΕΔΔΑ

Όπως έχει προαναφερθεί, η αύξηση των υποθέσεων που κατατίθενται στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το καθιστά, «θύμα της επιτυχίας του», αφού καλείται να ανταποκριθεί σε περίπου 60.000 υποθέσεις το χρόνο (ΥΠΕΞ, 2021). Πολίτες, οργανισμοί, ακόμα και ολόκληρα κράτη, αιτούνται για παραβίαση των δικαιωμάτων τους. Σχετικά με την Ελλάδα, εκδόθηκαν 24 αποφάσεις, εκ των οποίων στις 23 το Δικαστήριο διαπίστωσε τουλάχιστον μία παραβίαση της Σύμβασης. Οι περισσότερες παραβιάσεις αφορούσαν τα εξής άρθρα της ΕΣΔΑ: «*άρθρο 2 (δικαίωμα στη ζωή), άρθρο 3 (απαγόρευση βασανιστηρίων και κακομεταχείρισης), άρθρο 4(απαγόρευση δουλείας και καταναγκαστικών έργων), άρθρο 5 (δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια), άρθρο 6 (δικαίωμα στη δίκαιη δίκη), άρθρο 12 (δικαίωμα στη σύναψη γάμου), άρθρο 13 (δικαίωμα στην αποτελεσματική προσφυγή), καθώς και τα άρθρα 1 και 2 του 1^{ου} Πρωτοκόλλου της Σύμβασης (προστασία ιδιοκτησίας και δικαίωμα στην εκπαίδευση)*» (ΥΠΕΞ, 2021).

Οι υποθέσεις που αφορούν την παραβίαση του δικαιώματος της εκπαίδευσης δεν είναι πολλές και σχετικά με την Ελλάδα αφορούν κυρίως Ρόμα (ECHR, 2015).

Το 2016 συγκεκριμένα όπως αναφέρεται σε άρθρο του *European Court Of Human Rights*, «*The European Court Of Human Rights In Facts & Figures*», (2016), *Web: Μάρτιος 2017*, δεν έγινε καμία καταγγελία με θέμα την εκπαίδευση στο ΕΔΔΑ, ούτε από την Ελλάδα, ούτε από άλλο Ευρωπαϊκό κράτος. Γεγονός αρκετά ανακουφιστικό, αφού δεν αναφέρθηκε κάποια παραβίαση του εν λόγω δικαιώματος. Φυσικά δεν αποκλείεται η περίπτωση το δικαίωμα να παραβιάζεται και να αποσιωπάται.

Το Δικαστήριο προκειμένου να εκδώσει αποφάσεις σχετικές με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου, εξετάζει τη νομολογία και άλλων διεθνών οργανισμών και πράξεων προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Διεθνείς πράξεις, όπως η ΟΔΔΑ (1948), η Σύμβαση κατά των Διακρίσεων στην Εκπαίδευση της UNESCO (1960), η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), το ΣΔΑΠ (1966), το ΣΟΚΠΑ (1966), η Σύμβαση για την αναγνώριση των προσόντων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση της Ευρωπαϊκής Επικράτειας καθώς και ο Αναθεωρημένος Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης, αποτελούν σημείο αναφοράς στην έκδοση των αποφάσεων του

Δικαστηρίου (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.221). Τέλος πρέπει να αναφερθεί ότι το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου ερμηνεύεται πάντα υπό το πρίσμα των άρθρων 8, 9 και 10 της ΕΣΔΑ. Εκτός από αυτά τα άρθρα που αφορούν το δικαίωμα στην «ιδιωτική και οικογενειακή ζωή», «στην ελευθερία διακίνησης ιδεών», στην «ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας», το άρθρο 2 είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το άρθρο 14 που κατοχυρώνει την απαγόρευση των διακρίσεων. Το τελευταίο μάλιστα δεν εγγυάται δικαίωμα *per se*. Πάντα εξετάζεται σε σχέση με τα υπόλοιπα δικαιώματα που προστατεύει και εγγυάται η ΕΣΔΑ και τα 16 Πρωτόκολλα.

4.7. Περιορισμοί του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση

Συναντάμε περιορισμούς στο Δικαίωμα στην Εκπαίδευση σχετικούς με:

- **Θέματα γλωσσικής εκπαίδευσης.** Η ΕΣΔΑ δεν ορίζει ούτε τον τρόπο ούτε τα μέσα ούτε τη γλώσσα στην οποία θα παρέχεται η εκπαίδευση, όμως η εκπαίδευση θα πρέπει να παρέχεται στην εθνική γλώσσα του κράτους ή σε μία από αυτές (*Belgian Linguistic Case, No.6 Series A',23/07/1968*) (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.221).
- **Κριτήρια εισαγωγής σε Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.** Παρόλο που το άρθρο 2 δεν αναφέρει την υποχρέωση του Κράτους για δημιουργία Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων, το Κράτος μπορεί να ορίζει τα κριτήρια για εισαγωγή σε αυτά. Η άρνηση πρόσβασης μπορεί να αποτελέσει παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου και κατ' επέκταση του δικαιώματος στην εκπαίδευση (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.223).
- **Εκπαίδευση εντός σωφρονιστικών καταστημάτων.** Παρόλο που το άρθρο 2 δεν επιβάλλει υποχρέωση δημιουργίας εκπαιδευτικού συστήματος εντός σωφρονιστικών καταστημάτων, η πρόσβαση των κρατούμενων σε αυτό, δεν δύναται να περιορίζεται αυθαίρετα (Νάσκου-Περράκη,2020,σ.225). Έτσι, για παράδειγμα, η άρνηση εγγραφής κρατούμενου σε ένα υπάρχον σχολείο φυλακών συνιστά παραβίαση του άρθρου 2 (*Υπόθεση Velyo Veleu κατά Βουλγαρίας, No.16032/07, ECHR 2014,παρ.2*).
- **Εκπαίδευση και Σεξουαλική Αγωγή.** Το θέμα της σεξουαλικής εκπαίδευσης στα δημόσια σχολεία δεν αποτελεί παραβίαση του άρθρου 2 παρ.2 του

Πρωτοκόλλου, όπως προκύπτει από υποθέσεις όπου έρχεται σε σύγκρουση με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές αντιλήψεις των γονέων (Νάσκου-Περράκη, 2020, σελ.227). Κατά το Δικαστήριο, το κράτος, προσαρμόζοντας την εκπαίδευση στις ανάγκες της κοινωνίας αλλά και σεβόμενο τα δικαιώματα των γονέων, πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να αναπτύξουν ένα κριτικό και πλουραλιστικό τρόπο εξέτασης των θεμάτων (Υπόθεση Kjeldsen, Busk, Madsen and Pedersen κατά Δανίας, No.23 Series A', 07/12/1976). Η σεξουαλική αγωγή δεν αποτελεί προπαγανδιστική διδασκαλία αλλά μετάδοση γνώσεων για τη ζωή και τη φύση χωρίς να προσβάλλει τις πεποιθήσεις των γονέων και αποτελεί βασικό στοιχείο για τη διατήρηση της δημοκρατικής κοινωνίας. Η υπόθεση Campbell and Cosans κατά Ην.Βασιλείου, No 48 Series A;, 24/12/1982,παρ.33, είναι χαρακτηριστική μιας σειράς προσφυγών με αυτό το θέμα.

- **Εκπαίδευση και Θρησκευτική Ελευθερία.** Το θέμα της θρησκευτικής ελευθερίας εξετάστηκε σε μια σειρά υποθέσεων, δύο εκ των οποίων αφορούν την Ελλάδα. Το θέμα αυτό απαιτεί λεπτούς χειρισμούς γιατί συνδέεται άμεσα με το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν τη μόρφωση και εκπαίδευση των παιδιών τους, σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις όπως μεταξύ άλλων κατοχυρώνει το άρθρο 2, παρ. 2 του Πρωτοκόλλου.

Ένα θέμα που απασχόλησε το Δικαστήριο αφορά τα θρησκευτικά σύμβολα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Στην υπόθεση *Lautsi and others v. Italy*, No. 30814/06, *ECHR 2011*, το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει κατά πόσο η ύπαρξη εσταυρωμένου στη τάξη αποτελεί παραβίαση της θρησκευτικής ελευθερίας και γενικότερα των θρησκευτικών πεποιθήσεων (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ.212). Το τμήμα του Δικαστηρίου αρχικά, έκρινε παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου, σε συνδυασμό με το άρθρο 9. Η υπόθεση πέρασε στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης, έπειτα από παρέμβαση κι άλλων κρατών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, το οποίο αποφάσισε ότι δεν υφίσταται η παραβίαση αυτή. Η ύπαρξη εσταυρωμένου στις σχολικές τάξεις δεν επηρεάζει τα παιδιά, αποτελώντας ένα παθητικό σύμβολο «αποτέλεσμα εξέλιξης» της χώρας, αφού δεν σχετίζεται με θρησκευτικές δραστηριότητες ούτε με τάσεις προσηλυτισμού. Η ΕΣΔΑ θα πρέπει να εξετάζεται συνολικά, και ότι το άρθρο 2 στη παράγραφο 2, συνιστά *lex specialis*, σε σχέση με το άρθρο 9, που κατοχυρώνει τη

θρησκευτική ελευθερία, σε θέματα εκπαίδευσης και διδασκαλίας.(παρα. 59) Επιπλέον, το θέμα αυτό εμπίπτει στο περιθώριο εκτίμησης που έχει το κράτος, έχοντας στόχο την προάσπιση του πλουραλισμού και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης που υποστηρίζει το κράτος της Ιταλίας. Έκρινε ότι η έκθεση θρησκευτικών συμβόλων δεν αποτελεί παραβίαση της αρχής του πλουραλισμού αφού το κράτος είναι ανοιχτό και σε άλλες θρησκείες.(παρα.71-76) (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 212).

Το θέμα της παραδοσιακής ισλαμικής μαντίλας έχει απασχολήσει αρκετές φορές το Δικαστήριο τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου δεν υφίσταται παραβίαση του δικαιώματος όταν ένα κοσμικό κράτος θέτει περιορισμούς στα θρησκευτικά σύμβολα σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Η υπόθεση *Leyla Sahin vs Turkey, No. 44774/98, ECHR 2005-XL*, αφορά μια φοιτήτρια του 5^{ου} έτους του Πανεπιστημίου της Κωνσταντινούπολης, η οποία αποκλείστηκε από τις εξετάσεις και την παρακολούθηση των μαθημάτων λόγω της μαντίλας που φορούσε, έπειτα από απαγόρευση που ανακοινώθηκε από το Πανεπιστήμιο. Η φοιτήτρια κατέθεσε προσφυγή κατά της Τουρκίας για παραβίαση του άρθρου 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου καθώς και άλλων άρθρων της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 2 καθιερώνει ουσιαστικά την πρόσβαση στη πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση χωρίς να είναι υποχρεωμένο να δημιουργεί ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Όταν τα δημιουργεί όμως έχει την υποχρέωση να παρέχει αποτελεσματική πρόσβαση. Έτσι η πρόσβαση στο ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα τη δεδομένη στιγμή, αποτελεί εγγενή υποχρέωση του δικαιώματος της εκπαίδευσης. Τόνισε όμως ότι μια φοιτήτρια έπρεπε να γνωρίζει τους κανονισμούς του Πανεπιστημίου για την ενδυμασία στους χώρους του και να υπακούει (παρα.154). Η απαγόρευση της μαντίλας δεν αποτελεί παραβίαση του άρθρου 2 που προστατεύει το δικαίωμα στην εκπαίδευση όπως ανέφερε το ΕΔΔΑ κατά την έννοια των περιορισμών και στο πλαίσιο της διαφύλαξης των διαφόρων θρησκειών σε μία πλουραλιστική κοινωνία (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 206).

Η υπόθεση *Kose and Others v. Turkey (dec.)*, No. 26625/02, *ECHR 2006-II*, αφορά 93 μαθήτριες που φοιτούσαν σε θρησκευτικό σχολείο στην περιοχή της Κωνσταντινούπολης. Οι μαθήτριες φορούσαν μαντίλα από τα 12 χρόνια τους

σύμφωνα με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των ιδίων και των γονέων τους. Ο Περιφερειακός Διοικητής της Κωνσταντινούπολης στις 26/02/2002, αποφάσισε την απαγόρευση της εισόδου στο σχολείο των μαθητών με μαντίλα. Υπήρξαν πολλές αντιδράσεις και οι γονείς με τα παιδιά τους έκαναν προσφυγή στο Δικαστήριο για παραβίαση των άρθρων 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13 και 14 της ΕΣΔΑ καθώς και του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 2 καθιερώνει ουσιαστικά την πρόσβαση σε ιδρύματα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που υπάρχουν στο κράτος. Το κράτος όμως έχει το διακριτική ευχέρεια να θέτει ορισμένους κανόνες, τους οποίους οι μαθητές του σχολείου κατά την εγγραφή τους γνώριζαν, μεταξύ των οποίων η απαγόρευση της χρήσης της μαντίλας στα μαθήματα με εξαίρεση το μάθημα της διδασκαλίας του κορανίου. Έτσι το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 παράγραφο 2 του Πρωτοκόλλου και οι γονείς δεν στερούνται του δικαιώματος αυτού (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 207).

- **Εκπαίδευση και Διακρίνουσα Μεταχείριση** Πολλές υποθέσεις του Δικαστηρίου αφορούν την παραβίαση του Άρθρου 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Υπάρχουν περιπτώσεις όπου το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει υποθέσεις διακρίνουσας μεταχείρισης σε θέματα εκπαίδευσης. Χαρακτηριστικές είναι μια σειρά υποθέσεων: κατά Ηνωμένου Βασιλείου, οι *Coster κατά Ην.Βασιλείου, No.24876/94, 18/01/2001*, *Lee κατά Ην.Βασιλείου, No.25289/94, 18/01/2001*, *Jane Smith κατά Ην.Βασιλείου, No.25154/94, 18/01/2001* καθώς και υποθέσεις κατά της Τσεχικής Δημοκρατίας για παιδιά Ρομά που τοποθετήθηκαν σε ειδικά σχολεία, όπως η υπόθεση *D.H. και άλλοι κατά Τσεχικής Δημοκρατίας, No.57325/00, HR 2007-I, παρ.183*. Μάλιστα μετά την καταδίκη της Τσεχίας για παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 2, η χώρα τροποποίησε τη νομοθεσία της, καταργώντας τα ειδικά σχολεία έτσι όπως όλα τα παιδιά να φοιτούν σε κανονικά σχολεία (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 233).

Στο ίδιο μήκος κύματος είναι και η απόφαση του ΕΔΔΑ κατά Κροατίας στην υπόθεση *Orsus και άλλοι κατά Κροατίας, No.15766/03, ECHR 2010, παρ.180 επ.* Σε αυτή τη περίπτωση έχουμε τοποθέτηση 15 παιδιών Ρομά σε χωριστή τάξη, με το επιχείρημα την ελλιπούς γνώσης της κροατικής γλώσσας. Κατά

τους ενάγοντες ο διαχωρισμός αυτός ήταν φυλετικός και είχε ως συνέπεια συναισθηματική βλάβη και ψυχολογικά προβλήματα στα παιδιά, αφού ούτε το πρόγραμμα διδασκαλίας δεν ήταν επικεντρωμένο στις γλωσσικές δεξιότητες των συγκεκριμένων παιδιών αλλά και οι τάξεις αυτές ήταν αποκλειστικά μόνο για παιδιά Ρομά. Η χώρα καταδικάστηκε για διακρίνουσα μεταχείριση. Μάλιστα το Δικαστήριο έλαβε υπόψη του τις Εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας και του Επιτρόπου του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, σχετικά με τις αντιδράσεις των γονέων που αφορούσαν τη φοίτηση των παιδιών τους (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 233).

Η υπόθεση *Romanyan κατά Βουλγαρίας*, No.5335/05, ECHR 2011, παρ.54, αφορά επιβολή διδάκτρων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση λόγω ρωσικής καταγωγής των μαθητών (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 235). Η επιβολή κρίθηκε αδικαιολόγητη, γιατί έγινε με βάση την εθνικότητα και το καθεστώς διαμονής των παιδιών. Η μητέρα τους είχε παντρευτεί Βούλγαρο υπήκοο, οπότε δεν υπήρχε δυνατότητα να αναχωρήσουν από την χώρα αλλά ούτε είχε ζητηθεί να αναχωρήσουν ή να απελαθούν. Το Δικαστήριο έκρινε παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου. Παράλληλα ασχολήθηκε με το περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει το κράτος για ζητήματα οικονομικά και κοινωνικά. Όμως καθώς η εκπαίδευση προστατεύεται άμεσα στο πλαίσιο τη ΕΣΔΑ, το περιθώριο εκτίμησης περιορίζεται σε θέματα εκπαίδευσης και ιδιαίτερα της δευτεροβάθμιας, η οποία είναι απαραίτητη για την προσωπική ανάπτυξη του παιδιού και την κοινωνική και επαγγελματική του ενσωμάτωση.

- **Διακρίνουσα Μεταχείριση και αναπηρία** Σε αυτό το σημείο μπορούμε να αναφέρουμε, στο θέμα της διακρίνουσας μεταχείρισης, την περίπτωση των παιδιών με αναπηρία. Η ενσωμάτωση παιδιών με αναπηρία, στα σχολεία, δεν μπορούσε να εφαρμοστεί σε όλα τα σχολεία γιατί η επίλυση του θέματος αυτού σχετίζεται με την χρήση των πόρων (υλικών ή οικονομικών) που διαθέτει το κράτος. Έτσι η μη εγκατάσταση ανελκυστήρα από το κράτος λόγω έλλειψης κρατικών χορηγήσεων ή πόρων, για τη διευκόλυνση μαθητή με κινητικά προβλήματα, δεν αποτελεί παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου και του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ. Όπως κρίθηκε στις υποθέσεις *McIntyre κατά*

Ην.Βασιλείου, No. 29046/95, Commission Decision Of 21/10/1998, και Kalkali κατά Τουρκίας, No. 2600/04, 13/01/2009 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.236). Παρόμοια στην υπόθεση *Stefan Moshe and Luminita Stoian κατά Ρουμανίας, No.289/14, 25/06/2019*, (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 237), όπου το Δικαστήριο αποφάσισε μη παραβίαση των άρθρων, λόγω των μέτρων που ανέλαβε το ρουμανικό κράτος, σύμφωνα με τη νομοθεσία και τις αποφάσεις των δικαστηρίων. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, η μητέρα και ο τετραπληγικός γιός κατέφυγαν στο Δικαστήριο γιατί το παιδί στερείτο πρόσβασης στο σχολείο γιατί δεν ήταν προσβάσιμο για αναπηρικό αμαξίδιο. Ζητούσαν επίσης μόνιμο βοηθό για να τον συνδράμει στις σπουδές του, κάλυψη ιατρικών υπηρεσιών και συμμετοχή σε σχολικές δραστηριότητες. Τα εθνικά δικαστήρια διέταξαν προσωρινά μέτρα, τα οποία ανέλαβε το κράτος, μέτρα που όμως δεν ανταποκρίνονταν πλήρως για να εγγυηθούν του δικαίωμα του παιδιού στην εκπαίδευση και τη διακρίνουσα μεταχείριση που υφίστατο. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι έγινε και παρέμβαση της Ειδικής Αγορήτριας του ΟΗΕ για τα δικαιώματα των ΑμεΑ (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 220). Το κράτος όμως, στη προκειμένη περίπτωση, είχε πάρει μέτρα στην προσπάθεια να διευκολύνει τον προσφεύγοντα και τη μητέρα του. Το ΕΔΔΑ αποφάσισε ότι η Ρουμανία δεν παραβίασε το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου σε συνδυασμό με το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ. Πολλές ΜΚΟ ΑμεΑ κατέκριναν την απόφαση αυτή, σχολιάζοντας τη θέση που πήρε το Δικαστήριο, σε αντίθεση με την υπόθεση *Enver Sahin κατά Τουρκίας, No. 23065/12,30/01/2018*, όπου η Τουρκία καταδικάστηκε λόγω αποτυχίας της χώρας να παράσχει «φυσική πρόσβαση στις εκπαιδευτικές δομές» (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 236). Υποθέσεις που εμπίπτουν σε πάγια νομολογία και δεν παραπέμπονται στο Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης του Δικαστηρίου, εξετάζονται σύμφωνα με το άρθρο 34 της ΕΣΔΑ από αρμόδιο Τμήμα. Η απόφαση ήταν απογοητευτική για φορείς που ασχολούνται με θέματα ΑμεΑ και υποστηρίχθηκε από πολλές ΜΚΟ (Διεθνής Αμνηστία, European Disability Forum, Inclusion International and Inclusion European, κ.α.) καθώς και τον Επίτροπο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που αναφέρθηκε στο άρθρο 24 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα των ΑμεΑ (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ. 237).

Κλείνοντας το κεφάλαιο της διακρίνουσας μεταχείρισης πρέπει να γίνει αναφορά στη σχετικά πρόσφατη υπόθεση την *GL v. Italy, No 59751/2020, 10 September 2020*. Πρόκειται για μια υπόθεση που αφορά ένα κορίτσι με αυτισμό μη λεκτικής επικοινωνίας, το οποίο δεν μπόρεσε να παρακολουθήσει τα μαθήματα των δύο πρώτων ετών στο δημοτικό σχολείο. Παρόλο που το ιταλικό εκπαιδευτικό σύστημα παρέχει πρόσβαση σε παιδιά με ειδικές ανάγκες παρέχοντας παράλληλη στήριξη σε κανονικές τάξεις, για τη συγκεκριμένη περίπτωση ισχυρίστηκαν ότι δεν υπήρχαν οικονομικοί πόροι για στήριξη του εν λόγω παιδιού. Η διακρίνουσα μεταχείριση που επικαλέστηκαν οι ενάγοντες οφειλόταν στην αναπηρία του παιδιού και είχε ως αποτέλεσμα την στέρηση του δικαιώματος της εκπαίδευσης τα δύο πρώτα έτη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το Δικαστήριο έκρινε παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου. Οι αρχές δεν είχαν δώσει προτεραιότητα στις ανάγκες του παιδιού ΑμεΑ - διακρίνουσα μεταχείριση και επιπλέον το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η στέρηση των δύο πρώτων ετών στο δημοτικό αποτελούσε όχι μόνο βάση της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και κοινωνικής ένταξης και κοινωνικοποίησης. Η Ιταλία κατέβαλε αποζημίωση για ηθική βλάβη και έξοδα παράστασης (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 222).

- **Σωματική τιμωρία και εκπαίδευση** Η σωματική τιμωρία για λόγους πειθαρχίας αποτελεί παραβίαση των διατάξεων της ΕΣΔΑ. Όπως ορίζει το άρθρο 2 παρ.2 το κράτος, κατά την άσκηση των υποχρεώσεων του, οφείλει να σέβεται το δικαίωμα των γονέων να εξασφαλίζουν τη μόρφωση των παιδιών τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις. Όπως προκύπτει από την υπόθεση *Campbell and Cosans κατά Ην.Βασιλείου, 25/02/1982, παρ.33,35-36,41* (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.238), η πρακτική της σωματικής τιμωρίας στα σχολεία της Σκωτίας ερχόταν σε αντίθεση με τη γνώμη των γονέων, οι οποίοι ήταν κατά της σωματικής τιμωρίας και της αποβολής ως πειθαρχική ποινή. Οι απόψεις τους μπορούσαν να θεωρηθούν ως φιλοσοφικές αντιλήψεις, στο πλαίσιο του δικαιώματος της εκπαίδευσης, και έχρηζαν σεβασμό ως συμβατές με την ανθρώπινη αξιοπρέπεια.
- **Σεβασμός Γονικών Δικαιωμάτων** Η ΕΣΔΑ στηρίζει ολοκληρωτικά με τη δεύτερη πρόταση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου, τον σεβασμό των θρησκευτικών και φιλοσοφικών πεποιθήσεων των γονέων. Ο όρος «γονείς» όπως προκύπτει από υποθέσεις μπορεί να περικλείει και τους παππούδες, καθώς

ο όρος «πεποιθήση» δεν αντιστοιχεί πάντα στον όρο «γνώμη» ή «άποψη» (*Campbell and Cosans κατά Ην. Βασιλείου, 25/02/1982, παρ.33,41*). Ο όρος «φιλοσοφικός» επινοήθηκε για να καλύπτει τις διάφορες μη σαφείς απόψεις. Όπως προκύπτει από υπόθεση του Δικαστηρίου (*Belgian Linguistic Case, No.6 Series A', 23/07/1968*) η διάταξη του άρθρου 2 δεν αποσκοπεί στην εγγύηση του σεβασμού προτίμησης για πολιτιστικά ή γλωσσικά θέματα. Η υπόθεση *Konrad* κατά Γερμανίας, No.35504/03, ECHR 2006-XIII, σχετική με την επιλογή των γονέων για εκπαίδευση των παιδιών στο σπίτι. Παρόλο που δεν υπήρχε ομοφωνία του Δικαστηρίου για την υποχρεωτική παρακολούθηση του δημοτικού, από την υπόθεση αυτή κατέληξε ότι η δημόσια εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στην απόκτηση γνώσης αλλά και ότι έχει ως σκοπό την ενσωμάτωση και κοινωνικοποίηση του παιδιού. Η απομάκρυνση από το εκπαιδευτικό σύστημα είναι πιθανό να προκαλέσει κοινωνικό διχασμό, απειλώντας τον δημοκρατικό χαρακτήρα της κοινωνίας και να επιφέρει διαφορετικές θρησκευτικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις. Επιπλέον σχετικά με τη δυνατότητα εξαίρεσης από μαθήματα του σχολικού προγράμματος, όπως του μαθήματος ηθικής, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ένταξη των μαθημάτων αυτών στο σχολικό πρόγραμμα συνάδει με το περιθώριο εκτίμησης που έχει το κράτος (*Appel-Irrgang κατά Γερμανίας, No. 45216/07, ECHR 2009*). Σχετικά με την εξαίρεση μουσουλμάνων μαθητριών από το τάξη κολύμβησης υπόθεση (*Osmanoglu και Kocabas κατά Ελβετίας, No.29086/12, ECHR 2017*), το Δικαστήριο υποστήριξε ότι η διαδικασία κοινωνικής ένταξης που πραγματοποιείται μέσω της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς υπερισχύει του σεβασμού των φιλοσοφικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων των γονέων.

4.8. Υποθέσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που σχετίζονται με την Ελλάδα

Στη συνέχεια θα εξεταστούν οι οκτώ (8) υποθέσεις που απασχόλησαν το Δικαστήριο και αφορούν την παραβίαση του δικαιώματος της εκπαίδευσης στην Ελλάδα:

(1996) *Valsamis v. Greece, No. 21787/93* reports of Judgments and Decisions 1996-VI

(1996) *Efstathiou v. Greece, No. 24095/94* reports of Judgments and Decisions 1996-

VI

(2000) Georgiou v. Greece (dec), No. 45138/98, 13 January 2000

(2008) Sampanis and Others v. Greece, No. 32526/05, 05 June 2008

(2013) Lavidas and Others v. Greece, No. 7973/10, 30 May 2013

(2015) Memlika v. Greece, No. 37991/12, 6 October 2015

(2018) Koureas and Others v. Greece, No. 30030/15, 18 January 2018

(2019) Papageorgiou and Others v. Greece, Nos. 4762/18 & 6140/18, 31 October 2019

4.8.1. Εκπαίδευση και Μη Διάκριση - Υποθέσεις Διακρίνουσας Μεταχείρισης

Υπόθεση 1^η: Sampanis and Others v. Greece, no. 32526/05, 05/06/2008, παρ.85

Το ζήτημα της διακρίνουσας μεταχείρισης σε θέματα εκπαίδευσης σχετικής με παιδιά Ρομά απασχόλησε το Δικαστήριο σε μια σειρά υποθέσεων κατά της Ελλάδας. Πρόκειται για μια πολύ σημαντική υπόθεση που απασχόλησε την ελληνική κοινωνία και ανάγκασε την πολιτεία να εξετάσει το ζήτημα της εκπαίδευσης των Ρομά. Η προσφυγή αφορούσε παιδιά Ρομά στη περιοχή Ψάρι στον Ασπρόπυργο της Δυτικής Αττικής (*Σαμπάνης και άλλοι κατά Ελλάδα, 2008, παρ.85*). Οι μαθητές Ρομά, επί ένα έτος δεν συμμετείχαν στην υποχρεωτική εκπαίδευση εξαιτίας ελλιπούς νομοθετικής ρύθμισης αλλά κυρίως εξαιτίας των έντονων αντιδράσεων των γονέων των υπολοίπων παιδιών - μη Ρομά του σχολείου. Με έλλειψη σχετικών οδηγιών, οι διευθυντές των δύο σχολείων δεν προχώρησαν σε εγγραφή των παιδιών. Τα παιδιά τοποθετήθηκαν σε ειδικές τάξεις προετοιμασίας, σε κτίρια προκατασκευασμένα, χωρίς σωστές εγκαταστάσεις για τη φοίτηση ανηλίκων μαθητών, και σε εκτάσεις που διέθεσε ο δήμος Ασπροπύργου. Σκοπός της ενέργειας αυτής ήταν να αξιολογηθούν και μελλοντικά να ενταχθούν σε κανονικές τάξεις (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.233). Για τους προσφεύγοντες τα παιδιά υποβλήθηκαν σε λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από τα παιδιά μη Ρομά, παραβιάζοντας το άρθρο 14 (απαγόρευση διακρίσεων) της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 2 (δικαίωμα στην εκπαίδευση), του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Επιπλέον εισηγήθηκαν παραβίαση του άρθρου 13 σχετικό με το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής. Η αποτυχία των αρχών να ενσωματώσουν τα παιδιά των Ρομά στο κανονικό εκπαιδευτικό σύστημα συνιστούσε διάκριση εναντίον τους. Το Δικαστήριο έκρινε ότι τα διάφορα γεγονότα ρατσιστικού περιεχομένου, στα οποία συμμετείχαν γονείς, επηρέασαν τη λήψη απόφασης, για τη

μεταφορά τους σε χωριστή τάξη σε παράρτημα του σχολείου, όπως ήταν φυσικό. Όμως το κριτήριο για τον διαχωρισμό των Ρομά ήταν η φυλετική καταγωγή τους. Το Δικαστήριο αποφάσισε πως τα παιδιά αυτά δεν λαμβάνουν την εκπαίδευση που δικαιούνται, και επισήμανε απαραίτητη τη μεταφορά τους σε σχολεία που φοιτούν και μη Ρομά μαθητές. Το Δικαστήριο επισήμανε πως η Ελλάδα, όπως και άλλες χώρες δεν έχουν τα απαραίτητα εφόδια για να προσφέρουν στους Ρομά την κατάλληλη εκπαίδευση, και ειδικά σε όσους δεν γνωρίζουν την ελληνική γλώσσα. Επιπλέον έκρινε ότι η Ελλάδα, δεν είχε λάβει υπόψη της τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών Ρομά. Το άρθρο 14 ζητά από τα κράτη διαφορετική μεταχείριση των ευπαθών ομάδων, με σκοπό την εξάλειψη των ανισοτήτων. Ο διαχωρισμός έγινε, όπως αναφέρει η Νάσκου-Περράκη, χωρίς να εξεταστεί η ανάγκη προπαρασκευαστικών μαθημάτων πριν την ένταξη τους σε τάξεις, ούτε με βάση το κριτήριο της ηλικίας σε συνδυασμό με τις ικανότητες των παιδιών, ούτε εάν είχαν δυσκολίες μάθησης. Η τοποθέτηση σε διαφορετικές τάξεις συνιστούσε διακρίνουσα μεταχείριση και η Ελλάδα καταδικάστηκε από το Δικαστήριο, αλλά και άλλες διεθνείς πράξεις προστασίας των δικαιωμάτων, για παραβίαση του άρθρου 14 σε συνδυασμό με το άρθρο 2 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αλλά και του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ. Χρειάστηκε να καταβάλει το ποσό των χιλίων ευρώ για κάθε μία από τις υποψήφιες οικογένειες για ηθική βλάβη και 2.000 ευρώ για τα έξοδα παράστασης σε κάθε έναν από τους προσφεύγοντες. Επιπλέον συνέστησε διευκόλυνση στην εγγραφή των παιδιών Ρομά στα σχολεία παρά την έλλειψη διοικητικών εγγράφων (*European Court Of Human Rights, Case Of "Sampani and Others V. Greece (Application No. 32526/05)", Press Release, 05/06/2008, παρ.85-86*).

Υπόθεση 2^η: Lavidas and Others V. Greece no. 7973/10, 30 May 2013

Μια άλλη υπόθεση διακρίνουσας μεταχείρισης που αφορά την καταπάτηση του δικαιώματος της εκπαίδευσης, αποτελεί η υπόθεση Λαβίδα και άλλοι κατά Ελλάδα. (ECHR, 2013) Αφορά το ζήτημα διαφοροποιημένης διδασκαλίας παιδιών Ρομά, κατοίκων των Σοφάδων Θεσσαλίας. Ο μισός πληθυσμός των Σοφάδων είναι Ρομά. Στην υπόθεση αυτή, τα παιδιά δεν αποκλείονταν από την εκπαίδευση. Παρόλο που η περιοχή διέθετε τέσσερα δημοτικά, αντί να τοποθετηθούν στο πλησιέστερο στη κατοικία τους σχολείο, όπως ορίζεται από την επίσημη ζώνη χαρτών, τα παιδιά μεταφέρθηκαν όλα σε ένα σχολείο, όπου οι μαθητές ήταν αποκλειστικά Ρομά.

Δημιουργήθηκαν κατά αυτόν τον τρόπο συνθήκες αποκλεισμού, φυλετικού διαχωρισμού και ανισότητας (ECHR, 2013).

Τα 23 άτομα που προσέφυγαν στο δικαστήριο, εκπροσωπήθηκαν από τον μη κερδοσκοπικό οργανισμό Helsinki. Για το θέμα αυτό ορίστηκε ειδική αντιπροσωπεία επικοινωνώντας σε υπηρεσία του Υπουργείου, τη φύση του προβλήματος και επισημαίνοντας πως το ζήτημα αυτό παραβιάζει τόσο την ελληνική νομοθεσία όσο και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Μη λαμβάνοντας λύση η υπόθεση παραπέμφθηκε στο ΕΔΑΑ στις 7 Ιανουαρίου του 2010 (ECHR, 2013).

Η πράξη κρίθηκε καταδικαστέα από το Δικαστήριο γιατί συνιστούσε διάκριση σε σχέση με το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Χαρακτήρισε την κατάσταση ως «εθνοτικό διαχωρισμό» στην εκπαίδευση (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.234), καταδίκασε την Ελλάδα για παραβίαση του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 2 και επιδίκασε αποζημίωση. Η Ελλάδα έπρεπε να καταβάλει το ποσό των χιλίων ευρώ σε κάθε οικογένεια για ηθική βλάβη και 2.000 ευρώ για τα έξοδα παράστασης. Τα παιδιά Ρομά μεταφέρθηκαν σε κανονικό σχολείο, προκειμένου να τερματιστεί η αίσθηση της διάκρισης. Τονίστηκε επιπλέον ότι η Περιφερειακή Διεύθυνση έκανε γνωστό το πρόβλημα στο Υπουργείο Παιδείας, το οποίο όμως χωρίς να έχει πρόθεση διακρίνουσας μεταχείρισης, δεν αντέδρασε άμεσα (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.234).

Αυτές ήταν μονάχα δύο από τις πολλές υποθέσεις του Δικαστηρίου που αφορούν την παραβίαση του Άρθρου 2 του 1^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, υπάρχουν πολλές περιπτώσεις όπου το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει υποθέσεις διακρίνουσας μεταχείρισης σε θέματα εκπαίδευσης.

Υπόθεση 3^η: Memlika v. Greece, No. 37991/12, 6 October 2015

Πρόκειται για μία ιδιαίτερη υπόθεση που αφορά τον αποκλεισμό από τη εκπαίδευση παιδιών που νοσούσαν, για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας. Τα παιδιά έπασχαν από τη νόσο Χάνσεν (κοινώς λέπρα). Όταν πήραν εξιτήριο από το νοσοκομείο, χρειάστηκε να συγκροτηθεί Επιτροπή για την εξέταση του αιτήματός τους για επανένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα. Όμως η καθυστέρηση συγκρότησης Επιτροπής, και ενδεχομένως της επιστροφής των παιδιών στην τάξη, κρίθηκε δυσανάλογη με τους επιδιωκόμενους σκοπούς της εκπαίδευσης. Η Ελλάδα καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 2 (παρα.55-57) και κατέβαλε αποζημίωση

στην οικογένεια καθώς και ποσό για κάλυψη των εξόδων παράστασης (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ.217).

Σχετικά με το θέμα της διακρίνουσας μεταχείρισης, η Ελλάδα φαίνεται να έχει προσφυγές από Ρομά, οι οποίοι στο τέλος δικαιώνονται και αποζημιώνονται. Αυτό αποτελεί ένα αρκετά αισιόδοξο γεγονός για το ζήτημα της εκπαίδευσης. Πόσο όμως αυτό ισχύει για κράτη εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβουλίου της Ευρώπης; Κατά πόσο άραγε οι φυλετικοί, εθνοτικοί και ταξικοί διαχωρισμοί λειτουργούν ως τροχοπέδη στην εκπαίδευση των παιδιών, δημιουργώντας συνθήκες αποκλεισμού και ανισότητας;

4.8.2. Εκπαίδευση και Θρησκευτική Ελευθερία - Υποθέσεις

Υπόθεση I¹: Valsamis v. Greece, No. 21787/93 και Efstathiou v. Greece, No. 24095/94, 18/12/1996

Πρόκειται για μια υπόθεση που αφορά δύο μαθήτριες Μάρτυρες του Ιεχωβά, οι οποίες υποχρεώθηκαν να λάβουν μέρος στην σχολική παρέλαση της 28^{ης} Οκτωβρίου. Όταν οι μαθήτριες αρνήθηκαν τη συμμετοχή στη παρέλαση, η οποία θα αποτελούσε προσβολή της θρησκευτικής τους συνείδησης, τιμωρήθηκαν με αποβολή (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.227). Η πράξη αυτή για τους γονείς-ενάγοντες στο Δικαστήριο αποτελούσε παραβίαση του δικαιώματος τους να εξασφαλίζουν τη μόρφωση και εκπαίδευση των παιδιών τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις. Ισχυρίστηκαν παραβίαση του άρθρου 2, παρ.2 του Πρωτοκόλλου καθώς και του άρθρου 3 (*Απαγόρευση των βασανιστηρίων*), άρθρου 9 (*Ελευθερία σκέψης, συνείδησης και θρησκείας*) και άρθρου 13 (*Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής*) της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο όμως έκρινε ότι η συμμετοχή στη σχολική παρέλαση δεν αποτελεί προσβολή του δικαιώματος των παιδιών στην ελευθερία της συνείδησης ούτε στο δικαίωμα των γονέων να διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους σύμφωνα με τις δικές τους αντιλήψεις. Δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 9 που προστατεύει την θρησκευτική ελευθερία (Νάσκου-Περράκη & Κτιστάκης, 2006, σ.321). Οι μαθήτριες απαλλάσσονταν σε κάθε περίπτωση από την παρακολούθηση του μαθήματος των θρησκευτικών κατά το ετήσιο σχολικό πρόγραμμα. Επιπλέον, η συμμετοχή τους σε 1 ή 2 μέρες τον χρόνο σε παρελάσεις, χωρίς «μιλιταριστικό» χαρακτήρα, συνδεδεμένες με γεγονότα ιστορικής σημασίας για την Ελλάδα, δεν αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 2. Οι παρελάσεις έχουν ειρηνικό χαρακτήρα και δημόσιο ενδιαφέρον και η παρουσία στρατιωτικών σωμάτων δεν αλλοιώνουν τη φύση τους (Νάσκου-Περράκη,

Τζιβάρας, 2021, σ.203). Το Δικαστήριο επιπλέον τόνισε ότι ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος αποτελεί δικαιοδοσία των κρατών λαμβάνοντας υπόψη τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές πεποιθήσεις των γονέων, αναγνωρίζοντας στο κράτος ένα ευρύ περιθώριο εκτίμησης για τη ρύθμιση του προγράμματος αυτού (Νάσκου-Περράκη, 1999, σ.785). Η λέξη πεποίθηση όπως αναφέρει η Νάσκου-Περράκη, «δεν είναι συνώνυμη με τις λέξεις γνώμη ή ιδέες, διότι περικλείει μεγαλύτερη βαρύτητα, σοβαρότητα και σημασία» (Valsamis παρα. 25-27). Όμως ενώ η υπόθεση κρίθηκε μη παραδεκτή από το ΕΔΔΑ, κρίθηκε παραβίαση του άρθρου 13 που αφορά το δικαίωμα προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης β' βαθμού δικαιοδοσίας του διευθυντή, μετά την αποβολή των μαθητριών λόγω άρνησης να λάβουν μέρος στην σχολική παρέλαση. Η Ελλάδα συμμορφώθηκε αμέσως με την υιοθέτηση β' βαθμού δικαιοδοσίας στις αποφάσεις των διευθυντών των σχολικών μονάδων (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ.203).

Υπόθεση 2^η: Papageorgiou and Others v. Greece, Nos. 4762/18 & 6140/18, 31 October 2019

Η υπόθεση αφορά την εξαίρεση μαθητών από τη παρακολούθηση του μαθήματος των θρησκευτικών. Το μάθημα των θρησκευτικών είναι υποχρεωτικό (άρθρο 16, παρ.2 του Συντάγματος) και «*διδάσκεται στις σχολικές μονάδες Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, σύμφωνα με τα αναλυτικά και ωρολόγια προγράμματα και ακολουθεί τους γενικούς σκοπούς της εκπαίδευσης και απευθύνεται σε όλους τους μαθητές*». Προκειμένου να επιτευχθεί η εξαίρεση από το μάθημα, σύμφωνα με την ισχύουσα διαδικασία, έπρεπε οι γονείς να καταθέσουν υπεύθυνη δήλωση όπου θα ανέφεραν τις θρησκευτικές πεποιθήσεις τους. Συγκεκριμένα, ο διευθυντής του σχολείου ζήτησε να αναγράφεται σε υπεύθυνη δήλωση ότι δεν είναι χριστιανοί ορθόδοξοι, ώστε να καταχωρηθεί στο αρχείο του σχολείου, για περαιτέρω έλεγχο και επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση ψευδούς δήλωσης. Σύμφωνα με την εγκύκλιο (αρ.πρωτ.12773/Δ2/23-01-2015) θα έπρεπε να αναφέρεται ότι «*ο μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος και εξ αυτού επικαλείται λόγους θρησκευτικής συνείδησης, χωρίς να είναι υποχρεωτική η αναφορά του θρησκεύματος στο οποίο ανήκει εκτός αν το επιθυμεί*». Οι γονείς προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ, υποστηρίζοντας ότι η διαδικασία εξέθετε προσωπικά δεδομένα καθώς και την πίστη τους. Επιπλέον, επειδή ζούσαν σε ένα μικρό νησί, όπου οι κάτοικοι, στο μεγαλύτερο μέρος, ασπάζονται μία θρησκεία, ο φόβος για

κοινωνικό σχολιασμό, θα αποθάρρυνε τους γονείς από παρόμοιες ενέργειες. Μεταξύ των ερωτημάτων που τέθηκαν στο Δικαστήριο ήταν και εάν, ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος απαλλαγής, που καθιέρωσε η εγκύκλιος της 23.1.2015 του ΥΠΑΙΘ, παραβίαζε τα άρθρα 8 και 9§1 ΕΣΔΑ και το άρθρο 2§2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ εξέτασε την υπόθεση κυρίως από τη σκοπιά του σεβασμού των θρησκευτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων των γονέων κατά την εκπαίδευση των παιδιών τους (άρθρο 2§2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ). Παράλληλα θεωρώντας ως βασικό στοιχείο της εκπαιδευτικής θρησκευτικής ελευθερίας των γονέων και των μαθητών, την αποσιώπηση των πεποιθήσεών τους (άρθρο 9§1 ΕΣΔΑ). Σύμφωνα με το ΕΔΔΑ, με τη συγκεκριμένη εγκύκλιο οι γονείς οδηγούνταν σε «εξαναγκασμό» ώστε να υιοθετήσουν μια συμπεριφορά. Για το ΕΔΔΑ η συγκεκριμένη εγκύκλιος παραβίαζε την αρνητική διάσταση της ελευθερίας εκδήλωσης των πεποιθήσεων δηλαδή το δικαίωμα του ατόμου να μην αποκαλύπτει τη θρησκεία ή τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις. Το ΕΔΔΑ καταδίκασε την Ελλάδα, κρίνοντας ομόφωνα παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου υπό το πρίσμα του άρθρου 9 (Δικαίωμα στην ελευθερία της θρησκείας) της ΕΣΔΑ. Θεωρώντας ότι η παρεμπόδιση της θρησκευτικής ελευθερίας είναι το ίδιο σημαντική με την αποκάλυψη της θρησκευτικής πίστης και ότι εξαιτίας αυτού η επιβάρυνση για τους γονείς υπερβολική, επιδίκασε αποζημίωση για ηθική βλάβη και έξοδα στους προσφεύγοντες-γονείς. (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 222). Επιπλέον το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων στις 10 Αυγούστου 2020 με το υπ' αριθμ. Φ1/104795/ΓΔ4 έγγραφο άλλαξε τη διαδικασία εξαίρεσης από το μάθημα των θρησκευτικών ακυρώνοντας παράλληλα την εγκύκλιο (αρ.πρωτ.12773/Δ2/23-01-2015). Σύμφωνα με το οποίο «η απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών παρέχεται νόμιμα, όταν αφορά την προάσπιση της ελευθερίας της θρησκευτικής συνείδησης, όπως προβλέπεται από το Σύνταγμα και περιγράφεται στους οικείους νόμους, στις αποφάσεις των διεθνών και ελληνικών δικαστηρίων (βλ. ΕΔΔΑ 31.10.2019, Παπαγεωργίου κ.α. κατά Ελλάδος, Ολ.ΣτΕ 1749/2019 και 1750/2019) και της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (βλ. απόφαση 28/2019 της Αρχής)». Στην Υπεύθυνη δήλωση θα αναφέρεται το εξής: «Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των Θρησκευτικών» (βλ. Ολ.ΣτΕ 1749/2019 και 1750/2019). Επιπλέον ο Διευθυντής του σχολείου σε συνεργασία με τον Σύλλογο των καθηγητών αποφασίζουν κατά περίπτωση για τον τρόπο που θα απασχολούνται υποχρεωτικά οι

απαλλασσόμενοι μαθητές με σχετική πράξη (διαφορετικό διδακτικό αντικείμενο σε άλλο τμήμα της ίδιας τάξης, ερευνητική δημιουργική δραστηριότητα κ.α.).

Στις 7 Σεπτεμβρίου 2020 ακολούθησε έγγραφο της Ελληνικής Αρχής Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (ΑΠΔΠΧ, Γνωμοδότηση, 32/2020) (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. 222). Σύμφωνα με την γνωμοδότηση 32/2020 η Αρχή «κρίνει ότι για την απαλλαγή από την υποχρέωση παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτικών αρκεί η δήλωση ότι λόγοι συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή του μαθητή στο μάθημα των Θρησκευτικών». Όπως αναφέρεται στη γνωμοδότηση 32/2020 «Το άρθρο 13§1 του ελληνικού Συντάγματος κατοχυρώνει ως απαραβίαστη την ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης». Επιπλέον ότι η «ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης και της συνείδησης εν γένει συνδέεται επίσης στενά με το δικαίωμα σεβασμού των πεποιθήσεων των γονέων κατά την εκπαίδευση των τέκνων τους (άρθρο 2§2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ)». Έτσι με βάση τα άρθρα 13§1, 2§1 και 5§1 Συντ. σε συνδυασμό με το άρθρο 2§2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ, απορρέει «δικαίωμα απαλλαγής από το μάθημα των Θρησκευτικών για κάθε μαθητή του οποίου οι γονείς έχουν διαφορετικές πεποιθήσεις, θρησκευτικές, φιλοσοφικές ή άλλες σε σχέση με εκείνες που περιέχονται στη διδακτέα ύλη του μαθήματος, ενώ το δικαίωμα αυτό μπορεί να ασκηθεί αυτοπροσώπως και από τον ίδιο τον μαθητή, με βάση τα άρθρα 13§1, 2§1 και 5§1 Συντ., εφόσον διαθέτει την απαιτούμενη ωριμότητα». Από αυτό συνεπάγεται ότι η αποκάλυψη ακόμα και εμμέσως, ότι ο αιτούμενος την απαλλαγή μαθητής δεν είναι Χριστιανός Ορθόδοξος, ερχόταν σε αντίθεση προς την «αρνητική θρησκευτική ελευθερία των μαθητών και των γονέων τους» κατά το άρθρο 13§1 Συντ., δηλαδή στο δικαίωμα μη αποκάλυψης των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, καθώς και προς τα άρθρα 9 ΕΣΔΑ και 2§2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ. Επιπροσθέτως, η Αρχή έκρινε ότι ο συγκεκριμένος τύπος της δήλωσης απαλλαγής αντέβαινε «προς τη θεμελιώδη αρχή της αναγκαιότητας της επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα». Για την Αρχή αρκούσε συνεπώς μόνο η επίκληση στη δήλωση λόγων συνείδησης.

Ωστόσο το Συμβούλιο της Επικρατείας έκανε δεκτή την αίτηση ακύρωσης που είχαν ασκήσει γονείς μαθητών, ακυρώνοντας τις υπουργικές αποφάσεις Φ1/104795/ΓΔ4/10.8.2020 και Φ1/119410/ΓΔ4/11.9.2020 (για παράταση προθεσμίας υποβολής της υπεύθυνης δήλωσης) που αφορούσαν την απαλλαγή (Σ.τ.Ε. 1362/2021 Ολομ). Κρίνοντας ότι οι «προσβαλλόμενες πράξεις έχουν εκτελεστό χαρακτήρα,

καθόσον, με τις πράξεις αυτές, ρυθμίζονται κατά τρόπο δεσμευτικό για τους αποδέκτες τους, μεταξύ άλλων τα θέματα που αφορούν στους φορείς του δικαιώματος της απαλλαγής, στο περιεχόμενο της δήλωσης απαλλαγής, στην προθεσμία υποβολής της δήλωσης και στην απασχόληση των μαθητών που απαλλάσσονται». Επιπλέον το δικαστήριο έκρινε ότι οι προσβαλλόμενες πράξεις, «ως κανονιστικές, για να λάβουν νόμιμη υπόσταση, έπρεπε να δημοσιευθούν στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως». Είναι ακυρωτές λοιπόν για λόγους ασφάλειας δικαίου. Επιπλέον έχουν εκδοθεί χωρίς νομοθετική εξουσιοδότηση (Σ.τ.Ε. 1362/2021 Ολομ).

Ακολούθησε η Υπουργική Απόφαση με Αριθ. 61178/ΓΔ4/28-5-2021 που εκδόθηκε στο ΦΕΚ 2286/Β/1-6-2021 με θέμα «Τροποποίηση της υπό στοιχεία 79942/ΓΔ4/21-5-2019 υπουργικής απόφασης «Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης»(Β' 2005). Ορίζει ότι οι μαθητές οι οποίοι δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (δηλαδή αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι άθρησκοι, άθεοι, αγνωστικιστές), δύνανται, εφόσον το επιθυμούν, να απαλλαγούν από την παρακολούθηση του μαθήματος των Θρησκευτικών με αίτηση που θα αναφέρει για «Λόγους θρησκευτικής συνείδησης». Παράλληλα γίνεται ενημέρωση για την επεξεργασία των προσωπικών δεδομένων των ενδιαφερομένων.

Με την υπ' αριθμ. 1478/2022 απόφαση του, έπειτα από αίτηση ακυρώσεως γονέων, το Συμβούλιο της Επικρατείας, ακύρωσε την Κοινή Υπουργική Απόφαση 61178/ΓΔ4/28-5-2021, σχετικά με το μέρος που προβλέπει την απαλλαγή από το μάθημα των Θρησκευτικών, καθώς δεν προηγήθηκε της έκδοσης της, ως «ουσιώδης τύπος», η παροχή γνώμης της Αρχής Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα πάνω σε αυτό το θέμα (Σ.τ.Ε.1478/2022 Ολομ, 2022.) Οι γονείς ζητούσαν την ακύρωση της ΚΥΑ σχετικά με τις προϋποθέσεις απαλλαγής και αφετέρου σχετικά με το θέμα που αφορά την εναλλακτική απασχόληση αντί να προβλέπεται ένα ισότιμο μάθημα με συναφές περιεχόμενο. Η Ολομέλεια του Συμβουλίου της Επικρατείας απέρριψε τον λόγο ακύρωσης, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς των γονέων, ότι δεν παρέχεται η υποχρέωση της πολιτείας για τη διδασκαλία ενός ισότιμου μαθήματος συναφούς περιεχομένου με το μάθημα των θρησκευτικών. Λαμβάνοντας υπόψη τις δυσχέρειες, όπως αυτές αναφέρονται στο 37/23.07.2020 πρακτικό του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ), με το οποίο εγκρίθηκε η εισήγηση Επιστημονικής Επιτροπής σε μία μεταβατική ρύθμιση για άμεση επίλυση του ζητήματος και θα ισχύει μέχρι την ολοκλήρωση της μελέτης. Η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση, σύμφωνα με την οποία ο Διευθυντής του

σχολείου σε συνεργασία με τον Σύλλογο διδασκόντων αποφασίζουν κατά περίπτωση για τον τρόπο απασχόλησης των απαλλαγμένων από το μάθημα μαθητών, είναι συνταγματικά ανεκτή, ως μεταβατική, έως την οριστική ρύθμιση εντός εύλογου χρόνου του θέματος. Δίνεται ένα περιθώριο μέχρι το τέλος του σχολικού έτους 2022-23, στη Πολιτεία για να ρυθμίσει το ζήτημα. Η Πολιτεία οφείλει να θεσπίσει ένα μάθημα συναφούς περιεχομένου, για τους απαλασσόμενους μαθητές, στο πλαίσιο της ερμηνείας των συνταγματικών και νομοθετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ, με σκοπό την εναρμόνιση των αποφάσεων. Όμως όπως προαναφέρθηκε, το Δικαστήριο έκρινε ότι πρέπει να ακυρωθεί η προσβαλλόμενη πράξη ως προς όλες τις διατάξεις (Αρ.25 παρ.3, 4και 5) σχετικές με την απαλλαγή από το μάθημα των θρησκευτικών λόγω έλλειψης παροχής γνώμης της Αρχής, ως ουσιώδης τύπος. (Σ.τ.Ε. 1478/2022 Ολομ, 2022).

Στις 22-08-2022 η Αρχή Προστασίας Δεδομένων (ΑΠΔΠΧ) εξέδωσε νέα γνωμοδότηση 2/2022, με Αριθ. Πρωτ.2092, σύμφωνα με την οποία η απαλλαγή οφείλει να αιτιολογείται με δήλωση στην οποία θα πρέπει να αναφέρεται απλά ότι «*Λόγοι συνείδησης*» δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή στο μάθημα των Θρησκευτικών. Όπως έχει δεχθεί η Αρχή (αποφάσεις 77Α/2002, 28/2019, 32/2020), «*το άρθρο 13 παρ. 1 εδ. α' του Συντάγματος αναφέρεται μεν ρητώς στην ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης, με τη διάταξη όμως αυτή, ερμηνευόμενη σε συνδυασμό προς τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, κατοχυρώνεται η γενικότερη ελευθερία της συνείδησης κατά τρόπο ισοδύναμο προς την παρεχόμενη από την ΕΣΔΑ προστασία (άρθρο 9 παρ. 1 άρθρο 2 παρ. 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου)*». Για την Αρχή η ελευθερία της συνείδησης, δεν έχει ένα τυποποιημένο περιεχόμενο και «*εκφράζει την ελευθερία του αυτοκαθορισμού της προσωπικής συνείδησης*» (ΑΠΔΠΧ, Γνωμοδότηση 2/2022), καλύπτοντας όλες τις πεποιθήσεις του ατόμου και όχι μόνον εκείνες που αφορούν τη θρησκεία. Επιπροσθέτως σύμφωνα με την γνωμοδότηση, η ρύθμιση δεν καλύπτει πλήρως όλο το εύρος των συνειδησιακών πεποιθήσεων που προστατεύονται από την ΕΣΔΑ και το ελληνικό Σύνταγμα (ΑΠΔΠΧ, 77Α/2002). Επιπλέον αποκλείονται «*ρητά και εξ ορισμού*» από το δικαίωμα απαλλαγής από το μάθημα οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι μαθητές. Οι τελευταίοι για να ασκήσουν το δικαίωμα αυτό πρέπει να «*αποποιηθούν τη θρησκεία τους*». Στη σύγχρονη πλουραλιστική κοινωνία, (όπου καλλιεργείται η ελεύθερη κριτική σκέψη), ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς τη σχέση του με τη θρησκεία έχει αλλάξει και συχνά οι μικρές αποκλίσεις δεν αναιρούν τη θεμελιώδη θρησκευτική ταυτότητά του, στη προκειμένη περίπτωση του Χριστιανού Ορθόδοξου. Κάνοντας αναφορά στο παράδειγμα της Ιταλίας, όπου μια απλή δήλωση, που ισχύει

για όλους, για καθολικούς ή μη, παρέχει την απαλλαγή από το μάθημα, η Αρχή διατυπώνει τη γνώμη για μια δήλωση των ενδιαφερομένων, συμπεριλαμβανομένων και των Χριστιανών Ορθόδοξων. Αυτή θα αναφέρει ότι *«Λόγοι συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των θρησκευτικών»*. Η δήλωση θα διασφάλιζε κατά την Αρχή την *«ελαχιστοποίηση των δεδομένων»* (άρθρο 5§1 γ ΓΚΠΔ) και θα μείωνε τον κίνδυνο πιθανού στιγματισμού και απομόνωσης» κυρίως για τους μη Χριστιανούς (ΑΠΔΠΧ, Γνωμοδότηση 2/2022).

Στις 02 Σεπτεμβρίου 2022 με την υπ' Αριθμ.Πρωτ. 106646/ΓΔ4 ΚΥΑ που εκδόθηκε στο ΦΕΚ 4644/Β/2-9-2022, τροποποιείται εκ νέου η υπ' αριθμ. 79942/ΓΔ4/21-5-2019 Υπουργική Απόφαση «Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» (Β' 2005) ως προς το άρθρο 25 που αφορά την *«απαλλαγή μαθητών από την ενεργό συμμετοχή σε μαθήματα»*. Το άρθρο 25 αντικαθίσταται ως εξής και αφορά *«μαθητές/τριες οι οποίοι/ες δεν είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι (δηλαδή αλλόθρησκοι, ετερόδοξοι άθρησκοι, άθεοι, αγνωστικιστές), οι οποίοι δύνανται, εφόσον το επιθυμούν, να απαλλαγούν από την υποχρέωση παρακολούθησης του μαθήματος των Θρησκευτικών, υποβάλλοντας σχετική αίτηση στον/στη Διευθυντή/ρια της σχολικής μονάδας στην οποία θα αναφέρεται το εξής: «Λόγοι θρησκευτικής συνείδησης δεν επιτρέπουν τη συμμετοχή (μου ή του παιδιού μου) στο μάθημα των Θρησκευτικών»*. Επίσης απαλλάσσονται από τον εκκλησιασμό και την προσευχή. Οι μαθητές που θα έχουν απαλλαγή δεν θα επιτρέπεται να περιφέρονται εντός ή εκτός του σχολείου ή να απουσιάζουν. Ο Διευθυντής συνεργαζόμενος με τον Σύλλογο των Διδασκόντων, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 1566/1985 (Α 167) και της υπ' αριθμ. Φ.353.1/324/105657/Δ1/8-10-2002 (Β' 1340) ΥΑ, συντάσσοντας σχετική πράξη και έχοντας την πλήρη ευθύνη, αποφασίζουν για τον τρόπο που θα απασχολούνται οι απαλλασσόμενοι μαθητές. Οι υπεύθυνες δηλώσεις φυλάσσονται σε κλειστός φακέλους, με ευθύνη του Διευθυντή, και καταστρέφονται 3 μήνες μετά το τέλος του σχολικού έτους. Στο πλαίσιο της εφαρμογής του άρθρου υποβάλλονται σε επεξεργασία τα προσωπικά δεδομένα που περιλαμβάνονται στις αιτήσεις για την απαλλαγή. Υπεύθυνος Επεξεργασίας αυτών για όλες τις μονάδες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας δημόσιας εκπαίδευσης είναι το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων δια της εκάστοτε σχολικής μονάδας. Για τις εκπαιδευτικές δομές ιδιωτικής εκπαίδευσης είναι το φυσικό ή νομικό, πρόσωπο ή άλλου είδους νομική οντότητα, στο οποίο έχει χορηγηθεί η άδεια λειτουργίας της εκάστοτε ιδιωτικής εκπαιδευτικής δομής. Η χορήγηση απαλλαγής καταχωρίζεται στο βιβλίο Πράξεων

Συλλόγου Διδασκόντων καθώς και στο πληροφοριακό σύστημα «my school», με αποδέκτη των πληροφοριών το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων “Διόφαντος”. Σκοπός της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων είναι ο έλεγχος των προϋποθέσεων για τη χορήγηση της αιτούμενης απαλλαγής από τη συμμετοχή στο μάθημα.

4.8.3. Εκπαίδευση και Νομιμότητα

Υπόθεση 1^η: Georgiou v. Greece (dec), No. 45138/98, 13 January 2000

Η υπόθεση αφορά την άρνηση της συνέχισης των πανεπιστημιακών σπουδών στον προσφεύγοντα κατά τη διάρκεια της ποινής, έπειτα από καταδίκη του από εθνικό δικαστήριο. Το ΕΣΔΑ έκρινε πως η άρνηση δεν αποτελεί παραβίαση του άρθρου 2 (Νάσκου-Περράκη, 2020, σ.225). Έγινε αναφορά σε απόφαση της Επιτροπής (*X κατά Hn. Βασιλείου No. 5962/72*) σύμφωνα με την οποία το άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αφορά την βασική εκπαίδευση και όχι υποχρεωτικά την Πανεπιστημιακή. Το κράτος παρέχει στα άτομα τα μέσα για εκπαίδευση. Όπως έχει ήδη αναφερθεί ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος αποτελεί δικαιοδοσία των κρατών. Το άρθρο 2 παρ.2 του Πρωτοκόλλου κατοχυρώνει το δικαίωμα στην εκπαίδευση χωρίς να αναφέρει τα μέτρα ούτε τον τρόπο εκπλήρωσης τους (*Belgian Linguistic case, Nos 1474/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 & 2126/64, 23 July 1968.Series Ano. 6*).

Υπόθεση 2^η: Koureas and Others v. Greece, No. 30030/15, 18 January 2018

Υπόθεση αφορά κρατούμενους για ληστεία, οι οποίοι προσέφυγαν κατά της Ελλάδας, για παραβίαση του δικαιώματος στην εκπαίδευση, λόγω στέρησης πρόσβασης στο υπάρχον εντός των φυλακών εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 2 του Πρωτοκόλλου. Αφού εξέτασε τους ισχυρισμούς των μερών έκρινε ότι οι αρχές των φυλακών δεν είχαν αρνηθεί την εγγραφή του κρατούμενου στο σχολείο των φυλακών αλλά ο ίδιος είχε σταματήσει να παρακολουθεί τα μαθήματα με δική του απόφαση (παρα. 97-99) (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ.219).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο Μια καλύτερη εκπαίδευση για καλύτερες δημοκρατίες

Για το ΣτΕ η εκπαίδευση διαδραματίζει το βασικότερο ρόλο στην προώθηση των θεμελιωδών αξιών της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου. Αυτή θα προετοιμάσει τους νέους της Ευρώπης για ένα δημοκρατικό και υπεύθυνο τρόπο ζωής. Το ΣτΕ υποστηρίζει την σημασία της ποιότητας και της ανάπτυξης μιας εκπαίδευσης για τη δημοκρατία. Στο πλαίσιο αυτό βρίσκεται και η υιοθέτηση του «*Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εκπαίδευση στη Δημοκρατική Πολιτειότητα και τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*» από τα 47 κράτη μέλη του οργανισμού στο πλαίσιο τη Σύστασης CM/Rec (2010). Ο Χάρτης καλεί τα κράτη να λάβουν μέτρα και να διαδώσουν καλές πρακτικές για τη βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης στην Ευρώπη. Αποτελεί όμως μια σύσταση χωρίς υποχρεωτικό χαρακτήρα όπως συμβαίνει στην εκπαίδευση ως συντρέχουσα αρμοδιότητα (Connexions, 2020).

Η κύρωση του *Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης για την Εκπαίδευση για τη Δημοκρατική Ιδιότητα του Πολίτη και την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα* από τα 47 κράτη μέλη του Οργανισμού, αντικατοπτρίζει την ευαισθητοποίηση των κρατών για την εκπαίδευση.

Ο Χάρτης χρησιμεύει ως θεμελιώδης βάση για όλους εκείνους που συμμετέχουν σε δραστηριότητες που σχετίζονται με την ιθαγένεια και την εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εφαρμογή του ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να λάβουν τέτοια μέτρα και, επιπλέον, να διαδώσουν ορθές πρακτικές και να βελτιώσουν την ποιότητα της εκπαίδευσης στην Ευρώπη και πέραν αυτής (COE, 2022).

Σε κάθε δημοκρατική κοινωνία τα δικαιώματα του ανθρώπου αποτελούν τη βάση της ανθρώπινης ύπαρξης και αξιοπρέπειας. Απαραίτητη προϋπόθεση της ευτυχίας και της επιτυχίας που οδηγεί στην ενεργό πολιτειότητα του πολίτη του αύριο. Από το 1976 ο ΟΗΕ έχει προτείνει τη δημιουργία ειδικού μαθήματος για το δικαίωμα του ανθρώπου και την ένταξη του στις βαθμίδες της εκπαίδευσης. Η UNESCO στο ίδιο πνεύμα ζήτησε την ένταξη στα προγράμματα σπουδών των αρχών της Οικουμενικής Διακήρυξης του Ανθρώπου καθώς και της Σύμβασης κατά των Φυλετικών Διακρίσεων, με στόχο τη διεθνή ειρήνη, τη δημοκρατία και την κοινωνική δικαιοσύνη (Νάσκου-Περράκη, Τζιβάρας, 2021, σ. XI).

Η Σύσταση της Επιτροπής Υπουργών του ΣτΕ ζητά την ενσωμάτωση της διδασκαλίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου στα προγράμματα σπουδών των σχολείων στοχεύοντας σε έναν πολιτισμό δικαιωμάτων του ανθρώπου. Είναι άμεση η ανάγκη της εκπαίδευσης των νέων με στόχο τον σεβασμό των θεμελιωδών ελευθεριών και των δικαιωμάτων έτσι ώστε να αναπτυχθεί η προσωπικότητά τους μέσα σε πνεύμα σεβασμού και αποδοχής του συνανθρώπου και της διαφορετικότητας. Όπως είδαμε και παραπάνω το ΣτΕ αποδίδει μεγάλη σημασία στη Νεολαία, το μέλλον της κοινωνίας και των πολιτών του αύριο.

Η Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα αποτελεί ένα *«ξεχωριστό ανθρώπινο δικαίωμα»*.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συνεισφορά του Συμβουλίου της Ευρώπης στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι καθοριστική. Έχει αφήσει τη σφραγίδα του ως ο πλέον δημοκρατικός, προοδευτικός αλλά και αποτελεσματικός θεσμός.

Με την υιοθέτηση της ΕΣΔΑ από το ΣτΕ για πρώτη φορά, σε διεθνές επίπεδο, προστατεύονται με ειδικούς νομικούς μηχανισμούς τα δικαιώματα που αποτελούν θεμέλιο κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Η ΕΣΔΑ προστατεύει κυρίως ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, ενώ η προάσπιση των οικονομικών και κοινωνικών πραγματοποιείται με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη. Ωστόσο, η καινοτομία της ΕΣΔΑ είναι ότι παράλληλα με τη θέσπιση δικαιωμάτων εγκαθιδρύεται και ένας αποτελεσματικός θεσμικός μηχανισμός που κατοχυρώνει σε περιφερειακό και ευρωπαϊκό επίπεδο τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες. Ο μηχανισμός αυτός απαρτίζεται από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και συμπληρώνεται από την Επιτροπή Υπουργών, το πολιτικό όργανο, του ΣτΕ. Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη που πρέπει να προβούν σε νομοθετικές ρυθμίσεις, σε λήψη μέτρων εναρμόνισης της εσωτερικής τους νομοθεσίας, στην εφαρμογή καταδικαστικών αποφάσεων καθώς και στη καταβολή αποζημίωσης όταν και εφόσον επιδικαστεί.

Η μεγαλύτερη πρωτοτυπία όμως είναι το δικαίωμα της ατομικής προσφυγής. Για πρώτη φορά αναγνωρίστηκε στα άτομα το δικαίωμα να εγκαλέσουν το κράτος που παραβίασε στο πρόσωπό τους δικαιώματα, ενώπιον διεθνών οργανισμών. Ο κατάλογος των δικαιωμάτων που εγγυώνται από την ΕΣΔΑ διευρύνθηκε και τροποποιήθηκε από μια σειρά Πρωτοκόλλων, μεταξύ άλλων το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο όπου αναφέρονται τρία νέα δικαιώματα ανάμεσα στα οποία και το δικαίωμα στην εκπαίδευση. Για τη λειτουργία των διεθνών οργανισμών ουσιαστική θέση στην προστασία των δικαιωμάτων και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση έχουν τα διεθνή δικαστήρια. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων σε κάθε δημοκρατικό κράτος, είναι η δημιουργία ενός νομικού πλαισίου. Οι αποφάσεις του ΕΔΔΑ δεν αφορούν μόνο ένα κράτος αλλά και όλα όσα παραβιάζουν διατάξεις της ΕΣΔΑ με τη νομοθεσία τους. Τα κράτη μέλη καλούνται να την τροποποιήσουν με έγκαιρη λήψη μέτρων, αποφεύγοντας μία παρέμβαση του ΕΔΔΑ και καταδίκη για παρόμοιες περιπτώσεις.

Από τη νομολογία του Δικαστηρίου μπορούμε να καταλήξουμε στο **συμπέρασμα** ότι το Κράτος αποτελεί τον ρυθμιστή του εκπαιδευτικού συστήματος και ότι τα όρια της αρμοδιότητάς του είναι ανάλογα με τον τόπο και τις εκάστοτε ανάγκες στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να θίγεται το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση που αποτελεί βασική προϋπόθεση για την απόλαυση των υπόλοιπων δικαιωμάτων της ΕΣΔΑ.

Το Κράτος έχει την υποχρέωση να δημιουργήσει ένα πλουραλιστικό εκπαιδευτικό σύστημα το οποίο θα εξασφαλίζει χωρίς διακρίσεις και περιορισμούς τη πρόσβαση στο βασικό επίπεδο σπουδών. Οφείλει να έχει έναν **ουδέτερο ρόλο** στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία. Πρέπει να προφυλάσσει το δικαίωμα των παιδιών – μαθητών να εκφράζουν ελεύθερα τις απόψεις τους αλλά και τις θρησκευτικές-φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις. Ο πλουραλισμός φυσικά δεν μπορεί να είναι ανεξέλεγκτος αλλά πάντα στο μέτρο που το άτομο χωρίς περιορισμούς μπορεί να αυτοπροσδιορίζεται. Το Κράτος έχει επιπλέον το δικαίωμα να ασκήσει το περιθώριο εκτίμησης, ένα περιθώριο που όμως τίθεται πάντα υπό τον έλεγχο και κριτική του ΕΔΔΑ.

Σχετικά με το δικαίωμα των γονέων να επιλέγουν την εκπαίδευση των παιδιών τους σύμφωνα με τις θρησκευτικές και φιλοσοφικές τους πεποιθήσεις, οι τελευταίοι μπορούν να επιλέγουν από τις υπάρχουσες δομές και επιλογές που προσφέρει το κράτος στον τομέα της εκπαίδευσης. Το Κράτος δεν έχει άμεση υποχρέωση δημιουργίας τμημάτων ή σχολείων που θα ικανοποιούν τις πεποιθήσεις τους.

Οι παραβιάσεις του Δικαιώματος στην εκπαίδευση δεν χαρακτηρίζονται ιδιαιτέρως σοβαρές, όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου. Φυσικά θεωρούνται σημαντικές σε περιπτώσεις διακρίνουσας μεταχείρισης όπως προκύπτει από τις περιπτώσεις παιδιών Ρομά ή ΑμεΑ. Στις περιπτώσεις αυτές οι αποφάσεις του Δικαστηρίου έτυχαν άμεσης εφαρμογής τους με μικρές καθυστερήσεις. Η Επιτροπή Υπουργών επενέβη με επιτυχία και βρήκε λύση μέσω διαλόγου με το κράτος στην εφαρμογή της απόφασης.

Η ΕΣΔΑ και τα Πρωτόκολλά της είναι μέρος του Εθνικού Δικαίου της Ελλάδας, όπως άλλωστε και των άλλων κρατών μερών του ΣτΕ. Αποτελούν μαζί με το Σύνταγμα μας τους εγγυητές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ΕΕ και η Ελλάδα πιο συγκεκριμένα δεν εμπλέκονται σε σοβαρές περιπτώσεις στέρησης του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση. Αναφορικά με τη χώρα μας, οι περιπτώσεις στο Δικαστήριο, τα τελευταία

περίπου 10 χρόνια, αφορούσαν προσφυγές Ρομά, οι οποίοι και δικαιώθηκαν. Το Κράτος έλαβε μέτρα για μη επανάληψη των περιπτώσεων [Sampanis (2008) & Lavidas (2013)]. Στην υπόθεση *Memlika* (2015), που αφορούσε πάλι περίπτωση διακρίνουσας μεταχείρισης, η Ελλάδα καταδικάστηκε (για καθυστέρηση συγκρότησης επιτροπής και επιστροφή των παιδιών στη τάξη). Η υπόθεση *Parageorgiou* (2018) σχετική με τη θρησκευτική ελευθερία, σε αντίθεση με παλαιότερες, οδήγησε σε καταδίκη την Ελλάδα και επιδικάστηκε αποζημίωση για ηθική βλάβη, αφού εξέθεσε προσωπικά δεδομένα και την πίστη των γονέων. Στη περίπτωση αυτή κρίθηκε παραβίαση του άρθρου 2 υπό το πρίσμα του άρθρου 9 (ελευθερία της θρησκείας). Επιπλέον άλλαξε η διαδικασία εξαίρεσης από το μάθημα των θρησκευτικών και η οποία συμπληρώνεται με γνωμοδοτήσεις της ΑΠΔΠΧ, ακυρώσεις Υπουργικών Αποφάσεων από το Συμβούλιο της Επικρατείας και με τη νέα υπ' Αριθμ.Πρωτ. 106646/ΓΔ4 ΚΥΑ που εκδόθηκε στο ΦΕΚ 4644/Β/2-9-2022.

Στο σημείο αυτό έγκειται και η πρωτοτυπία της εργασίας η οποία μελέτησε ένα πολύ πρόσφατο γεγονός στον χώρο του «σχολείου», που έπειτα από την προσφυγή των γονέων στο ΕΔΔΑ, δημιούργησε αλυσιδωτές αντιδράσεις, όπως αναφέρθηκαν παραπάνω, και προβληματισμούς και ανάγκη λύσης στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής μας κοινωνίας. Το Συμβούλιο της Επικρατείας έδωσε ένα περιθώριο μέχρι το τέλος του σχολικού έτους 2022-23, στη Πολιτεία για να ρυθμίσει το ζήτημα, θεσπίζοντας ένα μάθημα συναφούς περιεχομένου, για τους απαλλασσόμενους μαθητές, στο πλαίσιο της ερμηνείας των συνταγματικών και νομοθετικών διατάξεων της ΕΣΔΑ και με σκοπό την εναρμόνιση.

Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση έχει επιτευχθεί στην ΕΕ μέσα από τις δράσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης. Από την έρευνα και τη μελέτη για την εκπαίδευση γεννήθηκαν ερωτήματα σχετικά με αυτή, αλλά και τον αγώνα που έχει δοθεί για την εξασφάλιση της καθολικότητάς της. Στο σημείο αυτό μπορούμε να καταλάβουμε την ανάγκη για τη διδασκαλία των δικαιωμάτων. Πολλές φορές η παραβίαση γίνεται από το ίδιο το άτομο δυστυχώς. Έτσι τίθεται το ερώτημα ποιοι παράγοντες οδηγούν σε πράξεις ή καταστάσεις ακραίες και φυσικά ποιος είναι ο ρόλος της κοινωνίας. Η ένταξη της διδασκαλίας των δικαιωμάτων στα προγράμματα σπουδών γίνεται επιτακτική ανάγκη αφού στοχεύει σε έναν πολιτισμό δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η νομολογία του Δικαστηρίου θα έπρεπε να είναι καθημερινή πρακτική και να εφαρμόζεται από εκπαιδευτικούς σε όλες τις βαθμίδες άλλα και τους γονείς τους ίδιους. Αν γινόταν αυτό

θα συντελούσε στη βελτίωση όχι μόνο της θέσης του ατόμου, αλλά και θα απέτρεπε την πιθανότητα καταδικαστικών αποφάσεων.

Η Ελληνική Προεδρία του ΣτΕ για το 2020 είχε δήλωσε ότι θα επενδύσει στο μέλλον δίνοντας έμφαση στην προστασία των δικαιωμάτων των νέων, και στην υιοθέτηση της «Νέας Στρατηγικής του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Νεολαία 2030», ορίζοντας ως μια από τις βασικές προτεραιότητες την εκπαίδευση και τον δημοκρατικό Πολιτισμό στην ψηφιακή εποχή (ΥΠΕΞ, 2020).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

COE, (2022), Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ανακτήθηκε από https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf, 07/06/2022

COE, (2022), Charte sur l'éducation à la citoyenneté démocratique <https://www.coe.int/fr/web/edc/charter-on-education-for-democratic-citizenship-and-human-rights-education> ανακτήθηκε, 04/06/2022, 23 :50

COE, (2022). Values. Διαθέσιμο: <https://www.coe.int/el/web/about-us/values>, ανακτήθηκε 21/07/2022, 15.00

COE, (2020), Mouvement contre le discours de la haine, ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/090000168070012b>, 04/06/2022, 23 :30

COE, (2019), Déclaration du Comité des Ministres sur l'héritage de la Campagne de Jeunesse contre le discours de haine, ανακτήθηκε από https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?ObjectId=090000168094b575, 03/06/2022, 21 :12

COE, (2020), Signaler le discours de la haine, ανακτήθηκε από <https://www.coe.int/fr/web/no-hate-campaign/reporting-hate-speech>, 4/7/2020, 23 :50

COE, (2020), Weber. A, (2009) Manuel sur le discours de la haine, <https://rm.coe.int/manuel-sur-le-discours-de-haine-anne-weber-fr/16808e4e21> ανακτήθηκε, 04/06/2020, 22 :50

COE, (2020), Service de l'éducation, <https://www.coe.int/fr/web/education/mission> ανακτήθηκε, 24/05/2022, 22 :55

COE, (2020), Digital citizenship education, ανακτήθηκε από <https://www.coe.int/fr/web/digital-citizenship-education/digital-citizenship-education-project>, 8/8/2020, 19.21

COE, (2020), Rapports de séminaires et conférences, <https://www.coe.int/fr/web/no-hate-campaign/reports-of-seminars-and-conferences>, ανακτήθηκε 4/7/2020, 22 :45

COE,(2021), <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/-/unboxing-hate-speech-european-impulses-for-respect-and-solidarity-on-the-web-towards-democratic-coexistence-how-the-council-of-europe-is-fighting-hate>, ανακτήθηκε 22/2/2021, 19:30

Connexions, (2020), MANUEL POUR LA LUTTE CONTRE LE DISCOURS DE HAINE EN LIGNE PAR L'ÉDUCATION AUX DROITS HUMAINS Edition révisée (2020), ανακτήθηκε από <https://rm.coe.int/connexions-ed-revisée-2020-final-web/16809ed734>, 5/6/2020

COE, (2020), Travail du conseil de l'Europe, ανακτήθηκε από, <https://www.coe.int/fr/web/no-hate-campaign/coe-work-on-hate-speech>, 4/7/2020,20:45

OHCHR,(2020), <https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=gr> ανακτήθηκε 8/7/2020

EPT,(2022),<https://www.ertnews.gr/eidiseis/eyropaiko-dikastirio-anthropinon-dikaiomaton-mia-paraviasi-tis-symvasis-gia-ta-anthropina-dikaiomata-apo-tin-ellada-to-2021/>, ανακτήθηκε 07/03/2022

Europa-European Justice «Θεμελιώδη δικαιώματα - Ελλάδα», Τελευταία: 15/11/2016, Web: Μάρτιος 2017

European Court Of Human Rights, «Press Country Profile- Ελλάδα», Ιούλιος 2015, Web: Μάρτιος 2017

European Court Of Human Rights, «Composition of the Court», Web: Μάρτιος 2017

ECHR (2013), European Court Of Human Rights, Case Of “Lavida And Others V. Greece (Application No. 7973/10)”, Press Release, 30/05/2013, Web: 17/04/2017, παρ.67-69 και 79.

European Court Of Human Rights, Case Of “Sampani and Others V. Greece (Application No. 32526/05)”, Press Release, 05/06/2008, παρ.85-86 ---no 59608/09 11/12/2012

EUROPAEU, «law and publications», τελευταία ενημέρωση 17.10.2016, web: 1/6/2017

Το τμήμα νεολαίας του Συμβουλίου της Ευρώπης. Ανακτήθηκε στις 09/02/2022 :<https://www.coe.int/en/web/youth>

Council of Europe (2006) Young People at the Heart of Europe. A Decade of the European Youth Centre Budapest

Priorities for the 2020-2021 programme of activities of the Council of Europe's Youth Sector. Διαθέσιμο: <https://rm.coe.int/priorities-youth-sector-en-2020-2021/168092e8a9>, ανακτήθηκε 21/07/2022 14.00

ΑΠΔΠΧ, Γνωμοδότηση 32/2020, (2020) ανακτήθηκε 10/09/2022 12.00 [32_2020anonym\(3\).pdf](#)

ΑΠΔΠΧ, Γνωμοδότηση 2/2022, (2022) ανακτήθηκε 10/09/2022 11.00 [gnomodotisi_2_2022.pdf](#)

Εγκύκλιος ΥΠΑΙΘ, αρ.πρωτ.12773/Δ2/23-01-2015, (2015), ανακτήθηκε 20/08/2022 10.00, [rythmisi_mathitikon_thematon.pdf](#)

ΚΥΑ 61178/ΓΔ4/28-05-2021, (ΦΕΚ 2286/Β/1-6-2021), «Τροποποίηση της υπό στοιχεία 79942/ΓΔ4/21-5-2019 υπουργικής απόφασης «Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» (Β' 2005). [document \(2\).pdf](#)

ΚΥΑ 106646/ΓΔ4, (ΦΕΚ 4644/Β/2-9-2022), «Εγγραφές, μετεγγραφές, φοίτηση και θέματα οργάνωσης της σχολικής ζωής στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης» (Β' 2005), ανακτήθηκε 5/9/2022, 10.00, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ekpaideuse/deuterobathmia-ekpaideuse/kya-106646-gd4-2022.html>

Σ.τ.Ε. 1362/2021 Ολομ, (2020) ανακτήθηκε 3/9/2022 11.00, [Αποφάσεις ΣτΕ \(adjustice.gr\)](#)

Σ.τ.Ε. 1478/2022 Ολομ, (2022), ανακτήθηκε 10/09/2022 18.00, [Αποφάσεις ΣτΕ \(adjustice.gr\)](#)

Φ1/104795/ΓΔ4/10/8/2020, ανακτήθηκε 3/9/2022,

[https://dide-new.flo.sch.gr/wp-](https://dide-new.flo.sch.gr/wp-content/uploads/2020/10/2020_104795_%CE%93%CE%94_%CE%A1%CE%A5%CE%98%CE%9C%CE%99%CE%A3%CE%97_%CE%9C%CE%91%CE%98%CE%97%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%95%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%9A%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91.pdf)

[content/uploads/2020/10/2020_104795_%CE%93%CE%94_%CE%A1%CE%A5%CE%98%CE%9C%CE%99%CE%A3%CE%97_%CE%9C%CE%91%CE%98%CE%97%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%95%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%9A%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91.pdf](https://dide-new.flo.sch.gr/wp-content/uploads/2020/10/2020_104795_%CE%93%CE%94_%CE%A1%CE%A5%CE%98%CE%9C%CE%99%CE%A3%CE%97_%CE%9C%CE%91%CE%98%CE%97%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%95%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%A9%CE%9D_%CE%98%CE%A1%CE%97%CE%A3%CE%9A%CE%95%CE%A5%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%91.pdf)

ανακτήθηκε 3/9/2022

ΥΠΕΞ, (2020). Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ), ανακτήθηκε 4/7/2020 13.16 <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stous-diethneis-organismous/sumboulio-tis-europis.html>

ΥΠΕΞ, (2016), <https://www.mfa.gr/france/presveia/news/ekstrateia-no-hate-speech-movement-okhi-ste-retorike-tou-misous-sten-ellada-upourgeio-paideias-e>, ανακτήθηκε 4/7/2020 13.15

ΥΠΕΞ, (2021), Η Ελλάδα στους διεθνείς οργανισμούς. Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα: <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stous-diethneis-organismous/sumboulio-tis-europis.html> ανακτήθηκε 06/11/2021 19.45

Advisory Council on Youth (2015). The advisory Council on Youth (φυλλάδιο)

Ajsa Hadzibegovic (2009), Conference Report. Co-Management: How does it work?

Directorate of Democratic Citizenship and Participation, Youth Department. (2016). The Council of Europe and youth policy Support, assistance and resources for youth policy development in Member States [ES240346 PREMS 134618 GBR 2601 Le CoE et la politique de jeunesse 165X235 BAT.pdf](#) ανακτήθηκε 12/1/2023

Eberhard, L., 2022. The Council of Europe and Youth. [on line] Google Books. Available at:
<[https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Hb5cBWoN2UMC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Eberhard+Laurence+\(2002\)+The+Council+of+Europe+and+Youth:+Thirty+Years+of+Experience,+p.+g+7,+p.+g+10&ots=QKUc3H7PuC&sig=5vW4ZM79_MpPpkPmcIS0cvFYo8U&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false](https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=Hb5cBWoN2UMC&oi=fnd&pg=PA5&dq=Eberhard+Laurence+(2002)+The+Council+of+Europe+and+Youth:+Thirty+Years+of+Experience,+p.+g+7,+p.+g+10&ots=QKUc3H7PuC&sig=5vW4ZM79_MpPpkPmcIS0cvFYo8U&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false)> [Accessed 12 July 2022].

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

Αναγνωστοπούλου, Δ., Νάσκου-Περράκη, Π., & Σκιαδάς, Δ. (2020). Δικαίωμα στην Εκπαίδευση και Εκπαιδευτικές Πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις. Θεσσαλονίκη : Ανικούλα

Αναστασιάδου, Ε., (2020). Εθνικό Πλαίσιο. Η Συνταγματική Κατοχύρωση του Δικαιώματος στην Εκπαίδευση, Στο Αναγνωστοπούλου, Δ., Νάσκου-Περράκη, Π., & Σκιαδάς, Δ. (Επιμ), Δικαίωμα στην Εκπαίδευση και Εκπαιδευτικές Πολιτικές. Διεθνείς, Ευρωπαϊκές και Εθνικές διαστάσεις. Θεσσαλονίκη : Ανικούλα, (σελ. 27-29).

Δούκας, Χ. (1997). Ευρωπαϊκή διάσταση-Ελληνική εκπαίδευση: τα ευρωπαϊκά εκπαιδευτικά προγράμματα. Σύγχρονη Εκπαίδευση: Τρίμηνη Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων, (93), 43-51.

Ηλιού, Μ. (1990). Εκπαιδευτική και Κοινωνική δυναμική, Αθήνα: Πορεία

Ηλιού, Μ. (1992). Θέματα συγκριτικής εκπαίδευσης, Αθήνα: Πορεία

Λιάκουρας, Π. (2010). Αρχές της Νομολογίας του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ), Εισήγηση στο Συμπόσιο, «Η Δικαστική Προστασία του Πολίτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια», Πάτρα, 21-23 Ιανουαρίου 2010, (σελ. 813-842), Πάτρα: Τομέας Νομικής Επιστήμης του Τμήματος Ο.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Πειραιώς σε συνεργασία με το Ελεγκτικό Συνέδριο και Δικηγορικό Σύλλογο Πατρών.

Νάσκου-Περράκη, Π., Αντωνόπουλος, Κ., & Σαρηγιαννίδης, Μ. (2019). Διεθνείς Οργανισμοί. Αθήνα : Σάκκουλας.

Νάσκου-Περράκη, Π., Κτιστάκης, Γ.(2006). Οι Ελληνικές Υποθέσεις στο Στρασβούργο τ. Α΄. 1991-2001. Αθήνα : Σάκκουλας

Νάσκου-Περράκη, Π., Τζιβάρας, Ι.(2021). Το Δικαίωμα στην Εκπαίδευση. Αθήνα - Θεσσαλονίκη : Σάκκουλας

Νάσκου-Περράκη, Π.(1999). Η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου σχετικά με την προστασία της θρησκευτικής ελευθερίας στην Ελλάδα. ΕΕΕυρΔ, τ 4/1999

Οικουμενική Διακήρυξη Για Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, (1948), Άρθρο 26 «Περί Εκπαίδευσης», 10 Δεκεμβρίου 1948

Παπαδημητρίου, Γ. (2001). Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Αθήνα : Παπαζήση

Παπαδόπουλος, Β. (1988). Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης, Αθήνα

Παπάς, Α. (1988). Σύγχρονη θεωρία και πράξη της Παιδείας, Αθήνα\Τζάνη, Μ. (1998). Το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, Αθήνα

Σαραφιανός, Δ. (2017). Άρθρο 16, σε Σπυρόπουλο, Φ., Κοντιάδη, Ξ, Ανθόπουλου, Χ., Γεραπετρίτη, Γ. (Επιστημ. Διεύθ.), «Σύνταγμα, Κατ'άρθρο ερμηνεία», Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σ. 383

Στάγκος, Π. (2013). Η Ελλάδα στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη. Αθήνα : Επιθεώρηση Εργατικού Δικαίου

Συμβούλιο Της Ευρώπης, (1950), «Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και Πρωτόκολλα της Σύμβασης», Ρώμη

Συνήγορος του Πολίτη, 2021

Τζάνη, Μ. (1998). Το ιδεολογικό μήνυμα του ελληνισμού στην αγωγή του ανθρώπου. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη

Χαραλαμπίδης, Ι. (1983). Γενική Παιδαγωγική. Αθήνα: Δανιάς.

Nugent, N. (2010). Πολιτική Και Διακυβέρνηση Στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Ιστορία, Θεσμοί, Πολιτικές, Γ Πλήρως αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Σαββάλα